

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

İKİ AYLIK EDEBİYAT / KÜLTÜR DERGİSİ EKİM-ARALIK 1991 SAYI: 26 5,-DM
KULTUR- UND LITERATURZEITSCHRIFT

Dergi'den

Sevgili Okuyucular

1991'in son sayısını ancak yeni yılda size sunabildik. Hep sözünü ettiğimiz sorunları bir kez daha yinlemek istemiyor, bizi başışlamanızı diliyoruz.

1992'ye yeni umutlarla girdik, çünkü yeni yılın DERGİ'nin giderek kronikleşen (redaksiyonel, parasal) sorunlarına kalıcı çözümler getirmesini umuyoruz. Bunun gerçekleşmesi yönünde ilk adımı F. Almanya'da yaşayan bir grup yazar arkadaşımız attı. Onların bu konudaki açıklamalarını DERGİ sayfalarında bulacaksınız.

Dünyanın giderek karmaşıklaştığı, doğanın bir *kollaps*'a doğru zorlandığı 90'lı yıllarda sanat ve edebiyata olan ilgi de genel anlamda geriliyor; insanlar görsel medyaların sunduğu çarpıtılmış gerçeklere, yalancı cennetlere kaçıyorlar. Böyle bir ortamda DERGİ'nin "gerçek okuyucu" sayısı azalmadığı gibi artma eğilimi gösteriyor. Bu da bize ayrı bir güç ve onur veriyor.

Yeni yılda hepinize sağlık, sanat ve edebiyat dolu günler dileğiyle...

***

Liebe Leserinnen und Leser!

Die letzte Ausgabe von 1991 konnten wir leider erst im neuen Jahr zuschicken. Wir wollen doch nicht die Euch bekannten Gründen noch einmal wiederholen. Wir bitten Euch uns zu entschuldigen.

Ins 1992 gehen wir mit neuen Hoffnungen. Wir hoffen nämlich, daß im neuen Jahr entgeltige Lösungen für die Probleme der DERGİ, die immer kronischer worden sind, gefunden werden. In diese Richtung wurde ein erster Schritt von einer Gruppe der in BRD lebenden türkischen Schriftsteller gemacht. Sie werden der DERGİ ab sofort mit Rat und Tat beistehen.

In einer Zeit, in der die Welt immer kompizierter wird und die Natur zu einem Kollaps geführt wird, geht die Interesse an Kunst und Literatur im Allgemeinen zurück. Und die Menschen flüchten in die verstellte Wirklichkeit bzw. in falsche Paradiese, die besonders von den visuellen Massenmedien verbreitet werden. In dieser Lage nimmt der Anzahl der DERGİ LeserInnen nicht ab, sondern tendenziell zu. Das gibt uns neue Kraft und wir fühlen uns geehrt. Im neuen Jahr wünschen wir Euch allen Gesundheit, kunst- und literaturvolle tage...

IMPRESSUM

"Dergi" 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi girişimi, Duisburg

Yazışleri Sorumlusu: Aydın Yeşilyurt

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar, Aydın Karahasan, Agnes Thorbecke

Adres: Marienstr. 16a, 4100 Duisburg 11, Tel: (0203) 405085 / 349197

Hesap No: 214 93 00, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Baskı: EZGİ Druck - Köln Tel.: 0221 / 1702330

Kapak resmi: Pablo Picasso, Masada Sirk Cambazları, 1901, tual üzerine yağlıboya, Moskova, Puşkin Müzesi

Yıllık abone tutarı: F. Almanya için 30,-DM, diğer ülkeler için 40,-DM

(Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığı kitap gönderebilirler)

Fiatı: 5,-DM

Temsilcilikler: Nihal Doğan, Heikampen 115, 5672 - SW Nuenen-Niederland, tel:040/115906-835535, - Mehmet Kıvrak, Limmatstr. 209, 8005 Zürich-Schweiz, tel: 01/2716642, - H. Murat Dörtüoğlu, Bierratzki Str. 6, 2000 Hamburg 50, tel: 040/386687, - Yüksel Korkut, Admiralstr. 37, 1000 Berlin 36, - Ali Mercimek, Henzenstr. 140, 4400 Münster, - Mustafa Suphi, Kalyonculuk Mah. Nilgün Sk. No: 3/1, Beyoğlu/İstanbul, tel: 1356608

in Zusammenarbeit mit KIEBITZ-Internationales Jugend- und Kulturzentrum

İÇİNDEKİLER/INHALT

<i>Afşar Timuçin</i> Bugün, Yarın ve Hergün.....	3
<i>Nahit Övünç</i> Mezra.....	4
<i>Adnan Özyalçın</i> Yaratım ve Üretim Süreci.....	5
<i>Ali Mercimek</i> Yelekli Söylence.....	6
<i>Beatrix Caner</i> Durch details einen Weg zeichnen.....	7
<i>Aydın Hatipoğlu</i> Dilleşmek.....	9
<i>Gültekin Emre</i> 30 Yıllık "Alamancılığın" Edebiyata Yansıması.....	10
<i>Gionconda Belli</i> Wie ein Krug.....	11
<i>Durcan Yaşarcan</i> Otuz Küsur Nisan.....	12
<i>Tamer Abuşoğlu</i> Yaşama dair ırice sözcükler.....	13
<i>Mustafa Suphi</i> "İnsan Kendi Toplumunda Mutlu Olabilir".....	14
<i>Beatrix Caner</i> Gesellschaftskritik Türkischer Autorinnen.....	16
<i>Necmi Sönmez</i> Bir Van Gogh Kitabı Üzerine.....	22
<i>Metin Güven</i> Nöbet.....	23
<i>Şanar Yurdatan</i> Nazım 90 Yaşında.....	24
<i>Günfer Karadeniz</i> Bir Başka Boyut.....	25
<i>Helga Königsdorf</i> Bolero.....	26
<i>Zeynep Kılıçarslan</i> Yüzü İpotekli Kadınlar.....	28
<i>Aydın Karahasan</i> Fatma Anğ ile Söyleşi.....	29
<i>Mevlüt Asar</i> Yurtdışından Yeni Kitaplar.....	32
<i>Sevda Oğuzhan-Niederauer</i> Nuriyesiz ve Karanfilsiz.....	33
<i>Ali Kaymak</i> Okuyucu Mektupları.....	34
<i>Ali Özenç Çağlar</i> Soğur Adın.....	35
<i>Aydın Yeşilyurt</i> Hamriyanım.....	36
<i>Gümral Açıkkada</i> Kesit/Tepeci.....	37
<i>Y. Hasançebi</i> Uzakdaki Bir Yakına Mektup-2.....	38

BUGÜN, YARIN VE HER GÜN

Afşar Timuçin

İnsanlar geleceği kurmaktan çok geleceği görmek istiyorlar. Çoğumuzun kafasında düşsel bir gelecek vardır, eğilimlerimize göre içinden prensler, prensesler, ölümler, zenginlikler, güçlükler fıskırarak bir gelecektir bu. Dayanaksız büyük düşler, koca koca kurgular sonunda büyük sarsıntılara, büyük bunalımlara açılıyor. Tam bir bırakılmışlık içinde, kendini koyvermişlik içinde gelecek güzel günleri bekleyen kişi, geleceğin sürekli olarak bugüne değişmekte olduğunu sezmeden gözlerini ufuklara dikecek, prensini ya da prensesini, esenliğini ya da zenginliğini düşünerek "gene gelmedi" ya da "gene olmadı" diyecektir. Fallar, öngörüler, benzer şeyler bizi her zaman emeksiz kazanılmış bir geleceğe, çok güzel bir geleceğe açacak gibidir. Gazeteyi açar açmaz ilkin falımızı okumaz mıyız? "Önemli kararlar almadan önce bir yakınınıza danışın. Tatsız durumlarla karşılaşmak istemiyorsanız hesaplarınızı bir daha gözden geçirin. Yakında bir dostunuz aracılığıyla tanışacağınız biri yaşamınızı değiştirecek. Sıkıntılar geride kalıyor. Sevdiğinizize daha çok vakit ayırmalısınız."

Geleceği görmek değil ama geleceği kestirmek ya da sezmek olasıdır. İyi bakabiliyorsak, bir şeyin ne olduğundan onun ne olacağını ya da en azından ne olabileceğini kestirebiliriz. Gene de bu kestirme işinde pek yürekli olmamak gerekir. Evet, geleceği sezmek olasıdır ama bunun için gizli güçlere başvurmak, görünmez ruhlara sığınmak yerine insanın üst düzeyde bilgisine ulaşmak gerekir. Keşifler ve buluşlar birer öngörü ürünü değil midir? Bir de bakarız, içimizden biri, bizim görmediğimiz, göremeyeceğimiz bir şeyi bulup çıkarıvermiş. Bu gerçekçi öngörü falcılık kadar kazançlı değildir, hatta tehlikelidir. M.S. XIII. yüzyılda Roger Bacon gökbilimde Ptolemaios

dizgesini eleştirdi, Tommasco'cu görüşe karşı çıktı, yıldız ölçüleriyle ilgili ilk tasarımları gerçekleştirdi, ışığın yansması ve kırılmasıyla ilgili yasaları açıkladı, göz yanılmalarını ortaya koydu, oldukça ayrıntılı bir dünya haritası çizdi, ayrıca bugünkü taşıt ve gözlem araçlarını tasarladı. Ortaya koyduğu şeyler "kuşkugötürür yenilikler" olarak belirlenince ömrünün on iki yılını hapisanede geçirdi. Öngörülüğün ağır vergisini böylece ödemiş oldu.

İnsanoğlu gelecek karşısında ya da geleceği karşısında her zaman Roger Bacon gibi yürekli değildir, çok zaman korkuludur. Daha genel bir düzeyde insanoğlu yenilik denilen şeyden hep tedirgin olur. Geleceğin içinden daha iyi şeyler derlemek iyidir hoştur ama o şeyleri kazanmaya giderken elimizdeki güzel şeyleri yitirmeyelim? Hep bu duygu vardır bizde, en derinlerde bir yerde. Yeni taşındığımız ev, yeni tanıştığımız biri, yeni bir durum, yeni bir ilişki, hatta bir başarıyla gelen bir yeni konum bizi tedirgin etmeye yeter. Yarın dediğimiz şeyde bizi ürktüren bir şeyler vardır. Ürküntü geleceğin içinden yürür gelir. Pekçok insan geleceğin bilinmezliklerinden korkup bugünün karmaşıklığına ve dünün uyutucu sıcaklığına sığınır. Geçmişimiz bir bakıma ana rahmi gibidir, hatta yaşadığımız büyük güçlükleri anarken bile içimizi ılık ılık esintiler, beyaz tüller, ışıklı görünümle sarar. Gelecek bilinmezliklerle doludur, üstelik içinde ölüm denilen tatsız ve dönüşsüz bir şaka vardır.

Bu yüzden pekçok kişi geleceğini kurmaktan kaçınır, geleceğe doğru başkalarıyla birlikte ortak bir akış içinde sürklenmeyi yeğler. Meyhaneler, kahveler, parklar, sokaklar, evler, her yer geleceğini kurmaktan kaçınan insanlarla doludur. Onlar yaşama etkin olarak katılmak yerine edilgin bir biçimde yaşama üye

olmak gibi bir seçim yapmışlardır. Bunlar kendilerini unutabildikleri ölçüde mutlu olurlar, kendilerini unutamadıkları yerde de hep birlikte korkunç bir geleceğin pençesinde sıkılmaya hazırdırlar. Böylece kendi yazgısına sahip çıkamamış insanlar karanlık bir geleceğin içlerine doğru sürüklenirler. Geleceğin sillesini yiyenler gelecekte bucak bucak kaçmış kimselerdir. Bu insanların durmadan ne olduğu bilinmez bir yazgıdan yakındığını görürüz. Sanki şu dünyada insanları üzmetten, insanları hırpalamaktan, yöknetmekten, onları hak etmedikleri durumlara düşürerek eğlenmekten başka işi olmayan bir kötü ruh egemendir.

Lise yıllarımızda bir arkadaşımız köylerindeki bir Ali Dayı'yı anlatmıştı bize. Uzay çalışmalarının koyulduğu o yıllar Ali Dayı'yı en çok üzen şey insanların tanrısal katlara doğru çıkmaya çalışmalarıdır. Ali Dayı'ya göre ancak tanrısal gücün egemen olduğu, insan eli değmeyecek yerlerdir. Ali Dayı'yı kızdırmak isteyenler ona ikide bir "yakında Ay'a gidilecek" derler. Ali Dayı'nın gönlü razı olmaz buna. "Olamaz, gidemezler, oralara kimse çıkamaz" der. Der ama geleceğin böyle bir sululuğa gebe olmasından da korkar. Ali Dayı, ne yapsın, ilkel düşünce dünyasında tanrısallıkla ötelere bir güzel özdeşleşmiş, bu arada kendini insanın aşağı bir varlık olduğuna inandırmıştır. Bir gün Sputnik fırlatılır, bunu hemen Ali Dayı'ya bildirirler. Ali Dayı'nın yüzü sararır, gözleri bulanır. "Hani gidemezler diyordun?" derler ona. Ali Dayı filozofça bir hoşgörüyü büürünür. "Giderler, giderler, ama çok telefata verirler" der.

İnsanoğlu böyledir, yeniliği özlemese de yeniliğe uyacaktır, içine sinmeyen bir yeniliği benimsemek zorunda kaldığı zaman ona kendini uyarlamaya çalışır. Ali Dayı'nın beklenmedik ama gene de beklenen bir

durumu "telefât"la dengelemesi gibi dengelemeler yaparız. Bizi bırakıp bir başkasıyla evlenen sevgilimizin arkasından konuşuruz. "O adam ona gün mü gösterecek sanki?" deriz. Derinlerde bir yerlerde, sinsi sinsi, onun gün görmediği haberini alabilmek için sabırsızlanırsınız. "İyi ki iflas ettim, oh, ne güzel, bundan sonra kafama göre yaşayacağım" diyene şaşmayız. Biri çıkıp şöyle söyleyebilir: "Başaramadığım için çok mutluyum, başarsaydım şimdi burada olmayacaktım ve şu rahat yaşamımı elde edemeyecektim." İnsanoğlu bu tür yargılarla kendini kendinden korur, geleceği göze alamayan yanını hoşgörmeyi bilir, geleceği kurmaktan kaçınan yanını allar, pullar, sarıp sarmalar.

"Geleceği hiç düşünmüyorum, o zaten çok çabuk geliyor" dermiş Einstein. Geleceği sürekli kuran, sürekli tasarlayan biri için gelecek bugün kadar yakındır. Geleceği var güçleriyle varetmeye çalışanların en büyük güçlüğü belki de daha şimdiki yaşama fırsatı bulamadan yarına ulaşıvermeleridir. Bugünle yarın arasındaki yol iyiden iyiye kısalmıştır. Çatır çatır bir kışta sıcacık bir odada tırnak törpüleyerek gelecekte kolaylıklar derlemeyi bekleyen bir insanla geleceğini, geleceğimizi kurmak için canını dişine takmış, bu çaba için de sıcaklığı soğuluğu sezemez olmuş bir insan arasında geleceğe bağlanmak açısından büyük ayrıtlıklar vardır. Birinde gelecek bir süs, bir düş, bir belirsizlikler toplamı, bulanık bir sevinç, kesin bir korku kaynağıdır, öbüründe yalnızca ve yalnızca bugüne çok benzeyen ama gene de ondan iyice ayrı bir gerçekliktir.

Gelecek, evet, korku dolu, bilinmezlik dolu, üstelik onda ölüm gizli. Gelecekle iyi ilişkilerimizin olmaması biraz da onda ölümün içerilmiş olmasından geliyor. Geleceğimizin son istasyonu o ölüm denilen bilinmezliktir. M.Ö. IV. yüzyılda Epikuros ölümün olmadığını, onun yaşanılan bir şey olmadığını bildiriyordu. XVI. yüzyılda Montaigne yaşamın temel anlamını "acıyı ve ölüm korkusunu yenmek"de buluyor, şöyle diyordu: "Dünyanın tüm erdemi ve tüm sözleri gelir bu noktaya, ölümden korkmamak noktasına dayanır." Önemli olan ölümüyle ve her şeyiyle geleceğe hazır ya da açık olmaktır, bir

birakılmışlıkla değil, tam bir etkinlikte hazır olmaktır. İnsanoğlu özgürlüğüne ancak böylesi bir etkinlik içinde, tam anlamıyla kurucu bir etkinlik içinde geçekleştirebilir. Bu etkinlik insana somut hiçbir sonuç getirmese bile, büyük ürünler bırakmasa bile, onun özgürlüğünü yaratmasına katkıda bulunacaktır hatta

onun özgürlüğünü tek etken olacaktır, tek dayanak olacaktır. Özgürlüğün tek koşulu geleceğe etkin ve korkusuz bir kurucu olarak yönelmektir. "Ölümün bizi nerede beklediği belli değil, biz onu her yerde bekleyelim. Ölüm öngörüsü özgürlük öngörüsüdür. Ölmeyi öğrenen köle olmayı unuttur." Böyle diyordu Montaigne.

MEZRA

yeni evliler gibi sarılı otlar, dert, göğü ısıtan ağız,
köpük kaynaşan salyalarını ağıtlamış
duyulmuyor çayır yeşilinin bezgin gülüşü..
kaygısız açmaz baharda badem çiçekleri, uzaktayız,
yaprakların kollarında süt kokan çocuk ölüsü,
gezindir bulut gölgeleri tozlu kara saçlarda,
birileri yazmış - başın sağ olsun - cümlesi,
göğüs-göğüse dağlarla gece, birkaç yıldız doğuruyor
sonra geçen saatler, / şafakları günlere bağlayan /
nehir olmuş akan çığlıkları içinde rüzgarın,
kan kanı süzüyor, et eti yoğuruyor

yorgun bedenlerini duymak için karanlıkla kucaklaşanlar
adsız sansız

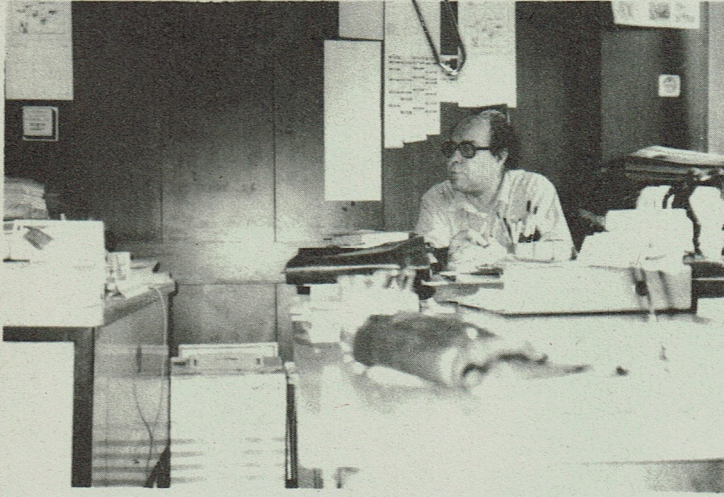
çamaşırını yıkıyor toprağın kanla, mor-kara..
yün, ter, çiğnenmiş çakırdikeni, bütün örgüsü doğanın,
gerçek evrenseli anlatmakta dil, şöyle diyor uzaklara:
- saplanacak yer yoksa, anılan olmaz bıçağın..
kavrık havasında duvarların gölge oyunu,
şekilden şekile girmiş, yazısız,
her satır sonunda unutuyor anlam ne olduğunu..
insanı kalbinden koparan yorgun, kederli ruh
düşüyor yollara, değdirmiş balçığa soluğunu

yemiş etini bayırların çank izleri,
bakarsın kaya, bakarsın çakal, bakarsın kafatası,
düzensiz nal sesleri gibi atıyor yürekleri,
insanlığın dışında doğmuş insanların
açtırmamış, yamaç gelincikleri gibi ağızları
zehir-çalığı, safra acılığında korkaklık,
kutsadıkça gurura acı-gelen çarelerde,
boşluktan başka birşey bırakmadan ufalanıyor gün,
bütün gücüyle yaşatmak istediği insanın
parmakları arasından kayıp-gidişini duyuyor,
tıpkı, uzaklardan gelen melodi, maddenin uğultusu,
ve parlıyor, titreyen, sinsi engebelerde
beynin ak ve yuvarlak hücrelerinde kurulan puslu

Nahit Övünç

YARATIM VE ÜRERİM SÜRECİ

Adnan Özyalçın

Yaratım ve üretim sürecini anlatırken işe kendi öykü yazma sürecimden başlamak istiyorum. Öykülerim her şeyden önce yaşadıklarımın kaynaklarıdır. Yaşadıklarımı ise düşlerim, hayallerim, düşüncelerim biçimlendirir. Bana bu birikimin içinden bir çelişkiyi, yaşamın, toplumun, toplumsal düzenin bir çelişkisini yakalamak, belki de seçmek kalır. Bu çelişkiyi kimileri, günlük yaşamımda karşılaştığım bir olaydan, kimileri bir gazete haberinden, izlediğim bir filminden, bir oyundan, okuduğum bir kitaptan, bilinen ya da bilinmeyen bir söylenceden, tarihten, coğrafyadan çekip çıkarırım. Düşlerim, hayallerim, düşüncelerimle kafamda yoğrulur bu çelişki. Ardından uygun bir kurgulamayla öyküyü kafamda tasarlarım. Bir öykü taslağını kafamda günlerce dolaştırdığım olur.

Öykünün kağıda dökülmesi ayrı bir iştir. Önce bir giriş cümlesi, bir başlangıç bulmak gerekir. Bu başlangıç etkili olmalıdır. Bundan sonra öykünün üçüncü hamur saman kağıdına el yazısıyla yazımı başlar. Görüntüler betimlemeler, kafamda tasarladığım olayın içine yazım sırasında oturlar. Öykü bu sırada

gelişir. Görüntülerin, betimlemelerin getirdiği çağrışımlar tasarlanmış olayı kimileri değiştirebilir. O ana kadar düşünmediğim yönler de kaydırabilir. Bir anlamda öykü kendi kendini yazmaya başlar. Genellikle tasarıya uyarım. Yazım aşamasında görüntülerle, betimlemeler olayı etlendirirler. Böyle baktığınızda bir olay öykücüsüyümdür. Betimlemelerle görüntüleri verdiğim önem ise bir anlatı, bir metin yazarı gibi de gösterebilir beni. Ama ben olayın ucunu bırakmam. Dünya görüşümü yansıtmaya çalışırım. Bu olay aracılığıyla belirtmeye çalışırım.

Ek işlerimden artan zamanlarda bir öykünün, uzun bir zaman boşluğu yakalamışsam bir oturuşta yazabilirim. Türlü nedenlerle öykülerimi, çalınmış vakitlerde, parça parça, üç, beş oturuşta yazıyorum çoğunlukla.

El yazması bittikten sonra öykü, kısa bir süre, kimileri de çok uzun bir süre beklemelidir. Bekleme sonucunda değişikliğe uğramış çok öyküm vardır.

Temize, daktiloya çekme aşamasında öyküler son biçimini alır.

Çıkmalar yapmak, kimi cümlelerle paragrafları yeniden yazmak, özellikle de kimi sözcüklerin yerine daha uygun sözcükler bulmak bu dönemin işidir. Öyküler, sözcüklerle cümle yinlemelerinden böylece kurtulur. Anlatımla dil, bu dönemde sağlığına kavuşur.

Öykünün daktilosu, benim için bir redaksiyon, bir rötuş aşamasını oluşturur. Genel bir değişiklik olmaz yani. Öze değgin hiçbir değişiklik olamaz.

Öyküler, bir dergide yayınlandıktan sonra kitaba alınırken hemen hemen hiçbir sözcüğünü değiştirmem. Özünde de biçiminde de herhangi bir değişikliğe yer yoktur artık. Bir bilgi yanlış yapmışsam, biri bu konuda beni uyarırsa onu düzeltirim. Kimileri, kurguyu bozmamak için bunu da yapmam. Yapılan yanlış, öykünün altında not olarak belirtirim.

Yaratım ve üretim sürecini, yazarın ekonomik gücü etkiler. Yazar, en azından ek işe gereksinim duymayacak ekonomik güce sahip olmalıdır. Böyle olunca yazarlar, öykülerini, romanlarını, şiirlerini, bir dakikada portre çizen ressam gibi, 1 dakika ve altmış yılda yazarlar. Birikim, yaratım ve üretim sürecinin en önemli ögesidir.

Yaratım sürecinde dünya görüşünün etkisi de çok önemlidir. Bir yazarın eğitimi, öğretimi, yaşadıklarıyla okudukları dünya görüşünü belirler. Sınıfsal konumu da bu belirlenişte etkindir. Ben, toplumcu görüşü savunan bir yazarım. Nedense bizde, bu görüşü savunan yazarlara güdümlü yazarlar gözüyle bakılır. Ben, buna inanmıyorum. Çünkü herkes, aldığı eğitimin, düşüncelerinin, hatta duygularının güdümündedir. Kendi içinden de olsa kendini gütmeyen yazar yoktur. Önemli olan çağdaş yaşamı, ilerlemeyi, insanları mutlu kılabilen bir dünyayı savunmaktır. Bütün çıkarıcı savaşları

yerini barışın ve kardeşliğin almasını istemektedir. Sanatın, edebiyatın görevi bu olmalıdır. Ölüme karşı dırım.

Onun için öykülerimin çerçirdeğini oluşturacak ana çelişkiyi bulmak o kadar güç gelmiyor bana. Ana çelişki, bugün yaşadıklarımızın kendisinde var. Yaşadığımız günlerin, yaşanan günlerin, olayların hangi yönüne baksanız çelişkiyi hemen yakalarsınız. Ama asıl sıkıntı, güçlük öykünün oturacağı temel düşünce ile bu temel düşünceyi açıklayacak olan olay örgüsüdür. Burada zorlanmamak olanaksız. Neyi, nasıl yazacaksınız.

Hesapça yazar özgür olmalıdır. Dilediği gibi yazmalıdır. Düşüncelerini olduğu gibi söylemelidir. Bugünkü siyasal düzenimizde bu olanaksızdır. Özgür düşünceyi kısıtlayan yasalardan kurtulsanız, muzır yasasına yakalanırsınız. Ona da yakalanmadınız diyelim, basın yayını ilgilendiren başka ceza yasaları devreye girer. Böylece yaratma süreci daha başlangıçta engellenmiş olur. Yaratma sürecini hapisanelerde tamamlayan birçok yazar sayılabilir.

Estetik açıdan bir öyküyü sözcüklerle oynayarak güzelleştirmek keyifli bir çalışmadır. Yasal açıdan o sözcük yerine ötekini seçmek zorunda kaldığınızda öykünün daha başlangıçta güdükleştiğini görür, üzülürsünüz. Öykünüz, yazınız, romanınız, şiiriniz topal doğmak zorundadır. Özürlü bir çocuktur o artık. Belki ben abartıyorumdur. Ama bana öyle geliyor.

Yaratma sürecini engelleyici başka etkenler arasında baskı dönemleri, edebiyat, sanat, kültür, eğitiminizin yeter sizliği, okur azlığı söylenebilir. Türkiye'de bugün kitapla silah aynı düzeyde suç araçları olarak gösteriliyor. Bütün bunlara bakarak Türkiye'deki hemen hemen hiçbir yazarın yazdıklarıyla geçinememesi ayrı bir sorun yaratıyor.

Durumu daha da ağırlaştırmak için iktidarlar, sanat, edebiyat ve kültürün yayılması, halka ulaşması için ekonim önlemler almak istemiyor, tersine, özellikle kağıt fiyatlarına yapılan aşırı zamlarla kültür, sanat ve edebiyatın yaygınlaşması önlenmek isteniyor.

Çağımız iletişim çağı. Haberleşme araçları, insanı, her konu-

da anında bilgilendiriyor. Bu yüzden edebiyat arkadan gelmek zorunda kalıyor. Bizdeki çağdışı olumsuzluklara iletişim araçlarının çarpık etkileri eklendiğinde edebiyat büsbütün tavsıyor. Yaratım süreci, bir yara da bu yüzden alıyor.

Günümüzde edebiyata belki de seçkinci bir sanat olarak bakmamız gerekir. Gelecekte yalnız uzmanların ilgileneceği bir sanat türü haline gelebilir. Yazarlarla şairlerden başka ki-

tap okuru kalmayabilir. O zaman da yazarlarla şairler birbirleri için üretcektir. Yani edebiyat varlığını sürdürecektir. Belki, benim çok hoşlandığım, yalnız betimlemeden oluşan bir anlatı türüne dönüşecektir. Ama gene de, uyarıcı, aydınlatıcı, geliştirici, yaşamı betimleyerek yaşamı sevdireci, yaşama sevincini ayakta tutan yanıyla yaşayacaktır. İnsan tükenmedikçe edebiyat tükenmez. Ben öyle inanıyorum.

YELEKLİ SÖYLENCE

Külü ruhun sezgi uzağı esrik bileşkelerle olmacanın tenin dağında malzemeler karganemeleriyle zamankistinın yakılmış oluyor

ısısından külün buzkopyası gölgesine tinin çoğunlukla azaltılmış bireyin taşzembereklerine sinekçocuklarının dildesteği estetiğin değıyor

eksiliyor keçıboynuzu şarabı anlam
yolu/tarihi eksiliyor,... tütüyor

Düşemi içuzamın unprizmaları anı bir kibrittanrısı göğünde algıpiçi imgeleri erkenin gelişihöş dağıtılmış oluyor

yaşanılan çağın en ince sorusundan damıtılmış ihtilafıla deneyin anlatımsızlığına oluşmayanların sanrısından epriliği geleneğin giriyor

kalıyor mazot remili gündem/bir söylencededir
dünü/insanı alışıyor,... tütüyor

Ağırlığı karın tek soğukduyumu özsuyunun kızılağaçlarında kaydedilmeyen ve dışında herşeyin taş anlamamış oluyor

soyut yapılanımından için caz ritmleriyle aktarılmış sesin anlamsızlığına varoluşun dipsizliğin sırasından tazetanım geliyor

bitiyor keçıboynuzu anlamlı şarap
imi/gizemi eksiliyor,... tütüyor

Ali Mercimek

15.10.1991, Münster

DURCH DETAILS EINEN WEG ZEICHNEN...

Die türkische Autorin Feyza Hepçilingirler im Gespräch mit Beatrix Caner

Feyza Hepçilingirler

BC: *In den letzten Jahren entwickelte sich der Erfolg von Schriftstellerinnen in der türkischen Literatur zu einem Phänomen, das eine besondere Aufmerksamkeit verdient. Demgegenüber gilt die Lage der türkischen Frauen im allgemeinen nicht gerade als gut. Ist vielleicht dieses literarische Phänomen, das zur Zeit in keinem anderen Land anzutreffen ist, ein Zeichen von Widersprüchen in der türkischen Gesellschaft?*

FH: Was ist der Maßstab, daß die Lage der Frauen in der Türkei nicht besonders gut ist - zuerst müßte diese Frage gestellt werden. Ist diese gemessen am Westen nicht gut? Wo eigentlich ist die westliche Frau auf dem Gebiet des Frauenrechts angelangt, daß man behaupten könnte, sie habe die türkische Frau hinter sich gelassen? Erst müßte man diese Fragen klären. Die Frauen in der Türkei arbeiten, sind berufstätig, und als solche, statistisch gesehen, führend in der Welt, sie haben einen Stellenwert inne, den die Frauen in anderen Län-

dern der Erde nicht haben, auch zahlenmäßig. Insbesondere die Zahl der Selbständigen und der Frauen mit einem Hochschulabschluß ist im Verhältnis zur Gesamtbevölkerung in der Türkei am höchsten. Wenn man von der Freiheit der türkischen Frauen redet, meint man etwas ganz bestimmtes, und ich zögere nicht, es auszusprechen: in der Türkei ist die sexuelle Freiheit der Frauen eingeengt. Auch die Frauenbewegung rebelliert gegen diesen Punkt, und es werden sexuelle Freiheiten und Rechte gefordert. Vielleicht aber müßte diese Freiheit in einer Wunschliste der Forderungen einen Platz in den unteren Rängen einnehmen. Die Frauenbewegung ging überall in der Welt von einem falschen Punkt aus und schlug eine falsche Richtung ein. Es ist jener Irrtum, daß die Frau, wenn es um die Gleichberechtigung von Mann und Frau geht, sich als *Mann* unter Beweis stellt und ihre Ebenbürtigkeit demonstriert. Obwohl sie als *Frau* die Gleichberechtigung fordern müßte. Dies war zu Anfang ein ähnlicher Fehler, wie das Streben der Schwarzen den Weißen ebenbürtig zu sein indem sie sich wie Weiße verhielten. Und wie es mir persönlich erscheint, wird dieser Fehler im Westen heute noch fortgesetzt. Nach meiner Ansicht ist die Weiblichkeit etwas, worauf die Frauen nicht verzichten sollten. Mehr noch als Verzicht, sollte man sie fördern, denn wenn Frausein Feingefühl, Liebe, Mutterschaft bedeutet, hieße es, darauf zu verzichten, und daß eine Männergesellschaft geschaffen werden würde. Das Ziel der Frauen kann am besten erreicht werden indem man die Gleichberechtigung als Frau will, in Form der Gleichheit der Geschlechter, dieses fördert und vorlebt. Das müßte das eigentliche Ziel sein.

Wenn sich die türkische Frau auch als

Autorin durchsetzen kann, heißt es, daß es keine Gruppe von Männern, keine männliche Autorität sie daran hindert. Oder wenn es eine solche Autorität gibt, dann ist sie keine Unüberwindbare, wenn man gewillt ist, kann man sie sehr wohl aufheben. Das bringt die Veränderbarkeit der Bedingungen und der Glaube daran mit sich.

BC: *Worauf führst Du persönlich den Erfolg der Frauen in der Literatur zurück?*

FH: Die Tatsache, daß die türkischen Frauen eine führende Rolle spielen, ist besonders erfreulich. In keinem anderen Land der Welt bringen Frauen vergleichbar gute Werke hervor, nicht einmal in den hochwertigsten Literaturen. Ich sehe z.B., daß in Italien oder Spanien, Frauen überwiegend Werke schreiben, die Sex zum Inhalt haben. Es kann sein, daß dies seitens der Männer auf positive Resonanz stößt, aber es ist trotzdem eine sehr unzulängliche Sache, denn so wird die Frau auf der literarischen Ebene außer Acht gelassen. Sie darf über das ihr auferlegte Tabuthema Sex zwar schreiben und es wird ihr gar Beifall geklatscht wenn sie dies tut. Sie wird aber wohl oder übel aus dem literarischen Rennen geworfen. Dagegen schaffen es die Frauen in der Türkei, innerhalb der Literatur, anerkannt zu werden. Vielleicht gab es hier eine Aussonderung, oder "das ist eine Frau, wir wollen sie mal ein wenig unterstützen" nicht gegeben. Zumal bei sehr vielen Autoren vom Vornamen her nicht möglich ist zu wissen, ob es sich um eine Frau oder einen Mann handelt. Die türkische Sprache hat diesen Vorteil, sie benutzt keine Geschlechter. Im Türkischen gibt es keine Geschlechtertrennung. In einem Land, in dem eine

solche Sprache gesprochen wird, muß man auch die wirkliche Geschlechtertrennung aufheben. Die Frauen haben dies in der Literatur in ihrem Wirkungskreis, soweit es ihnen möglich war, erreicht und sind auf einer bestimmten Ebene angelangt.

BC: *Wenn wir beim Türkischen sind, bleiben wir bei der Frage der Sprache. Aus der Sicht der literarischen Qualität halte ich zwei Dinge für sehr wichtig: zum einen das Thema, zum anderen das Thema in der bestmöglichen Form auszuarbeiten, und das Werk als sprachliche Schöpfung auf einen Höhepunkt zu verhehlen.*

FH: Jede Kunst hat ihre eigene Mittel, ein Maler fühlt durch die Farben, ein Musiker denkt durch die Töne, ein Autor betrachtet die Sprache als das Wesen seines Werkes. Jemand, der das Türkische nicht mag, nicht auslötet, nicht weiterentwickelt, kann den Komplex Sprache nicht vermitteln und lehren, und vor allem keine Literatur unterrichten. Alle Versuche, die jenseits dieser Grenzen angesiedelt sind, sind zum Scheitern verurteilt. Es gibt kaum jemand, der das Türkische fördert, wenn eine andere Sprache beherrscht, denn das Türkische hat eine eigenständige Struktur, einen anderen Stellenwert, eine andere Unterdrücktheit. Das Türkische wurde immer unterdrückt, und daran hat sich bis heute kaum was geändert. Diese Sprache aus den Zwängen zu befreien und auf eine Ebene zu heben, wo sie sich erholen kann, ist eine Aufgabe, die nur Literaten bewältigen können. So ist der Literat ein Mensch, der sich Gedanken über die Sprache macht, der über die Frage "wie" nachdenkt, über "wie kann ich es erzählen". Ja sogar, nach meiner Ansicht ist die Frage "wie" viel wichtiger als "was". Weil die Dinge, die man erzählen kann, sind annähernd gegeben, z.B. gesellschaftliche Themen, Liebe, Ungerechtigkeit, Unterdrückung. In dem Augenblick, als das Erzählte seine Aktualität verliert, hört es auf Wirklichkeit zu sein, zurück bleibt einzig die Erzählform. Denn wir sehen auch: in den klassischen Werken, in Werken, deren Wert außer Frage steht, ist

nicht das was erzählt wurde, das was uns beeindruckt, sondern das was in unserem Kopfe unauslöschliche Spuren hinterläßt ist, wie es erzählt wurde. Deshalb ist die Lösung des "WIE" in der Sprache begründet. Jemand, der die Sprache nur mangelhaft beherrscht, kann das "WIE" niemals lösen. Man muß seinen eigenen Weg zeichnen, ohne anderen Autoren zu ähneln oder nachzuahmen. Den Stil zu kreieren, Form zu kreieren, sind für einen Schriftsteller unverzichtbar. Er muß auf alle Fälle seinen eigenen Stil schaffen. Und das ist kein Ziel, das man erreicht, indem man die türkische Sprache verachtet, diskriminiert. Jemand, der Türkisch schreibt, muß diese Sprache lieben.

BC: *Ein großer Teil der türkischen Schriftsteller will die Gesellschaft beeinflussen, sie schlüpfen in die Rolle des "Lehrers", sie wollen den Menschen unbedingt etwas "vermitteln". In Deinen Erzählungen gibt es eine solche Spur nicht. Teilst Du diese Ansicht nicht?*

FH: Ich teile sie nicht. Wenn wir uns das Gesellschaftliche so vorstellen: der Schriftsteller ist Teil der Gesellschaft ob er will oder nicht. Er artikuliert sich als ein Individuum, daß die Gesellschaft hervorgebracht hat, als eine Persönlichkeit. Die Gesellschaftlichkeit eines Schriftstellers ist innerhalb dieser Grenzen. Es ist nicht Aufgabe der Literatur eine Botschaft an die Gesellschaft zu richten, diese von der augenblicklichen Stelle zu einer anderen, höheren Punkt zu befördern. Der Literatur eine solche Aufgabe aufzubürden hieße, ihr eine nicht zu bewältigende Arbeit aufzuhalsen, mit der sie nicht fertigwerden könnte und es hieße, diese zum Versagen zu verurteilen. Die Literatur hat sowieso nicht diese Aufgabe, denn die Gesellschaft verändert sich sehr schnell, die Literatur dagegen trachtet nach dem Unveränderlichen. Einen Augenblick der Gesellschaft, einen in Veränderung befindlichen kleinen Ausschnitt aus ihr, einer Fotografie ähnlich, zu zeigen, hat keinen literarischen Wert, denn die Gesellschaft verändert sich, die Bedingungen ebenfalls, und das was das literarische Werk

erzählt hat, vermag weder dem heutigen Menschen, geschweige denn den Menschen von morgen etwas zu geben. Aus diesem Grunde hat der Schriftsteller eher die Aufgabe, in dem Veränderlichen das Unveränderliche zu entdecken. Was ist das Unveränderliche, was ist das Veränderliche? Was ist das, was in jeder Gesellschaft Gültigkeit haben könnte, also von globalem Wert, das muß er entdecken und zur Sprache bringen. Wir haben nämlich eine Gegebenheit erlebt, die "Dorfliteratur". Die Autoren der Dorfliteratur stammten vom Lande, erzählten das Dorf wie es war, samt allen Leiden, in aller Nacktheit und innerhalb der Bedingungen, die damals unveränderlich schienen. Aber die Zeit ist vergangen, die Bedingungen haben sich verändert und wir haben gesehen, daß das Dorf das sie geschildert haben in der Form, wie sie es erzählt hatten, nicht mehr existiert, ja sogar sie selbst finden jenes Dorf nicht mehr wieder.

BC: *Heißt das, daß die türkische Literatur diese Stufe hinter sich gelassen hat oder gar zurücklassen mußte?*

FH: Die Autoren dürfen nicht Gefangene ihrer eigenen Werturteile sein. Sie müssen so tiefatmig sein, daß sie sich zu neuen Horizonten zu fliegen stark genug fühlen. Die Dorfliteratur, von der ich erzählt habe, entstand in einer Zeit, als es in den Dörfern keine Traktoren gab, die Frau in einer ausweglosen Lage befand, der Mann war der Grausamkeit des Ağa unterworfen, und es gab ein Dreiecksverhältnis Lehrer-Ağa-Dorfvorsteher. Der Dorfvorsteher und der Ağa waren Unterdrücker, der Lehrer stand an der Seite des Volkes, rettete es von der Unterdrückung, ein Idealist, der zu den höchsten Opfern bereit war, und in allen Romanen wurden mehr oder weniger diese Konstellationen wiederholt. Auf dieser Weise wollte man nicht einen Lehrer, sondern alle Lehrer, nicht einen Ağa, alle Ağas erzählen. Also in allen die Extremen eines bestimmten Schemas. Und wir sehen heute, daß der Lehrer keineswegs so sein muß, es gibt Lehrer von den unterschiedlichsten Auffassungen und sie sind nicht alle Idealisten.

Der Dorfvorsteher kann heute aus jeder Partei sein, und so könnte man die Reihe beliebig fortsetzen. Diese Autoren erzählten die Bedingungen, als seien diese unveränderbar. Aber eigentlich muß man auf den Menschen vertrauen, auf die Menschen, die die Bedingungen jederzeit verändern können. Der Autor darf sich nicht den Bedingungen ausliefern, und wie ich vorhin bereits gesagt habe, ist die Literatur vor allem ein sprachliches Werk, eine sprachliche Arbeit. Aus diesem Grunde darf man die Sprache nicht vernachlässigen, der Schriftsteller muß noch mehr als alle anderen auf die Sprache achten. Das ist ein Muß.

BC: *Mit anderen Worten, einen guten Schriftsteller kann man an einem Stück erkennen, ohne daß sein Name darauf geschrieben steht. Mir scheint dies für die Erzählung "Gün Selleri" (Tagesströme) einmal mehr bewiesen: in dieser Erzählung gibt es etwas Augenfälliges, was das literarische "Wesen" Feyza Hepçilingirlers in sicheren Zügen zum Ausdruck bringt, eine Konzentriertheit von Liebe. In der Erzählung "Gün Selleri" wird ein erlesenes, feines "Netz der Gefühle" deutlich, ein Netz von Beziehungen. Wohl ist Deine Fähigkeit, in den Erzählungen solche ungewöhnlichen Gefühle einfangen zu können, jene Eigenschaft, die die Aufmerksamkeiten auf Dich lenkt.*

FH: Ja, mir behagt es nicht die gewöhnlichen, durch die vielen Wiedergaben abgenutzten Gefühle zu erzählen. Deshalb bevorzuge ich das Erzählen von weniger beachteten Emotionen, die verdeckt werden, die aber in den Menschen vorhanden sind. Auch in dieser Erzählung habe ich dies versucht. In der Geschichte gibt es eine Reihe Beziehungen, die von Liebe durchwebt sind, auch die Beziehung des Ehepaars ist auf Liebe gebaut. Der Geliebte in der Vorstellung der jungen Frau baut ebenso darauf, wie jene Fantasiegeliebte, die der Mann in der Kindheit der jungen Frau zu erschaffen versucht hatte...

BC: *...und die - im besten Sinne dieses Wortes - nostalgische Atmosphäre, die nicht im eigentlichen Text, sondern "zwischen den Zeilen" spürbar wird, eine Welt, die mit der Vergangenheit versinkt. Nach meiner Ansicht, liegt gerade in diesem "zwischen den Zeilen", in dem Andeutenkönnen von etwas Anderem, Mysteriösem die wirkliche Meisterhaftigkeit eines Schriftstellers.*

FH: In der Türkei nannte man mich von Anfang an die Autorin der "Details". Aber, ich erreichte jene Stelle, die ich anvisiert hatte, indem ich

Details sehr bewußt, an bestimmten Stellen eingesetzt habe. Es gibt ein Spruch "der Teufel steckt im Detail". Ich glaube daran, denn eine Erzählung, deren Details nicht sehr sorgfältig gewählt worden sind, ist nichts weiter als schematisch. Möglich, daß sie eine Synopsis ist, eine Erzählung ist sie nicht. Anders ausgedrückt, nicht die Menge, nicht das zufällige Anhäufen von Details, sondern je nachdem wo eine Nuance am Platze ist, diese einzusetzen, deutlich machen, dann die Scheinwerfer auf diesen Punkt Konzentrieren, ohne es zu auffällig zu gestalten, wie nebenbei ausdrücken, aber durch Details einen Weg zeichnen...

Dilleşmek

Savrulan saçların gibi savurur
Uzak iklimlere sesin sesimi
Özgürlüğe koşan yağız bir güneş
soluklanır dillerinde yüzyıllar

Neler der toynakları incecik
Akıtması apak sevgililer kuytuda
Kavgalarda ilençlerde ne derler

Duruşu onurlu bir başkaldırış
Sekişi kaçınılmaz bir boyuneğiş
Sevgileri kardeşdir sevgilerimize
Sövgüleri sövgülerimize benzer

Gelir sıcacık türkülerim
Seklavi eşkin yürür dünyaya
Toprağın bağrını dağlar acısı

İçinin yorgun denizleri kurumuş
Ölüme aşılan yıldı dağları
Ses verin sesime ses verin dilleşelim
Barşın atlasıdır dilimin coğrafyası

Aydın Hatipoğlu

30 YILLIK “ALAMANCILIĞIN” EDEBİYATA YANSIMASI

Gültekin Emre

“Almanya işi birdenbire patladı. Bomba gibi. Kızmış, gelmiş, çocukluymuş, güzelmiş, yüklüymüş, armış, namusmuş... kimse aldırılmıyordu. Herkes yazılıyordu Almanya’ya.” *Ümit Kaftancıoğlu, Gülamber Almanya’da* (1975) başlıklı öyküsünde, gelenekleri yıkarak, ilk sıralarda Almanya’ya giden bir köylü kızının kısa sürede değişmesini ele alır. Gülamber, bir yıl sonra, izne geldiğinde, oldukça farklılaşmıştır; sigara içmeye başlamıştır, kısa etekler giyiyordu köyde, erkeklerle de serbestçe konuşuyordu artık.

Almanya olayı nasıl gündeme geldi Türkiye’de? Nasıl keskin bir bıçak gibi saplanıp kaldı Türkiye’nin bağrına?

1957 yılında Federal Almanya Cumhurbaşkanı Prof. Dr. Theodor Heuss Türkiye’ye resmi bir ziyarette bulunur. Ziyareti sırasında konuk cumhurbaşkanı, Alman ekonomisinin yabancı işçiye gereksinimi olduğunu muştular Türk halkına. Hemen ardından 12 kişilik bir teknisyen grubu Kiel’e gönderilir. Sonra da 150 kişilik bir başka kabile Almanya’nın çeşitli kentlerine yollar. Ardından büyük kentlerde *Alman İrtibat Büroları* kurulmaya başlanır. 1 Eylül 1961’de de, iki ülke arasında, *İşçi Alışverişi* anlaşması imzalanır. Böylece, resmen, Türklere Almanya’nın kapısı açılır. Bu açılan kapıdan, bugüne dek, yani 30 yılda, 2 milyondan fazla insan geçti.

1961-1991 Eylül’ü, tam otuz yıl geçmiş aradan. “Geldiler. Demir parmaklıkların önünde yerlerini aldılar. Öbürlerine karıştılar.” (Tomris Uyar, *Ormanların Gumbürtüsü*, 1972) İş ve İşçi Bulma Kurumu kapılarına gelene dek neler neler çektik halkımız! Abbas Sayar, *Dik Bayır* (1977) romanında köylere Alamancılığın yayılışını şöyle anlatır:

“Beydiyar köyünde Alamancılık öyküsü çevre köylere göre biraz geç başladı. Köyden yakın ilçeye gidip gelenler, altı üstü belirsiz, karman çorman hikayeler anlatıyorlardı. Köye ilk dağılan, kulaklarda ilk iz bırakan ‘Paşaport’ sözcüğü oldu. Daha sonra köylüyü kimse durduramadı. Her ev kendince ‘meşveret’ kuruyor, içlerinden bir Alamancı hazırlıyordu. Yokluğa toptan ve peşin razılık gösterildiği için hayal kapıları hep mutluluk yönüne açılıyordu.”

Almanya’ya neden gitmek istiyordu bu insanlar? Aradıkları, umdukları neydi? “Almanya’da çok para kazanacaklardı. Gazeteler yazıyordu. Almanya’da çöpçüler bile ayda binlerce lira kazanıyordu diye.” (Burhan Arpad, *Büyük Kapının Önünde Bir Fener*, 1972) Kısa sürede bir tarla parası, ev parası, traktör parası kazanılıp dönülecekti. Birkaç ay, hadi bilemediniz bir-iki yıl çalışıldıktan sonra dönülecekti biriken paralarla. Olmadı, dönülemedi. Yerine “Ankara’ dan karısını Almanya’ya gönderip beni de istek yapın diye beklerken ortada kalan İsmail”lerin acıklı destanları yazılmaya başladı. Gidenler ayrı acılar ve sıkıntılar yaşarken, geride kalanlar da başka acılar ve sıkıntılar yaşadı. Araya namus meselesi girdi, ayrılıklar, ölümler arttı. Nevat Üstün’ün *Bir Kadın* (1975) başlıklı öyküsünde, Nazife adlı bir kadının kocasından önce Almanya’ya gelişi; yavaş yavaş kişiliğini, kimliğini bulmaya, aile-kadın-erkek ilişkisi üzerine düşünmeye başlaması ele alınıyor. Nazife’nin davetiyle Almanya’ya gelen Ali, köydeki erkek üstünlüğünü yitirdiğini görür. Ali, evsahibesiyile yaşamaya başlar bir yandan da, Nazife’yi ihmal eder, unuttur. Bir gün Nazife’nin kısa giymesine “orospu” oldun sen, diyerek karışır. Karısının karşı çıkmasını hazmedemeyen Ali,

geleneklere yenik düşer ve karısını bıçaklar. Yine Nevzat Üstün, bir başka öyküsünde, *Almanya* (1970), Rıza’nın Almanya’ya gidişi, köyüne başlarda düzenli para yollayışını, sonra Edda adlı bir Alman kadınıyla yaşamaya başlayışını, karısı Elif’in köyde boynunu bükük kalışını anlatır. Bu durumu Habib Bektaş şöyle şiirleştiriyor *Yabancı İşçinin İkilemi*’nde: “bir bekleyenin var uzakta, bilirim / benimki utangaç bir özlem / kimselerin bilmediği / yüzü kızaran bir gelin sevdası / saklarım kendi kendimden / ... Bir bağlayan var beni buraya, bilirim / beni bağlayan bağları kesmek istedikçe / hep kendi yüreğimi örseleirim / yükümü sırtıma vurup gitmek istedikçe / ağır yükümün altında ezilirim.

Türkiye’deki işsizlik, köyden kente doğru dalga dalga yayılan göç, kentlerin çevresini saran gecekondu- lar, kırsal kesimdeki üretim azalmaları, gelecek korkusu Almanya’daki düşsel cennetin kapılarını zorlar.

Sağlık kontrollerinden geçemeyenler, çürük raporu alanlar, dolandırılanlar olmadı mı peki hiç? Olmaz olur mu? Çiğenden hasta olduğu için Almanya’ya gidemeyen “Dabak Mahmut”ların (Mustafa Balel, *Kargalar Öterken*, 1974), Almanya’ya gitmek için yollara düşen, İstanbul’da inşaattan düşerek ölen Oruç’ların (Dursun Akçam, *Ballı Ana*, 1978) öyküleri de yazıldı.

Almanya’daki Türk işçilerinin 30 yıllık çalışma yaşamları, içdünyaları, özlemleri, sevdaları, Almanya’ya nasıl geldikleri, izinlerde nasıl para harcadıkları, işledikleri cinayetler... bir bir öykülere, romanlara, şiirlere konu oldu. Türkiye’deki yazarlar Adalet Ağaoğlu, (*Fikrimin İnce Güllü*, 1977), Füzünan, (*Yeni Konuklar*, 1977; *Ev Sahipleri*, 1981; *Berlin’in Nar Çiçekleri*, 1988), Necati Tosuner,

(*Sancti... Sancti...* 1977). Bekir Yıldız, Tarık Dursun K. gibi yazarlarca farklı yaklaşımlarla ele alındı. Almanya'daki Türkler.

Almanya'da yaşayan ve göçe tanıklık eden yazarlar da Almanya'daki vatandaşlarımızı değişik gözlemlerle, değişik açılardan değerlendirmeye çalıştılar, çalışıyorlar. Genellikle tipik olanlar, Türkiye'dekilerin bilmedikleri komik, yadırgatıcı ve şaşırtıcı konuları öne çıkarmaya çalıştılar. Televizyon kutusunda babasının cesedini Türkiye'ye götürmeler (Güney Dal, *E-5*, 1979), şaşırtıcı dostluklar (Fakir Baykurt, *Barış Çöreği*, 1982, aydın çıkmazı (Y.Z. Bahadınlı, *Açılın Kapılar*, 1985), şaşırtıcı değişimler (Özgen Ergin, *Şarlo Kemal*, 1986), çokuluslu arkadaşlıklar, fabrika yaşamı, kahve ve meyhane arkadaşlıkları (Fethi Savaşçı'nın öykü, şiir ve romanlarında daha çok), Azeri diliyle konuşan Almanlar ve makinalar (Yücel Fezyioğlu, *Uğultu*, 1985) bir bir ele alındı, işlendi.

"Alamancı", "Alamanyalı", "Yabancı İşçi" ve "Konuk İşçi" olunalı epeyce olmuştur. Geriye dönüşler tek tük de olsa sürüyorsa da, alırdırmayın. Gurbet, artık "incin" ile yer olmaktan çıkmıştır. Yerleşilmeye başlanmıştır ve artık aranan bir "Ben"dir. Geçmiş aranıyordur, kimlik aranıyordur ve değişen kimliklerin içindeki "ben"lere alışılmaya çalışılıyordu. (Yüksel Pazarkaya, *Ben Aranıyor*, 1989). Buralarda, artık, "Haçça"lar "Büyü"müş ve "Hatış Ol"muştur (Y.Z. Bahadınlı, *Haçça Büyüdü Hatış Oldu*, 1978).

Bulaşıkçı Fatma, sosyolog Fritz'e aşık olur artık (Habib Bektaş, *Hamriyanım*, 1989). Fatma'nın derin ve duyarlı dünyası, pek az karşılık gören aşkı, Türk erkeklerinin Alman kadınlarına sevdalanmalarından farklı bir biçimde işleniyor *Hamriyanım*'da.

Almanya'daki Türkler, daha doğrusu Avrupa'dakiler, "düşsel" ülkelerden dönemeyecekler. Necatigil, *Bu sıkıntı akşamları / Özlemi, öç alması yurdun / Kararmış, ağarmış / Döneriz bir gün*" dese de, buralara giderek yerleşiliyor: Kahveler, banka şubeleri, lokantalar, dükkanlar, işyerleri, alınan evler... nasıl bırakılacak? Türkiye'de alınan arsalar, dükkanlar, apartmanlar, yazlıklar... pek güven vermiyor ülkede

yaşamak için. Bir başka yaşama alışıldı buralarda. Burada Aras Ören'in *Biografi* şiirini okumak yerinde olur gibime geliyor: "*Bu kente kendi özgür seçimimle / 9 Eylül 1969'da gelip yerleştim. / Özel sürgünümün öznel nedenlerini / kendime saklıyorum. Sanıyorum / anlattıklarım size yeter.*"

Almanya'daki Türk işçilerinin yaşamı edebiyata derin bir biçimde henüz girmemiştir. Giderek daha özgün konulara yönelerek sürüyor edebiyat. Sonra, araştırmalara da konu olmuştur, oluyordu buradaki yaşam. Sosyolojik, tarihsel araştırmalar, dergilerin özel sayıları sık sık bakışlarını Avrupa ülkelerinde gezdiriyor. Yaz tatillerinde gazetelere konu olmayı sürekli sürdürüyor "Alamancılar"; kazalar, düşümler, inşaat sektöründe yaratılan dalgalanmalar, alınan altınlar, yapılan piknikler...

"*Yıldız gelmiş Almanya'ya / Aysel gelmiş Almanya'ya / Ayten gelmiş Almanya'ya / Hangi birini sayayım? / Ayten gelmiş Almanya'ya / Nurten gelmiş Almanya'ya / Türkan gelmiş Almanya'ya*" diyen Aşık Bekar'ın sözlerini O.M. Arıburnu da şöyle dizeleştiriyor: "*Almanya'nın ortasında Ahmet / Almanya'nın ortasında Mehmet / Ayseler, / Fatmalar; / Darmadağın, kıyamet!*" yani *Almanya'nın ortasında bir Anadolu.*

"Kayıp Kuşak" diye adlandırılan 2., 3. kuşaklar devreye girmeye başlıyor artık. Zafer Şenocak, Zehra Çırak, Levent Aktoprak gibi gençler türünlerini Almanca yazıyorlar artık. Bir başka kültürün ortasında boy veriyorlar. Onlar, artık, birinci kuşaktan "*Niyazi'ye: "Nauynstrasse"de İşin Ne?*" diye sormuyor onlar, birinci kuşağın getirdiği kültüre, geleneksel yaşama başka şeyler eklemeye çalışıyorlar; yayınevleri kuruyor, kitap yayınlıyor, tartışmalara katılıyor, başka ülkelerdeki kendileri gibi olanlarla ilişki kurmaya çalışıyorlar.

Birkaç yıl kalımdıktan sonra dönmek düşüncesi hayal olalı yıllar oluyor. Sınırsızlaşan Avrupa'da sınırlar içinde geçen bir 30 yıl, yüzyılın en büyük göç dalgasının yazgısı için çok erken. Uyum mu, uyuşma mı, erime mi, gettolaşma mı? Gelecek ne gösterecek bakalım. 30. yıl toplantılarında "kalcılık mı?" sorusuna yanıt aranıyor. Bir dizi sanatsal, siyasal etkinlik göçün tarihini yeniden değerlendirmeye neden oluyor.

"Kayabaşı Uygurluğu"nın "Yüksel"mesi ve "Birdenbire Çok"-mesi bir fantazi olarak kalacak yalnızca.

Gurbet neresi? Orası mı, burası mı?

Wie ein Krug

In den guten Tagen; mit Regen
als unerschöpflich
wir uns liebten,
als wir uns einander
öffneten, einer dem andern,
wie heimliche Höhlen,
in diesen Tagen, Geliebter,
wie ein Krug fing mein Körper
all das weiche Wasser auf,
das du über mich gabst,
und jetzt,
in diesen dürrer Tagen,
wenn deine Abwesenheit die Haut
schmerzt und aufschürft,
fließt Wasser aus meinen Augen,
gesättigt von deinem Andenken,
und benetzt meinen trockenen Körper,
so leer und so voll von dir.

Giocondo Belli

OTUZ KÜSÜR NİSAN

Durcan Yaşacan

Fatma Yıldız'a...

Artık yüzler kadar yazıları da tanıyorum ilk bakışta. Sol üst köşelerinde ad aramıyorum zarfların. Çıkış merkezlerine bile bakmıyorum posta pullarının. Yalnız, ilk kez yazılanlar, ilk kez "dostum" diye başlayanlar dışında. Ötekiler, öylesine yazmış ki belleğime.

Dikdörtgen boyutlu bir zarf mı bu gelen? Bir hamile kadın gibi şişkin mi zarfın göbeği? 'İndus' marka yazı makinem utanıyor mu onu yazandan?

Tamam...

Koyu, siyah mürekkeple bir hat sanatı mı işlenmiş ak zarfın üstüne? Göndereni üç basamaklı bir posta kutusu, geldiği yer iki sözcüklü bir kent mi? "Sevgili Kardeşim" içtenliğiyle başlayan seslenişi, "yeni çalışmaların var mı?" diyen bir soru tümcesiyle mi son buluyor? Ya da "görölmüştür" damgalı soğuk bir zarfın köşe uçlarından sıcak bir öpüş mü düşüyor, alnımın orta yerine?

O da tamam...

"ÖZLEDİM SİZİ EY GÜZEL İNSANLAR, SİZİN İLK YAZLARI ÖZLEYİŞİNİZ GİBİ..."

Alıştım ama. Açıkça yazılan adlar kadar, rumuzla gönderilen mektuplara da yabancı değilim. Kaşla göz arası konuşmaların uzmanı oldum. Abone yazıldım kelepe vurulmuş evlerin kapı numaralarına. Tutkunum posta kutusundan çıkan her zarfın gönderenine.

"ADINI HERKESTEN DUYUYORUM EY SEVGİ, VARLIĞIN HANGİ ADRESTE..."

Elimde değil. Bu tür zor soruları kendi tekilligime saklamaktan yanayım her zaman. Neme gerek sanki. Varsın, ne "ben bilirim" diyeni çıksın karşıma, ne de bir "hastır" çekeni. Elimi koyayım yüzüme, milyonları hesaplar gibi görüneyim. Başımı sallayıp durayım deliler gibi. Kimi kez gözlerimi gözlüğümün arkasında gizleyeyim. Kimi kez hüzünleneyim, zararı yok. Sonyazın can alıcı tavrına başkaldıran mavi dalgaların sesine kulak vereyim, pence-rem'in kırık camından. Hızlandırılmış bir cenaze marşı gibi duyayım poyrazın çıldırtan ezgisini. Kahkahalara doyasıya ağlayayım.

"EY BENİM HERKESE YARAR KENDİME ZARAR ÜRETEN KÜP BAŞIM; KURU HİÇ DEĞİL, SE, KURU DA DİNSİN YAŞIM..."

Saat on sekizi tınladı gene. Kalkmalıyım. Katran karası çayımın son yudumunu şulupur bir çekişle aldıktan sonra, sigaram dudağımda, başım önümde, kent merkezine doğru yola koyuluyorum. Bir çilingir çırağı gibi anahtarlığı çıkartıp "selvi" kazılı olanı ayırıp elime alıyorum. Boyası dökülmüş posta kutusunun paslanmış kilidini birazdan zorlayacağım gene. Nice adlar, adresler... Nice ak ve kara haberler taşıdım bu kutudan: Can acıtan,

yürek yakan, kan ağlatan; dost kokulu, aşk dokulu, ölüm korkulu.

"SENDE HİÇ ÖLÜM KORKUSU YOK MU, EY ÖLÜM..."

Düşünmekten, dayanmaktan, katlanmaktan yorulmuşum artık. Özveriden, hoşgöründen bıktım iyice. Canım yanıyor. Kimi çabalarımın kopartıp benden götürdükleri, getirip bana yamadıklarından bin kat daha çok. Özgürlük uğruna, özgürlüğümü sele verdim. Dürüstlü yolunda aç kaldım. Özveri yüzünden, can verir oldum neredeyse... Anamı soranların sayısı çoğaldı; karımın kuması oldum, çocuklarımın kardeşi, hoşgörüm yüzünden. Kan gurubunun gereği olarak da hep verdim, karşılığını beklemeden. Dayandım, dayandıkça da ezildim. Ne boyum bir altmışı geçebildi, ne de kilom elli beşi. Biri sokakta işese güllüp geçerler; ben tükürsem ölümüm gelir, anasını satayım.

"HER BEDELİNE KATLANMAK ZORUNDA MIYIM SENİN, EY YETENEK DEDİKLERİ ŞİMAR-TILMIŞ BUDALALIK..."

Şaşmıyorum artık. Şu küçük yerleşim birimlerinde neden bir ustaya rastlamadığımı şimdi çok daha iyi anlıyorum. Bilmem hangi il kasabasının adı duyulmamış bir köyünde göbeği orakla kesilenlerin, büyük yerleşim merkezlerine taşınmalarını bile eskisi denli yadırgamıyorum. Ama gene de tüm yakınmalarına karşın, bu küçük ve kara yazgılı yerlerin sıradan ama yazgısını zorlayan insanı olarak kalmayı yeğleyebiliyorum nedense. Kimbilir, belki de kaçıyorum... Ne olduğunu anlayamadığım kimi insanlara "sen bilirsin" demektense... yo, hayır, sen bilirsin değil, "siz bilirsiniz efendim" demektense, her zaman görüldüğüm doğal yüzlere "peki kardeş" demeği daha içten buluyorum. Büyük sıfatlar satın alan, bol nesneli küçük öznelerin ağdalı sözlerine kanmıyorum artık. Yapıtlarına tapar olduğum nice insanları da defterimden silip, attım; özenen ve tükenen çocukluğumla. Oysa, şimdi bile büyümüş sayılmam.

"BAĞIŞLA BENİ EY ANACIĞIM; YEDİ YIL EMZİRDİĞİN SÜT BİLE YETMEDİ, BOY VERİP KİLO ALABİLMEME..."

Bugün otuz küsür Nisan. Yani doğum günüm... Yarı iki Mayıs. Yıl, üç yüz altmış beş eksi bir, eşittir ne çıkarsa o kadar süreye düştü şimdilerde. Doğum günümü de yel aldı gitti sormadan. Ben de arkasından biryerlere hazırlanıyorum. Elimde siyah çantam. İçinde birkaç paket sigara. Biraz yiyecek. Basın tipi bir kasetçalar. Japon işi bir fotoğrafçeker. Kentiçi otobüs biletleri. Jeton ve bozuk para falan... Bir de kendimce önemli bulduğum kimi yazışmalarımı içeren dosyam var elimde. Ama oto-

büsün içinde birtek kadın yok nedense. Gidişim zorunlu olmasa, hiç kuşkusuz cayabilirim bu yolculuktan. Oldum olası, bu tür yolculuklarda karşı cinsten birilerini aramışım hep. Kaç kez biletimi geri verdiğim, hatta bedelini gözden çıkardığım zamanlar bile olmuştur, bu yüzden. Demişim her zaman, derim ve diyorum gene: Eli coplu beş üniformalıdan çok daha gerekli; toprak yorgunu yaşlı bir ana, yasemin kokulu genç bir kız, ya da menekşe boyunca dul bir kadın.

“AHH KAHVELERDE NEDEN SÖVGÜ ÜRETİLDİĞİNİ BİLMEZ MİYİM SANKİ...”

Otobüsün kesik burnu, uzun-keskin ışıldaklarıyla karanlığı yara yara ilerliyor. Gecenin ne kadar önünde, gündüzün kaç saat gerisindeyiz, bilmiyorum. Ankara'yı düşünüyorum. Kör ve sağır sabahını. Sevdadan yana yalnızlığını. Pusuda birlik kalabalığını. Hop dolup hopsuz boşalan bulvarlarını. Albenili kapalı yerlerini. Parklarını, bahçelerini ve bir de... bodur ağaçların gölgesinde anatomi çalışan öğrencilerini elbet. Üstünde oturmaktan eskien kitapları koltuk altlarında ağlıyor kimilerinin. Kopmuş düğmelerin yerlerindeki çengelli iğneler, kimine göre modadır! Kiminin fermuarı bozulmuş, elleri önünde! Kiminin sürtünmekten yırtılmış pantolonu, yok-sulluktur! Kimi ballandırılmış bir anlık “oh”ları henüz tatmamış. Kimi “oh”tan sonra gelen “vah vah”lara çoktan başlamış...

“EY BENİM EVİNDEN OKULU İÇİN ÇIKAN GENÇLİĞİM...”

İç kanama geçiren hasta gibiyim, yemin olsun. Belki daha kötü... İsteklerim tükeniyor düşündükçe. Umutlarım suya düşüyor. Beklentilerim eriyor. Kanım, eksi yüz derecede donmuş sanki. Beynimde topal karıncalar yürüyor sekerek... Geri mi dönsem? Gideceğim yer belli, buluşacağım insan da... ama, sabır ister. Garajlarda bir kahvalu, eşittir üç öğün yemeğe, gözünü sevdiğim! Sidiğin bir bardak sudan pahalı. Oyy memleketim, güzel yurdum, canım Türkiye'm. Türkiye'min ortasında Ankara. Ankara'nın ortasında Afrika!

“YA SEN HANGİ ORTANIN ORTASINDASIN, EY ÇAĞDAŞLIK...”

Dışarıda hafif çise. İçeride “Yağdır Mevlam Su.” Gözlerimde kedi çimdiği bir acı. Elimde yanan sigaramdan yanmaya hazır ciğerim. Kulağımda yabansı sesler. Düşümde bir tutam sevinç. Önümde çıplak ağaçlar, yanık otlar, yanık kayalar filan... Yıldızsız bir gece ve üstelik ay da yok. Zamanı iyice yarılamışız. Belki yolu bile. Uzaklarda ateş böceği parıltılar. Yol boyunca hem karanlık, hem aydınlık odalar... Loş ışıkların gizlediği mutsuzlukları geçiyoruz birer ikişer. Üfürüklerle uyuşturulmuş yaraların acılarını duyumsuyorum kendi bedenimde. Ve sesler... ve sesler... ve sesler. İşittiğim her on secien dokuzu delirtiyor beni.

“BUYRUKLARIN AĞIR BAŞLADI EY TANRIM, YUMUŞAT BİRAZ...”

Hava da ağır alabildiğinde. Gökyüzü de, otobüsün içi de öyle. İnsanlar kimliklerini unutmuş sanki. Bedenler öğelerine ayrılmış koltuklarda. Birinin kolu ötekinin boyunda. Birinin başı yanındakinin kucığında. Kiminin ayağı kışının altında. Kimi ayakkabılarını çıkarmış, birazdan arayacak. Kimi sırt sırta vermiş horluyor. Kimi tesbihini tıkratıyor gözleri yumuk.

“EY BENİM ÇİRKİNLİKLERLE TAKAS EDİLMİŞ GÜZELLİKLERİM, NERDESİNİZ...”

Belki çok ağladım yaşamım boyunca, bilmiyorum. Ama ilk kez ağladığımı (belkısiz) içimde tutuyorum: Bu kesin. Sigaramın yükselen dumanında; yanar yüreğimin korunda; yüzümün ter tutmayan teninde; gizli öznelere yolladığım sessiz sövgülerde kurutuyorum gözyaşlarımı. Ağlamadan ağlamanın yollarını da öğrendim, gülmek kadar. Nice haklarımı yitirdim, bulamadım. Nicelerini çaldırdım, geri vermediler. Nicelerini alıp götürdüler, bakakaldım arkalarından. En doğal hakkımı da gözyaşlarıma kaptırdım şuracıkta. Ne kaldı geriye? Geldiğim yer nasıl bir yerse, kendimden bile ürmeğe başladım. Şaşkın gibiyim, anasını satayım. Hata kimde? Çare nerde? Gidiş hangi yönde? Yolu ne yanda?.. Neyimi, neremle, nasıl koruyacağım... neremi, neyimle, niçin? Bilmiyorum.

Kime dert yanayım, kime?

“AYDINLAAAAR R R R R R R R R R R...”

Ahh şimdi sesimi işitebilse avukatları.

Yaşama dair irice sözcükler

çağlar yeşerir
doğumlarla, ölümlerle
o ki bildiğin hikaye
kavga, tarih ve üç tekrar
benden öncekilerin yaşadığıdır
benim yaşayacaklarım
öznesi ve yüklemesiyle

Kol

bu kol
bizi kutaran
ve kutaracak olan
bu kolun kuvveti
bu kolda gezinen
gerinen kan
rengini bayrağa verdi
diri, onurlu ve yürekli

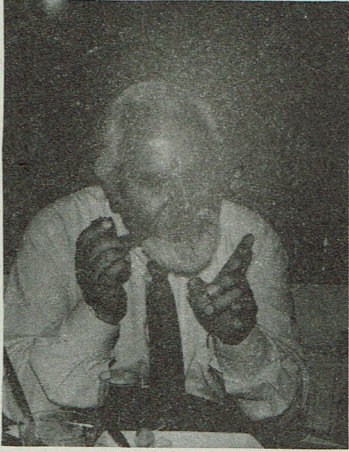
Dersimiz: Şiir

kuşanıp zırhını sesim
bir atlı gibi
tozlu yollara düşer
bilge imgeler taşır
geçmişin köprüsünden
çiçek açmış geleceğe
dille kurulur yarınlar
bil ki şiirin yüreğidir yaşam

Tamer Abuşoğlu

“İNSAN KENDİ TOPLUMUNDA MUTLU OLABİLİR”

Erdal Atabek'le söyleşi/Mustafa Suphi

Bizim toplumumuzda her yaşta insanların sürekli bir kimlik arayışında olduğu düşüncesine katılıyor musunuz? Eğer böyleyse bunu neye bağlıyorsunuz?

Evet, bence sürekli bir kimlik arayışı var. Ve bunun birkaç nedeni var. Birincisi bizim toplumsal kimliğimizin bölge hayatından toplum hayatına henüz geçmemiz olmamız. Yani bizde bugün için bir insanın aile kimliği ulusal kimliğinden daha önemlidir. Ve bu da geleneksel toplum yapımızın henüz sürmekte olduğunu gösterir. Yani bir insanın ailesi için değeri toplum içindeki değerinden daha öncedir, daha önemlidir. Biliyorsunuz ki, uygar ya da gelişmiş toplumlarda durum bu değildir. Yani bireysel değeri aile içi değerinden daha önemlidir. Biz henüz bireysel kimliğimizi kabul edecek ve onu kazandıracak bir toplum yapısına ulaşamadık. Önemli neden bu. Bir ikinci neden de toplum yapısının hızla değişiyor olmasıdır. Büyük iç ve dış göçler yaşıyor Türkiye. Yani insanlar ailelerinden ayrılıyor, insanlar ülkelerinden ayrılıyor ve bir kimliksizlik süreci geçiriyor. Ondan sonra yeni bir kimlik kazanması gerekiyor. Bu da

hem zaman alıyor hem de güç oluyor.

Burada kültürün de etkisi var mı? Ya da son on yılda kütle iletişim araçlarıyla yaratılan depolitizasyon gençliğin kimlik sorununu etkiliyor mu?

Geçliğin kimlik arayışı daha farklı birşey, oraya gelmeden önce şunu söylemek istiyorum. İnsanın bireysel kimliği ve toplumsal kimliği yanında bir de evrensel kimliği var. Yani bugünkü dünya insanı kendisini sadece kişi olarak ya da bir toplumun bireyi olarak değerlendiremez. Dünyanın bir insanı olarak da değerlendirmek zorunda. Kütle iletişim araçlarının hızla iletişimi bunu getirdi.

Şimdi genç insan her zaman kimlik sorunuyla karşı karşıyadır. Her dönemde. Çünkü genç insanın çocuktan gençliğe geçmesi kimlik arayışının doğal bir sürecini oluşturuyor. Şimdi bizde gencin kimlik arayışı daha bunalımlı. Çünkü bizde genç insana birey olarak önem vermek bizim aile alışkanlıklarımız içinde değil. Tam tersine biz ona ailenin bir bireyi olarak değer veriyoruz. Yani ailesine olan bağlılığı, hatta bağlılığı, aile kurallarının içinde olup olmaması, bizde bugün bile çok önemli. Bu ise bireysel kimliğin oluşumunu engelliyor. Yani bizdeki bağımlı insan tipi temelde bu yapının insanı olduğu için oluşuyor.

Özellikle seksenli yıllar iki tip gençlik yarattı. Birisi silik, içine kapanık, kendine çekilen gençlik. Diğeri ise sayıları çok az da olsa, biraz cüretkar, biraz ukala ve tüccar. Bu iki ayrı yapılanmanın gelecek kuşakları nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?

Şimdi önce şunu bilmek gerekiyor. Genç insanın kimliği toplumun ideolojisinin bir yansımasıdır. Her toplum kendi gençliğini kendi yaratır.

Seksenden sonra belirginleşen toplumsal ideoloji bütünüyle bireyci, kendi çıkarını düşünen, bir toplumsal sorumluluğa katılmayan, köşe dönücü insan tipini yaratmayı amaçladı. Seksen sonrasının ideolojisi genci böyle yaratmayı hedeflemiştir. Şimdi bütün gençlerin böyle olmadığını görüyoruz. Bütün gençlerin zaten böyle olması mümkün değildir. Ancak kapitalist ekonomi kendi sürecinde devam ettiği zaman kendi insanını da yaratacaktır. Bu kaçınılmaz birşey aslında. Toplumsal sorumluluğu ortadan kaldırmak ya da onlara sadece kendi bireyci felsefelerini aşlamak hiçbir ideolojinin başarabileceği birşey değildir. Genç insan yine kendi kimliği içerisinde toplumsal sorumluluğunu duyacaktır. Ve onun yanıtını arayacaktır. Bir anlamda dünyayı değiştirmek isteyecektir. Bunun yöntemlerini arayacaktır. Bunlar kaçınılmazdır. Ve insanlar sadece kendi çıkarlarıyla mutlu olamazlar. Bu günün insanı bunu daha iyi fark ediyor. Yani insan kendi toplumunca mutlu olabilir. O bakımdan seksen sonrası gencine Türkiye’de egemen ideolojinin yaptığı bu telkin bir ölçüde etkili olmuştur. Ama tümüyle gençleri kendi çizgisine getirememiştir.

Gerek yazularınızda, gerek konuşmalarınızda herşeyin iyiye, güzele gittiğini, gideceğini söylüyorsunuz. Bu bir gerçek mi, yoksa bir umut mu?

Umuttur ama gerçektir. Umudu hayalcilik saymıyorum. Tam tersine bence umut bir kararlılıktır. Ve ben bunun bir gerçekçi görüş olduğu kanısındayım. Herşeyin daha iyiye ve daha güzele gitmesi insan aklının ürünü olacaktır. İnsan duygularının ürünü olacaktır. Yani insanlar ki dünyanın en beyni gelişmiş canlısıdır. Kendilerini yok etmeden ve doğayı yok etmeden yaşamın yolunu bu-

lacaklardır. Ben bunu bu günden aradıklarını biliyorum. Dikkat ederseniz son otuz yıl içinde çevre ve silahsızlanma, kitlelerin çok duyarlılık gösterdiği bir konu oldu. İşte bu iki konunun bu denli evrensel duyarlılık kazanması da insan aklının doğruyu bulabileceğine ilişkin umutları artırıyor. Ben sözlerimin örneklerini alarak söylüyorum bunu. Ve yine üçüncü Dünya Savaşı çıkmadı. Bölgesel savaşlar oldu. Yine oluyor, ama üçüncü Dünya Savaşı çıkmadı. Çünkü artık kitleler o savaşı istemiyor. Bunlar önemli göstergeler.

Özlemine çektiğimiz değerlerin yerleşmesi için neler yapılması gerek?

Evet önce herşeyin insan için olduğunun unutulmamasını istiyorum. Yani dünyanın bütün değerleri, dünyanın bütün değerleri insan içindir.

Burada gençliğin görevi nedir?

Şimdi insan için ürettiğimiz ve insanları daha insanca yaşatmak için kullandığımız değerler sistemini yaratabilsek büyük bir adım atacağız. Gencin yerine gelince; genç bildiğimiz gibi bir sınıf değildir. Gençlik bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Fakat ben gençliğin çok önem taşıdığını, çok büyük bir güç olduğunu düşünüyorum. Toplumların en çok hareket edebilen kesimidir. Henüz şartlanmamış kesimidir. Toplumsal koşullara teslim olmamış kesimidir. Sorumluluk altında bulunulmamış kesimidir. O bakımdan gençliğin her zaman daha doğru düşüncelerin, daha doğru hedeflerin sahibi olduğuna inanıyorum. Ve tarihte gördüğümüz örnekler de bunu doğruluyor.

Genç dediğimiz zaman akla ilk gelen üniversite gençliği oluyor, oysa bunun dışında farklı sınıftan, farklı katmanlardan, değişik kültür, inanç ve yaşam anlayışından oluşan bir yaş grubunu ifade ediyor. Bununla birlikte yalnız üniversite gençliğinin duyarlı olduğunu görüyoruz. Diğer katmanlardaki gençliğin, sorunlarının bilincinde olmadığını da biliyoruz. Bunun aşılabilmesi için ne yapılması gerekiyor?

Şimdi bu çok önemli bir konu. Gençlik dediğimiz zaman yalnız üniversite gençliğini anlamak yanlış. Üniversite gençliği belki dikkati üzerine çekebildiği ya da sesini duyurabildiği için üzerinde daha çok durulan kesim oluyor. Ama bence üniversite gençliği gençlik kesiminin küçük bir bölümü. Öncelikle orta öğretim gençliği var. Yani orta okul ve lise gençliği var ki, bu gençler unutuluyor. Bu gençlerin içinde bulunduğu koşullar unutuluyor. Ayrıca eğitimin dışında kalan büyük bir çalışan gençlik kesimi, çok küçük yaşlardan beri sömürünün en açık hedefi olan çalışan gençlik kesimi var. İşsiz gençlik kesimi var. Eğitimsiz gençlik kesimi var. Bunlar son derece önemli. Bütün buralarda gençliğin doğru hedeflere yönelebilmesi, kendi varlığını gösterebilmesi, kendi kimliğini kazanabilmesi için, siyasal örgütlerin, siyasal iktidarın ve muhalefetin doğru ve kapsamlı bir gençlik politikaları olması gerekir. Yani bu gençlik politikaları gençlerin gelişebilmeleri, kendilerini ifade edebilmeleri ve kendi varlıklarını topluma kabul ettirebilmeleri için üretilmiş politikalar olmalıdır. Bu kesinlikle zorunludur.

Homojen bir yapılanma içerisinde örgütlenme mi?

Hayır, hayır ben burada politik örgütlenmeleri kastetmiyorum. Ben bununla homojen bir kitlesel örgütlenmeyi kastediyorum. Sadece gençlerin demokratik örgütlenmesinden söz ediyorum. Yani her türlü düşüncenin yer alabileceği, her türlü görüşün tartışılabileceği, insanların genç olmasından kaynaklanan bir örgütlenme düşünüyorum. O zaman kültürün, bilimin ve sanatın gençliğin gelişimine katkısı etkin hale gelecektir ve gençlikle toplum arasındaki ilişkiler düzelecektir. Bakınız, bugün toplumla gençlik arasındaki ilişki çok bozuktur.

Bu sizce mümkün mü? Örneğin bugün üniversite bahçesine gittiğimiz zaman ya da o ortama girdiğimiz zaman tankların, tüfeklerin ve yüzlerce polislin orada olduğunu görüyoruz. Hatta okulun tatil olduğu günlerde dahi durum farksız. Böyle bir ortamda, o psikoloji içerisinde örgütlenmeden söz edilebilir mi?

Şimdi, bu bize 12 Eylül mirasıdır. Çünkü 12 Eylül gençlikten korkmuştur. Çünkü toplum içindeki bütün otorite kaynakları gençlikten korkar. Fakat bütün bunlar aşılamaz şeyler değildir. Bir defa demokratik bir toplumda bunların hiçbiri olmayacaktır. Ben bütün bunları gençliğin yapması gerektiği kanısında değilim. Bütün bunları toplum yapmalıdır. Yani gençlerin sorunları yalnız gençleri değil, bütün toplumu ilgilendiren sorunlardır. Ben bütün gençlerin sorunlarına sahip çıkmadığını görüyorum. Adeta gençler kendi sorunlarından sorumlu tutuluyor gibi bir durum vardır. Oysa bu büyük bir yanılgıdır. Aslında gençlerin sorunlarından bütün toplum sorumludur. Ben özellikle siyasal örgütlerin bütün sosyal örgütlerin gençlerin sorunlarına uğraşmasını zorunlu görüyorum.

Burada yazarın görevi ne olmalıdır?

Ben yazarın görevini tanımlayamam, sadece kendi görevimi nasıl kabul ettiğimi anlatayım. Ben sorunları bütün açıklığıyla ortaya koymayı görev edindim. Topluma bunları iletmeyi görev edindim. Aneler, babalar, öğretmenler, politikacılar, yöneticiler, düşünürler bunları bilmelidirler. Ben bütün eğitim sisteminin değişmesini istiyorum. Bütün eğitim sisteminin demokratikleşmesini istiyorum. Bunu anlatıyorum. Her yerde bu konuyu açıyorum. Ailenin değişimini gerekli görüyorum. Aile içinde çocukların söz hakkı olmasını, katılımının sağlanmasını gerekli görüyorum. Her yerde bunları anlatıyorum. Bence benim görevim hem bunları anlatmak hem gençlerin bu sorunların tanımına, tartışmasına ve çözümüne ilişkin katılımın sağlanmasıdır. Dikkat edecek olursanız kitaplarımda pek çok gencin sözüne ve mektubuna yer veriyorum. Çünkü katılsız hiç birşeyin gerçekleşmeyeceğine inanıyorum. Söz sahibi olması gerekenlerin sorununu sahibi olanlardır.

Yani biz toplum olarak bunu gerçekleştiremezsek gençlerimizin ne sorunlarını çözebiliriz ne de onları anlayabiliriz. Ne de çözüm bulabiliriz. Ben hiç değilse kitaplarımda ölçüsünde ve konuşmalarımın ölçüsünde bunu yapmaya çalışıyorum. Bence bu bütün toplumun görevidir.

GESELLSCHAFTSKRITIK TÜRKISCHER AUTORINNEN

Beatrix Caner

Die moderne türkische Literatur wäre ohne Adalet Ağaoğlu, Tomris Uyar, Nazlı Eray, Leyla Erbil, Pinar Kür, Sevim Burak und noch viele viele anderen - weiblichen - Namen nicht denkbar. Und gleich aus dieser Aufzählung ergibt sich der Gedanke, daß diese Frauen nicht zum Erfolg gelangt sind, weil sie anders schreiben als ihr männlichen Kollegen.

Zusammen mit der Frage, wie türkische Autorinnen schreiben, beschäftigt mich ihr gedankliches Fundament. Mit anderen Worten: Literatur ist ein Denkprozeß. An dieser Stelle will ich einige Aspekte von Denkprozessen bei ausgewählten Autorinnen nachvollziehen und diese an Text- und Analysebeispielen demonstrieren. Insbesondere scheinen mir Reflexionen im Bezug auf Gesellschaft von Bedeutung, weil diesbezügliche Erkenntnisse der Autorinnen von allgemeinem Belag sind.

Ein historischer Exkurs in die osmanische Literatur in die frühe Moderne ergibt, daß die heutigen Autorinnen nicht auf eine Tradition zurückblicken können. Von Fitnat Hanım (?-1780) und Nigar Hanım (1862-1918, auch als Nigar binti Osman bekannt) abgesehen, dient die osmanische Literatur mit keinen nennenswerten weiblichen Vorbildern. Halide Edip Adivar (1884-1964), die geme als erste moderne türkische Schriftstellerin präsentiert wird, ist sicher ebenfalls alles andere als ein literarisches Vorbild für zeitgenössische Autorinnen. Nicht nur wegen sprachlicher Mängel, sondern vor allem weil sie ihre Überzeugungen zu häufig wechselte, um daß es daran festzuhalten wäre. Zwischen Adivar und der Nachkriegszeit liegen zwar einige Namen, wie Suat Derviş (1905-1972) oder Kerime Nadir

Nezihe Meriç

(1917-1984), aber sie vermochten es nicht, literarische Bedeutung zu erlangen. Als erste bedeutende Autorin der Moderne dürfte daher Nezihe Meriç (1925) unumstritten sein. Sie ist insbesondere in den fünfziger Jahren die bemerkenswerteste Autorin, weil sie damals schon die Anfänge einer - heute so offensichtlichen - gesellschaftlichen Entwicklung, bzw. Fehlentwicklung, die Entfremdung, als ein global gültiges Lebensgefühl, als eine der ersten türkischen Literaten beschreibt. Ihre Erzählung "Susuz I" (Dürre I) aus dem Band "Topal Koşma" (1956, 2. Aufl. 1982; dt. Hinkereim) belegt daneben aber auch, daß sie - ebenfalls eine der ersten - in den Fußspuren Sait Faik Abasıyanık's (1906-1954) tritt, der die zeitgenössische türkische Kurzprosaliteratur am nachhaltigsten beeinflusst hat. (Der folgende Ausschnitt aus der Erzählung Meriç's ist im gewissen Sinne eine Nachempfindung einer Stelle aus "Lüzumsuz Adam" von Sait Faik)

"Sind sie so unbeugsam, introvertiert, mürrisch und genervt, weil sie in den großen Städten leben? Die große

Stadt umzingelt sie mit ihrer unbesiegbaren, handfesten und unvernichtbaren Kraft von allen Seiten, erdrückt, unterdrückt, erstickt sie - ? - Denn sie haben keinen Horizont. Inmitten von Häusern - Häusern... Häusern... Häusern - von Straßen nebeneinander... ineinander... übereinander... und gegen den Himmel gespannten Kabeln, zum Himmel hinaufführenden Steigungen, nach oben ragenden Steinhäusern, Kaminen; sie leben Gesicht an Gesicht, Atem an Atem, Schulter an Schulter. Hassen sie noch?"

Nach dieser Einleitung ist zu vermuten, daß in dieser Umgebung auch die Liebe keine Chance hat. Die zwei Protagonisten - eine modern wirkende junge Frau und ein Arzt - sind Spiegelbilder ihrer gefühlkalten Umwelt. Ihre Liebe ist nicht in der Lage die Wände der Anonymität zu überwinden.

Während in dieser 1952 entstandenen Erzählung lediglich ein Defizit an wirklichen, menschlichen Gefühlen sichtbar wird, setzt sich der gleiche

Gedanke der Entfremdung in "Bir Kara Derin Kuyu" - eine Kurzgeschichte aus dem gleichnamigen Band (1989, dafür erhielt die Autorin den "Sait-Faik-Erzählpreis") - in einer nostalgisch wirkenden Art fort.

"Ein kleiner Markt, zugegeben! Ohne die großen "Market's" und "Feinkostläden". Das stimmt. Dafür alt. Wenn Worte einen Wert haben, möge man ihnen Gehör schenken: Das ist ein alter Istanbuler Markt. Auch wenn er dahinsiecht, oder sonstwas. Das Beste nur an Fleisch, Käse, Frischgemüse, Eingelegtes hausgemacht, der Rakı gut abgelagert, hier gibt es sie. Und Fisch natürlich - Ein alter Istanbuler weiß, was ein Istanbuler Markt bedeutet."

Der Krämer an der Ecke kennt seinen Kunden persönlich, ja sogar dessen Vater - das ist die Atmosphäre vom alten Istanbul. Die gleiche Gegend aber ist eine einzige Baustelle, die die alte Struktur der Stadt zerstört, eine Menschenmenge über die alten Einwohner wie eine Sintflut hereinbricht, Armut aber auch Kriminalität und vor allem Menschenverachtung greifen um sich. Um die Widersprüche zu unterstreichen führt Meriç durch ein romantisches Bild in die Erzählung ein, das nur scheinbar einen Bruch bedeutet:

"Es gibt eine Stunde des Abends: unmerklich sinkt sie vom Himmel herab. Es ist ein listiger Angriff auf das purpurn Grandiose des Marktes. Denn feindselig wird den Farben die Kraft entzogen. Die Platanen bereiten sich rauschend auf die Dunkelheit der Nacht vor. Während sie sich dem Klimpern des Tricktrackpeles in den Hafencafés, dem Lachen, dem Duft von Algen und gebratenem Fisch entgegenwachsen, erscheinen sie noch prächtiger. In den vom Reichtum der Natur prallen Auslagen der Gemüseläden beginnen die Farben, eine Mischung aus dem Grün des Wassers, dem Rot der Tomaten, Äpfeln und Granatäpfeln, aus dem Gelb der Trauben, zu verblassen. Das Innere der Läden umwandelt sich zu dunklen Grotten."

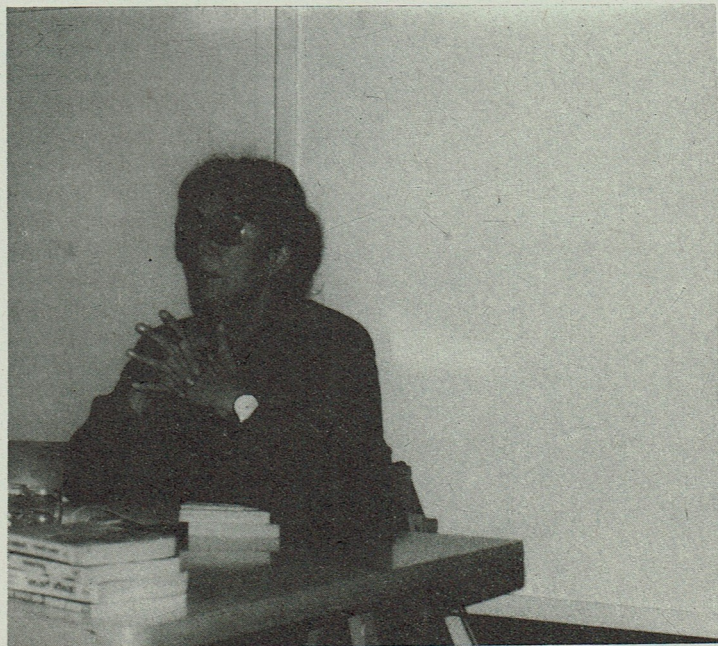
Offensichtlich scheint es, daß die Autorin, die ein reales Problem in

Istanbul anspricht, den Grund der Misere bei den Einwanderern von der Schwarzmeerküste, den sog. Lazen, sucht. Eine einzige Stelle nur verrät, daß sie sich der Gründe bewußt ist:

"Faruk Bey, der Bosphorus ist nicht mehr das Alte. Das ist richtig. Du hast recht. Aber das geschieht eben. So ist die Natur der Dinge. Auch bei den Ungläubigen lief das genauso. Als ich in Paris war, aber was soll's, das ist eine lange Geschichte, haaa, es genügt wenn die Kerle die Tragik der Lage kapieren. Man hätte diese schwierige Sache ordnen, lenken müssen. Das wäre nun nötig."

Beide Geschichten enden ohne ein "Ende", weder im Guten noch im Bösen - umso eklatanter taucht das Gefühl auf, daß die Suche nach einer Lösung, sei es eine literarische oder reale, einsetzen müßte. Zu einem großen Teil ist dies auf die tatsächliche, persönliche empfundene Machtlosigkeit der Autorin zurückzuführen. In beiden Erzählungen ist eine schleichende, erdrückende Passivität zu spüren, die über das Fragestellen nicht hinausgeht. Zwar sind verschiedene Perspektiven eingeblendet, nicht aber wirklich andere Gedanken: Die Welt scheint ihren Weg zu gehen und daran können wir Menschen nun mal

nichts ändern. Die Großstadt ist der Ort hochgradiger Entfremdung, der Zerstörung menschlicher Werte, insbesondere das Seelenleben leidet unter den zivilisatorisch-gesellschaftlichen Veränderungen. Die von ihr zum Ausdruck gebrachten Gedanken und Gefühle verdeutlichen ein romantisches Weltbild. In dem äußere ästhetische Werte den Mikrokosmos des Menschen definieren. In diesem Bild ist alles nichtstatische störend, zuerst die Stadt mit ihren Steinhäusern, Straßen, elektrischen Leitungen und technischen Gerätschaften, im Laufe der Zeit aber stören auch die Menschen. Auch sie werden als Fremdkörper identifiziert, die die stoische Ruhe aus den Angeln heben. Materielle und ethische Freiheiten, die der Mensch gerade in dieser Umgebung errungen hat, haben bei Meriç keine Bedeutung, sie vermögen lediglich eine weitere Enthemmnis zu verursachen. Dadurch, daß sie keine positiven Protagonisten einführt, demonstriert sie die negative Erwartung im Bezug auf die Veränderbarkeit der Gesellschaft. Dieser Pessimismus hat sich in den Jahrzehnten ihrer literarischen Tätigkeit eher noch verstärkt. Vielleicht liegt es gerade noch dieser negativ geladenen Weltsicht, daß ihre zu Anfang gut durchdachten und handwerklich guten Erzählungen in

Adalet Ağaoğlu

den achtziger Jahren die "alte" Nezihe Meriç vermissen lassen. Zu dieser Bilanz reiht sich auch die Tatsache, daß Meriç sowohl in diesen beiden Erzählungen als auch in ihrem Gesamtwerk keine tiefergehende Ausleuchtung der Gründe von Handlungen vornimmt, d.h., sie versäumt Zusammenhänge herzustellen, die - nicht nur in der Realität - offensichtlich sind: Wenn übereinander gebaut wird, die Leute Atem an Atem leben müssen, und sogar dreißig Jahre später historische Stadtteile kaputtbauen, dann fehlt in diesem Lande etwas Grundständliches. Dafür sind weder Lazen noch Studenten verantwortlich, sondern - und das wäre das Minimum am Machbaren - eine Stadtplanung! Andererseits jedoch sind dieser Erzählungen Ausdruck von Gesellschaftskritik, indem sie die Verantwortung des Individuums unterstreichen und zugleich existentielle Fragen aufwerfen. Als eines der positivsten Züge ließe sich gerade diese individualistische geistige Haltung der Autorin werten, die auf dieser Weise wohltuend von den "erhobenen Zeigefingern" vieler "engagierter" türkischer Kollegen abhebt. Nicht zuletzt ist das mit ein Grund dafür, daß Nezihe Meriç über Jahrzehnte als Vorbild für viele scheidenden Frauen der jüngeren Generation gedient hat.

Während Meriç ein gewisser "weiblicher" Blick typisch ist, ist die Autorin Adalet Ağaoğlu (1929) beinahe wissenschaftlich in ihrer Kritik. In ihren Werken ist sowohl der Mensch als auch die Gesellschaft ein vielschichtiges Gebilde, aber trotzdem sind Zusammenhänge, Ursachen und Wirkungen immer klar und verständlich. Bei ihr sind Menschen zugleich Opfer und Produzenten von Fehlentwicklungen, die zu beschuldigen Ağaoğlu nicht zögert. Dabei setzt sie sich über Tabus hinweg und kritisiert den Arbeiter ebenso wie den General. Zu ihren besonderen Verdiensten zähle ich, daß

sie gesellschaftliche Verhältnisse zu verdeutlichen vermag, ohne banal oder gar propagandistisch zu wirken, und sie Beweggründe der Menschen, Strukturen von Macht, Psyche, Situationen oder der Gesellschaft sehr transparent verdeutlichen kann und

Pınar Kür

schließlich historische Entwicklungen analytisch präzise darstellt. Durch ihre eigenen literarischen Kategorien errang sie in der türkischen Literatur einen besonderen Stellenwert.

Zu ihrem literarischen Höhepunkt zählt der Roman "Hayır" (1988), der Aspekte von Konflikten türkischer Intellektuellen mit Staat und Politik auslotet. "Hayır" ist der dritte Teil einer Romantrilogie (der erste Teil ist "Ölmeye Yatmak", 1973, dt. Sich hinlegen zum Sterben), der zweite Teil "Bir Dügün Gecesi" (1979, dt. Die Nacht einer Hochzeit)

Aysel, die Hauptfigur, ist eine Professorin, die während der militärischen Machtübernahme von 1980 von der Universität entfernt wurde - ein Los, das in Wirklichkeit vielen widerfahren ist. Jetzt, kurz nachdem sie eine Auszeichnung für ihre Verdienste im Ausland erhalten hat, besinnt man sich auch in ihrer Heimat eines Besseren und will sie ebenfalls auszeichnen.

Der Roman beginnt mit den Reflexionen Aysel's an jenem Morgen, als sie diese zweite Auszeichnung entgegennehmen soll.

"Heute ist also jener Tag. Nach dem offiziellen Schreiben und der beige-fügten Einladung, der 22. Dezember. Ohne Zweifel gehört zu einem Monat auch ein Jahr. Doch bei einem von 365 Tagen ist es nicht wichtig. Die Zeit fließt eh so schnell dahin, daß heute schon morgen ist. Zudem ist das, was man ein Jahr zu nennen pflegt, lediglich eine Zusammenfassung: Kriege breiten sich aus, Telefone verfügen über einen Bildschirm, Nahrungsmittel sind noch gefährlicher, der Geschmack von Tomaten ist endgültig hinüber, das Leben unterliegt einer noch strengeren Überwachung, die Satelliten da oben kreisen, verzweifelt nach einem Ausweg suchend, und alldem zum Trotz geht die Suche nach kurzlebigen Erlebnissen und Freiheiten weiter. Wer weiß, vielleicht versagen sich die Menschen sogar das Träumen, Bescheidenheit greift um sich."

Sie stellt sich dann den Empfang vor:

"Der Erste, der ihr die Hand schüttelte, war Prof. Dr. İhsan Türköz, (der sie damals entließ; BC) der Vorsitzende der Auswahlkommission der Abteilung für die Bewertung Wissenschaftlicher Leistungen des Nationalen Kulturvereins. Ihm folgten die anderen Mitglieder des Vereins."
"Du bist auf dem Rednerpult. Das Wort wurde dir erteilt. Fang an: Verehrter Herr Vorsitzender der Abteilung Wissenschaftliche Bewertungen vom Wissenschaftsdiens des Autonomen Nationalen Kulturvereins, verehrte Mitglieder, meine lieben verehrten Kollegen, die mich hier und heute nicht alleingelassen haben, verehrte Mitglieder unserer Welt der Wissenschaften, mein besonders geschätzter Autor, der die enge Beziehung von Gesellschaftswissenschaft-

ten und Literatur immer ernst nahm, liebe Künstlerfreunde, meine Studenten, geschätzte Mitglieder unserer Medien- und Presseorgane! Ich habe lange und ausführlich nach Worte gesucht, um die Traurigkeit, ja sogar den Ärger und die Auflehnung ausdrücken zu können, die ich jetzt empfinde, als mir diese Auszeichnung, die zu ihrer Zeit mir unter denkbar anderen Bedingungen abgenommen wurde, diesmal neben einer so glanzvollen Medaille angesteckt werden soll. Keines der Worte hielt ich für ausreichend, um meine augenblicklichen Gedanken darzustellen zu können. (Todesstille) Wer kann uns garantieren, daß wir, zusammen mit unseren Medaillen, nicht morgen schon von der erneut in Gang gesetzten, alles ducheinanderbringenden Sturmmaschine der Politik, auf den Boden geschleudert werden? Hinlegen-Aufstehen! Hinlegen-Aufstehen! Die Geschichte unserer kennnisreichen Armee wurde zur Geschichte exerzierender Mannschaften, die nicht hat geschrieben werden können. (Gelächter, Klatschen.) Was jene betrifft, die sich nicht in den Kasernen einfinden, die sind sowieso Deserteure, Vaterlandsverräter! Zum Glück sind sie zugleich jene, denen bei soviel Hinlegen-Aufstehen die Puste nicht ausgeht, sie sind es immerzu... (Klatschen.) Dieses Land hat unsere denkenden Menschen von allen Seiten angegriffen, sie getötet, jene, die sie nicht töten konnte, verletzt, sie aus dem Nest der Wissenschaft vertrieben, dessen nicht genug, sie aus dem Lande vertrieben, und wenn es für sie ab und zu etwas Gutes zu tun gezwungen war, so tat er es immer zu spät. Entweder hat man gewartet, bis sie zur Senilität gealtert waren, oder tot. Wie sollen die Alten die Schwere ihrer Medaillen tragen? Was sollen die Toten mit der Sonne anfangen? (Klatschen.) Und was ist mit jenen, die währenddessen mit jener Panik, auf Arche Noah's einen Platz sichern zu können, ihre Artgenossen schlagend und ohrfeigend im Wasser zu ertränken versuchten? Wenn diese Menschen heute, in dem Zeitalter, als die öffentlichen Kommunikationsmittel so verbreitet sind, nicht gesehen haben, wie ihre Gattung ausgerottet wurde, dann werden sie es auch niemals sehen. (Murren.)"

"Meine Herren, es ist unverschämt! Die größte Unverschämtheit unter allen, die ich aufgezählt habe, ist es einem unserer Wissenschaftler eine Feier zu organisieren, weil dieser im Auslande eine Motivierungs-Auszeichnung, eine winzige Rosette, erhielt. Von Ehre ist hier die Rede. Die Plakette, die verliehen wird, nennt man eine Ehrenplakette. Warum mißt ihr uns mit geliehenen Wagen? Wo seid ihr gewesen, bevor mir diese Rosette angesteckt wurde?" ... "Indem man sogar unsere Entdeckung den anderen überließ, sind wir zu einer Gesellschaft ohne Entdeckungen geworden. (Dauerndes Klatschen)"

Im ersten Teil dieser fiktiven Rede zeichnen sich gleich mehrere Erzählschichten ab: in Form eines inneren Monologes (ein beliebtes literarisches Mittel der Autorin) reflektiert Ağaoglu zum einen die aufgestauten Agressionen der mundtot gemachten Professorin (Stellvertretend für tausende Kollegen); an dem Gesagten wird deutlich, daß sie dies in der Öffentlichkeit nie würde sagen können, wodurch die Geschichte eine Dimension der Entfremdung in sich gewinnt und ironisch wirkt ohne, daß tatsächlich Mittel der Ironie eingesetzt wären; lediglich einzelne Wörter, Dankausdrücke aber auch Vereinsnamen spiegeln Opportunismus von Einzelnen und von Institutionen, aber auch eine bodenlose Orientierungslosigkeit, Farce, Verlogenheit und das krampfhaft Bemühen nach der Wahrung eines Scheins. Was daneben in äußerst konzentrierter Form von der Autorin verdeutlicht wird, ist ein Strukturwandel, der nicht nur die Organisation von Hochschulen, die Lage der Intellektuellen, die Kristallisierung tiefgreifenderer Machteinflüsse klar vor Augen führt, sondern - und das ist das wesentlich Schlimmere - den Verfall vom letzten Rest menschlicher und auch wissenschaftlicher Ethik. Manche Absätze sind dabei gar nicht nur auf ihr Land zu beschränken, sondern haben globale Gültigkeit, etwa wenn sie im Zeitalter der Kommunikation die zunehmende Gleichgültigkeit der Menschen anprangert. Ağaoglu aber geht weiter: erst zeichnet sie das aktuelle Bild samt seiner verstecktesten Nuancen, um dann den Ball, der Intellektuelle so

gern dem "System" zuwerfen, nämlich die Verantwortung für das Geschehene ihnen selbst zuzuspielen. Dahinter verbirgt sich der Gedanke, daß zum Prügeln zwei gehören: einer der prügelt und einer der es mit sich immer und immer wieder geschehen läßt! Die Kernfrage, die die Autorin stellt, ist: warum versuchen die angeblich Denkenden nicht endlich andere, neue Wege, wenn seit Jahrtausenden klargeworden ist, daß bestimmte Strukturen immer wieder auf die gleiche Weise greifen und wirksam sind? Warum verweigern sie sich nicht einfach. Warum wollen sie dann überleben? Um erneut das Geschehene zu wiederholen? Welcher kleichlicher Egoismus und eigentlich auch Verlogenheit steckt dahinter, zu behaupten, man führe einen Befreiungskampf? Gegen wen? Sie sind doch unentbehrliche Teile jenes Systems, das sie zu bekämpfen vorgeben!

"Ein Leben verändern, das ich nicht akzeptiere, heißt dies, bis zur Ewigkeit danach zu streben? Aber das... das ist die Lehre von Sisyphus/Prometheus... Die Lehre einer Zeit der Gottesgläubigkeit... Ein Glaube, der dem Wiederholtwerden ausharren hilft, in den Wiederholungen eine Erhabenheit findet... Ist das nicht jener Glaube, der uns an einer wirklichen, echten Rebellion gegen eine Zeit, die uns zu Einheitskriechern verkommen ließ, hindert? Welch ein armseliges Nachgeben das ist... dieses. "Wo der Tyrann hinschlägt, lassen wir Tausend Blumen blühen" Devotium... Wie können wir nur mit solch maßloser Freiwilligkeit den wiederholten und immer wieder wiederholten Versuchen des Gleichen nachgeben, um lediglich unsere Widerstandskraft zu beweisen, um angesichts des Tyrannen einen Helden abzugeben. Warum setzen wir noch immer auf den Gipfel des Olympos Götter auf den Thron? Warum ziehen wir nicht alle gemeinsam unsere Schultern unter jenen Bergen fort? Verein... Autonom und National und... Sie führt ein neues Blatt Papier in die Schreibmaschine ein. Als wäre es die erste Denkübung ihres Lebens, ihre Stirn in Falten gelegt, ihre Lippen gekräuselt, mit dem Ernst eines Kindes drückt sie nacheinander auf die Großbuchstaben:

UNSERE EIGENE IDENTITÄT IN JEDER LAGE WAHREN KÖNNEN, IST NUR AKTIV AUSDRÜCKBAR MIT DIESEN DREI WÖRTERN: NEIN ZUR WIEDERHOLUNG... NEIN ZUM GLEICHSEIN. NEIN ZUM GLEICHEN. NEIN ZUR WIEDERHOLUNG..."

Dagegen mutet die schauerhafte Untersuchung von Selbstmorden zunächst nihilistisch an, ist aber eine wohlüberlegte Provokation, die dazu die Balanceakt vieler Menschen auf dem geistigen Hochseil der Realität ihrer Heimat allegorisch umschreibt:

"Die Journalisten:

Sind sie mit einer neuen wissenschaftlichen Untersuchung beschäftigt, Frau Prof. Dereli?

Prof. Aysel Dereli:

Ja, meine Herren, zur Zeit forsche ich über das Thema "DIE SELBSTMORDEDERINTELLEKTUELLEN UND DIE AUFLEHNUNGSFORM DER ZUKUNFT. (Das Blitzen der Photoapparaten)"

"Fast keine dieser Selbsttötungen (Sie hat berühmte Künstler, die sich umgebracht hatten aufgezählt. BC) ist eine momentane Handlung. Auch wenn es bei manchen so aussehen mag... Das Ziel meiner Untersuchung ist, herauszufinden, welche Bedingungen, welche geistigen Entwicklungen, unter welchem Drängen die im wirklichen Sinne unendliche Freiheit gewählt wurde, was wird der Sinn einer solchen Wahl in Zukunft sein, ihre Bedingungen, ihr Sinn. Ich frage mich, ob in Zukunft, also wenn das Bewußtseins des Menschen seine Existenz betreffend höher entwickelt sein wird, so viele sich umbringen würden, wie heute im Namen der Freiheit eine Communiqué unterzeichnen? (Gelächter) Das untersuche ich zur Zeit. Mir scheint, daß parallel zu der Entwicklung des Bewußtsein des Menschen, auch die existentielle Fragestellung zunehmen wird, sowie die Möglichkeit der Wahl zwischen der Auflehnung gegenüber den Angriffen auf die Identität und der unendlichen Freiheit. Sei es auch nur..."

Ein Journalist (Unterbricht):

Aber das wird eine abschreckende Entwicklung!

Prof. Dereli (Schickt ihm ein liebevolles Lächeln, sie zwinkert sogar mit

einem Auge):

Sei es auch nur, daß die Welt, eine Welt wird, in der jeder für sich eine Entscheidung treffen kann. Sei es auch nur, daß das Vergessenlassenwollen eines freien Seins ein Ende nähme. Daß das Bestreben des technologischen Zeitalters, jeglichen Sinn der Existenz aufzuheben, aufgehalten würde."

Ağaoğlu setzt sich also nicht nur mit den Fehlentwicklungen ihrer eigenen Gesellschaft und ihrer eigenen Schicht auseinander, sondern ebenso mit den Folgen der Technisierung, die zum Teil in den westlichen Ländern bereits sichtbar werden. Ihre Kritikpunkte dabei sind besonders bemerkenswert:

"Canetti hat völlig unverhüllt deutlich gemacht: Die Wirklichkeit der Zukunft ist sowohl hell als auch dunkel, also eine zerrissene Wirklichkeit. Die Technologie, zerstört im gleichen Maße, wie sie zustandebringt, und erschafft soviel wie sie zerstört. (-) Die Intellektuellen, deren Existenz lediglich ihre geistigen Tätigkeiten zu beweisen vermögen, erleben vielleicht die tragischste Phase ihrer Geschichte angesichts einer zerrissenen künftigen Realität. Die Reihe ihrer Aufklärungsfunktion ist an jenem Programm, das die gesamte Menschheit, sie selbst eingeschlossen, zu vernichten droht. An diesem Punkt ist die innere Abrechnung des Intellektuellen unserer Zeit noch komplexer geworden; die Abrechnung birgt Stolz und Lob im gleichen Maße in sich, wie Scham und Ablehnung."

"Der Mensch, der nicht an Gott, sondern an Verstand glaubt, der nicht den Weg Gottes, sondern den des Verstandes geht, schafft vom Tod keinen neuen Gott. Das Leben, das kein Gott hat, entbehrt auch den Tod. Doch was ist mit der inneren Freiheit? Mit diesem Gott, den der denkende Mensch immer schon angebetet hat? Der einzige Grund für dessen Existenz, ist seine Freiheit. Die Freiheit errichten und beschützen, dieser harte Krieg birgt, genau wie alle anderen Kriege auch, den Tod in sich."

Die Stufen der geistigen Entwicklung der Menschheit mögen sichtbar in

Rationalität und technologischen Errungenschaften gipfeln, jener Punkt, der das eigentliche Ziel und ein Urbedürfnis des Menschen ausmacht, eben nicht nur "gesellschaftliche Kommunikation" im Sinne von Jürgen Habermas und auch nicht nur Liebe, sondern vielmehr die ständige Suche nach dem Sinn des Lebens, ist offensichtlich noch nicht erreicht. Dieses komplex zusammengesetzte Weltbild der Autorin überschreitet die Grenzen aristotelischen und cartesianischen Wissenschaftsverständnisses indem sie deren Unzulänglichkeiten deutlich macht, insbesondere im Hinblick auf eine ethische Entwicklung der Menschheit, und sie gibt der Frage nach dem Sinn des Lebens zumindest in der Andeutung eine neue Dimension. Der nicht offen zutage tretende Inhalt dieser Dimension ist transzendentaler Natur.

Der Roman, der ein Geflecht von inneren Monologen - zum Teil fiktiv, zum Teil real - Einblendungen aus unterschiedlichen Zeitspannen der Vergangenheit und Zukunftsprojektionen ist, endet einersits mit dem Verschwinden Aysel's, die die Ehrung nicht annimmt und zugleich mit einer literarischen Montage von verschiedenen Lösungsmodellen, die als Anhang angeführt, handwerkliche Mittel der Literatur vor Augen führen. Perspektiven und Dimensionen, die auf dieser Weise sichtbar werden, unterschreiben die Aussage des Romans greifbar realistisch.

In einem anderen Sinne bedeutet die schriftstellerische Tätigkeit von Tomris Uyar (1941) eine neue Dimension für die Literatur der Türkei. Nicht nur, daß sie die Kurzgeschichte als Genre aus Überzeugung kultiviert, sie ist auch eine der wenigen Essayisten der Türkei.

Als ihr "Markenzeichen" könnte die Ironie gelten, die in der türkischen Literatur nur von ausgesuchten wenigen Autoren als Mittel genutzt wird.

Ihre Erzählung "Sue Ellen ile Recep" in Kaçınılmaz Karşılaşması (dt.: Die unvermeidliche Begegnung Sue Ellens mit Recep; in: "Yaz Düşleri/Düş Kışları", 1981, dt.: Sommerträume/Traumwinter) ist eine gesellschaftskritische Parodie, die vor allem an die Adresse der mächtigen Bourgeoisie

gerichtet ist. Recep, ein einfacher Taxifahrer, gewinnt die Ausschreibung einer Illustrierten und darf als "der repräsentative" türkische Mann einen Abend mit der amerikanischen Filmschauspielerin, die in der Serie "Dallas" Sue Ellen verkörpert hatte, verbringen. Bereits die Bedingungen der Ausschreibung sind bestens geeignet, Minderwertigkeitskomplexe zu demonstrieren und ins Groteske zu verkehren:

" - Zuerst wollen wir Sie kennenlernen, Herr Recep.

- Wirklich, mein Name ist Recep. Ich bin 34 Jahre alt... Bin verheiratet. Arbeite als Fahrer. Meine Frau...

- Wie kam es Ihnen in den Sinn an dem Wettbewerb teilzunehmen? Sagen Sie ehrlich, haben Sie gehofft zu gewinnen?

- Wirklich, die Kollegen haben die Annonce gesehen in der Zeitung. Sie haben darauf bestanden, daß ich teilnehme. Sie sagten, mach mit, und als meine Frau das auch wollte...

- Was waren die Bedingungen des Wettbewerbs?

- Mittelschulabschluß, gute Englischkenntnisse, Körpergröße nicht unter 180, tanzen können, also kurz die "typischen" Eigenschaften eines türkischen Mannes."

Durch diese scheinbar einfache, beinahe einfältige Konversation läßt Uyar gleich mehrere Schichten deutlich werden: den irrealen Anspruch der Modezeitschrift, daß türkische Männer groß und schulisch gut gebildet seien (als Masse begriffen!) - statistisch ist das Gegenteil der Fall; durch diese Ausschreibung werden banale und mehr als fragliche westliche Werte den Menschen vermittelt, was zugleich mit der Diffamierung der eigenen Kultur einhergeht; die fehlende Wahrnehmung der Diskrepanz zwischen Anspruch und Realität. Diese ersten Eindrücke werden im Weiteren noch vertieft. Eine große Menschenmenge, Vereine, Einzelne aber auch Betriebe, erwarten die Schauspielerin am Flughafen. Das Bild würde dem Empfang eines großen Staatsmannes zu Ehre gereichen:

"Die Mitglieder der Kreativstiftung ganz vorne...

Herren mit einem Schatz von Erfah-

rungen, in den besten Jahren, in Pierre Cardin Anzügen nebst atmefrischen, unglücklichen Witwen in Chanel Kostümen. Schauen Sie, wie sie rennen. Denn die Kreativ-Stiftung bildet den Kern des Empfangskomitees zu Ehren Sue Ellen's. Dann verteilt sich dieser Kern an die Seiten, nach Hinten, er wird immer breiter und vereint sich mit anderen Kernen - wie soll man es nur ausdrücken - er bildet eine Gefühls-G.m.b.H."

"DTSSK (Verein zur Förderung gesunkener Theater- und Kinokünstler), MOD (Verein der Musical Spieler), GKMYEV (Die Einheit der Schönheitsköniginnen, des Instituts für Mannequienbildung und der Videospieler). Nur weinen und umarmen sich die Mitglieder der DAED (Schutzverein der Mütter mit Fremdsprachenkenntnissen) die an dem Zustandekommen dieses Ereignisses maßgeblich beteiligt waren, und die Mitglieder des YEKK (Kreatives Handwerk, Friseure, Kosmetiker), mit denen sie schon bei ähnlich glücklichen Anlässen zusammengearbeitet haben."

Tomris Uyar

Firmen verewigen sich auf dicken Aufschriften der Blumenkränze:

"Genau hinter dem Şan Plak (Ehren-Platte) ragen die Kränze von AB (Gasflaschen-Verkäufer), von Yünteks (Wolltextil), von DCCB-T.A.Ş. (Nahtlose Herstellung von Stahlrohr G.m.b.H.). Der Vertreter des Tourismusbüros nähert sich festen Schrittes, er hält eine Folkloretasche Sue Ellen entgegen... In jenem Augenblick beginnt die Säbel und Schild-Truppe ihr Vorführung.

Sue Ellen prüft erneut mit der Spitze ihres rechten Zeigefingers ihren Augenwinkel."

Schließlich führt Recep Sue Ellen auf Kosten der Illustrierten in ein Küstenrestaurant essen. Mühsam und banal, langweilig und mitunter peinlich verläuft dieser Gewinn-Abend - der Leser spürt intensiv die Sinnentleertheit eines aufgesetzt wirkenden Rituals, die den Nachgeschmack eines billigen, touristischen Ausverkaufs besitzt.

Zunächst mag diese Erzählung als Darstellung eines fiktiven aber doch banalen Ablaufs erscheinen, zumal die Autorin keine Stellung zu beziehen scheint. Beim detaillierten Betrachten jedoch wird klar, daß die Symbolik der Objekte den Leser zum Zeugen eines hintergründigen Schauspiels macht. So sind z.B. Blumen und Kränze nicht etwa freundliche Gesten einer Gastbegrüßung, sondern Eigenwerbung, die nirgends so fehl am Platze wäre, wie bei diese Anlass, aber auch Symbol der Geldkraft, Schichtzugehörigkeit ja sogar einer eigenartigen gesellschaftlichen Dynamik - die im übrigen keine Erfindung der Autorin ist, sondern Alltag. Die wirkliche Szene also ist nicht der Flughafen oder das Restaurant, wo die Erzählung spielt, sondern die aufkeimende bürgerliche Gesellschaft der Türkei schlechthin. Gerade weil dieses Bild ein treues Abbild der Wirklichkeit ist, taucht die andere Seite des gleichen - die auch in den Medien so verdrängte Realität von Armut und Not - als notwendiger Ausgleich auf, das die Bilanz zurechtrückt. Diese andere Wirklichkeit blendet die Autorin durch die Ehefrau von Recep ein. Sie leben in mehr als bescheidenen Verhältnissen und dieser sinnlose Gewinn bringt der Frau finanzielle Sorgen, so daß sie einen ihrer goldenen Armreifen, die türkische Frauen bei ihrer Hochzeit als eine Art materielle Absicherung erhalten, verkaufen muß. Angesichts ihrer Nöte, die typisch für die meisten Menschen ist, wirkt dieses überzogene Schauspiel nicht nur wie ein Hohn, sondern ist zugleich der Spiegel einer "modernen" Geisteshaltung von bestimmten Kreisen in der Türkei, die Tomris Uyar in ihren Werken immer wieder kritisiert.

BİR VAN GOGH KİTABI ÜZERİNE

Necmi Sönmez

Vincent van Gogh, Aydın Karahasan, Çağdaş Yayıncılık, 1990, 145 sayfa, 60.000 TL

Geçtiğimiz yıl, Batı'da ve Türkiye'de çılgınlığa varan van Gogh sevgisi, yüzeysel-derinden, üretentüketen açıdan yaklaşarak, 20.yy sanatının bu büyük sanatçısını bir gündeme geliş biçimi, onu yeni bir "okuma"nın eşiğine sürekleyebildiği oranda kendinleşebilir. Van Gogh üzerine ülkemizde yazılanlar-çizilenler bu "kendileştirme" olgusu ile birlikte ele alınsa acaba ortaya ne gibi sonuçlar çıkar? Aydın Karahasan'ın

"Deha ile çılgınlık arasında bir ressam" üst başlığını taşıyan van Gogh kitabını okurken, aklıma, Ferit Edgü'nün önce Milliyet Sanat Dergisi'nde yayınlanan ancak sonu gelmeden kesilen fasiküllerini, ardından kitaplaşan halini düşündüm. Van Gogh için türkçe olarak kaleme alınan bu iki kitap, birbirlerinden ayrı yaklaşım açılarıyla elbette kısır sanat kitabı yayıncılığı açısından büyük bir kazanım. Bu kazanımın dışında, her iki yazarın bu sanatçıyı yorumlayış

biçimlerini ele almak, bir "ayırım" noktasına götüreceği için bizi, (Bu biz, bu tanıtımın yazarı ben değilim, türkçe okuyanlar) bu noktaya doğru ilerlemekte fayda var. Edgü, bir yazarın yaklaşım çizgisiyle ele aldığı sanatçıyı, kendi yazınına göre, van Gogh üzerine yazılmışlardan da yola çıkarak kuşatıyor. Karahasan'ın ise, sanatçıyı yaşamı, sanatı ve yakın çevresi ile birlikte, tarihsel-sanatsal zaman akışı içinde açıklayan çalışması, bir ressam üzerine yazılabilecek olan, onu geniş kitleler önünde biraz daha (tanıyarak) sevdirebilecek bir yöntem kendine rehber alıyor. Resim sanatının çokook iyi bilindiği bir ülkede, öyle sanıyorum ki Karahasan'ın kitabı gerektiği kadar yankı getiremeyecektir.

Bu yazıyı yazarken yine düşünüyorum, değil van Gogh üzerine, Rönesans, Ortaçağ sanatı üzerine, o döneme ait herhangi bir sanatçı üzerine "doğru" tarihlerle ve yanlış isimlendirme yapılmadan, renkli olarak basılmış kaç tane kitap var türkçede? Karahasan'ın kitabını okurken tarihlerin doğruluğu, "tam"lığı, verilen sanatsal-yaşamsal bilgilerin nötr bir sanat tarihçisi etkisini taşıması beni şaşırtıyor. Ne yazık ki, sanat tarihi üzerine eksik olan yayın çevresinde bile, kaba solcu bir söylem ağırlığını her zaman hissettirdi. Picasso üzerine yazılan kitapları düşünüyorum bu yargıya varırken. Karahasan'ın çalışmasında, her şeyden önce dikkati çeken özellik bu, van Gogh üzerine yazılan her cümlemin (biyografik açıdan) doğru olması, satır aralarına politik bir etkinin sızması. Okuyucuya, kendi son sözünü söyleme hakkını tanımak, sanat tarihi üzerine yazılan nötr monografilerin en önemli özelliği olsa gerek. Karahasan'ın van Gogh'u da böyle bir monografi karakterini taşıyor. Sanatı çokook iyi bilenlerin olduğu bir ülkede, yazarın kitabının

sonuna "Kitapta adları geçen sanatçılarla düşünür ve yazarlar" bölümünün eklenmesine, bununla da yetinilmiyerek "Kitapta geçen sanat terimleri ve mitoloji sözlüğü" kısmının eklenmesine ne demeli? Bu kitabı Türkçe olarak kaleme alınan monografiler arasında eşsizleştiren bu iki bölüm, van Gogh'un sanatı için bir anahtar niteliğinde. Okuduğunu, okuduğu gibi değil, okumak istediği gibi kavrayan ve sonuçta okuduğunu değil, kendisini doğrulayan bir okuma-söz söyleme-tartışma geleneğinin olduğu coğrafyada, Karahasan'ın böylesi bir "aydınlatici" çabaya girmesi dikkati çekiyor. Çünkü en az kitabın kendisi kadar ağırlık taşıyan bu iki önemli bölüm, (yaklaşık olarak 40 sayfa tutuyor, kitabın kendisi, resimler haricinde düşünüldüğünde de aşağı yukarı 40 sayfa tutuyor) yeterli donanımı olmadan sanatçıları (özelde van Gogh'u, geneldeyse tüm sanatçıları) anlamaya çalışanlara karşı söylenmiş bir söz gibi. Bu sözü Karahasan yazmamış, o zaman ben yazayım: Eğer sanatı ya da sanatçıları anlamak istiyorsanız, bu isteğinizin dışında çooooo şeyler bilmek zorundasınız, bunu unutmayın. Van Gogh'un sanatı ve yaşamı Karahasan'ın kendisi için, sıradan bir yaşamdan daha fazla şeyler ifade ediyor olmalı ki, kendisi kitabına bir de "Deha üzerine Tartışmalar" başlığı altında, on sayfalık bir bölüm daha eklemiştir. Bu bölümde, van Gogh üzerine sanat tarihçilerinin bitip tükenmeden tartıştıkları bir ölçüt, yani Vincent'in deha'lığı, edebiyat çevrelerinin anlatımcı-kendindenci görüşleri dışında bir açık tartışmanın odağında ele alınıyor. Karahasan kitabının bu oylumlu bölümünde, Dostoyevski, Moreau de Tours, Lombroso, Galton, Casareo gibi, fenomoloji alanında önemli bir yeri olan düşünür-yazarlar ele alındığı gibi, bizden de Ataç-Eyüboğlu tartışmasından yola çıkılarak, deha sözcüğünü nasıl kavradığımız ele alınıyor. Bu kitabın yazarı karşıtlıkları seviyor, van Gogh'tan yola çıkarak, Türk entellektüelinin en yumuşak yerine bir kaç iğneyi sokuveriyor. Kitabın 95. sayfasında şunlar yazılı: "...Türkiye'de aydınların... konu resim sanatına gelince resimden anlamam diyerek yan çizmeleri de gene kültür dramımızın ayrı bir bölümüdür." Van Gogh

kitabının üç ayrı bölüm halinde yazılmış olması, sanatçının ve dolayısıyla sanatserinin, onu kuşatan çevre olgular dışında ele alınmayacağına önemli bir göstergesi durumunda. Yaşamı ve sırf bu yaşamı uğruna kitlelerin Vincent'e yükledikleri anlam, kuşkusuz ki resimlerini, sanatı önemli ölçüde zedeliyor. Karahasan, yaşamını ele alırken sanatçıyı dramatikleştirmek, mitleştirmek yerine "bunları da yaşamıştır" diyerek resimlerinin üzerindeki acıklı perdeyi aralıyor. Bu perde, yani yaşamı ile sanatı arasında van Gogh'u saran perde yırtılmalıdır. Okuyucu-izleyici tarafından.

Resim sanatının 20.yy'ın aktif ortamı içinde, sanayileşme ve endüstrileşmenin de getirdiği yan etkilerle birlikte ele aldığımızda, sanatı kuşatan sosyo-ekonomik atmosferin taşıdığı önem daha da ön plana çıkıyor. Van Gogh'un ressamlığı çerçevesinde ele alınabilecek tartışmalar arasında en çetini, onun bir "öncü" konumunu taşıyıp taşımadığı olsa gerek. Nedir "öncü"lük? Kuşkusuz ki, 1980'li yılların başında kendi kendilerini öncü ilan edip, bir klup zihniyeti ile sergiler açan üç-beş sanatçımızın kastettiği bir şey değil. Sanatın bir bütün olarak ele alınması, ekonomik-sosyal-politik çevreden

ayrı olarak düşünülmeceğini bir kez daha hatırlarsak, van Gogh bağlamında, öncü sözcüğünün farklı bir karaktere büründüğünü görüyoruz. Bu karakteri açımlayabilmek için, sadece van Gogh'un değil, onunla birlikte altın üçlemeyi oluşturan *Gauguin*, *Cezanne*'i da unutmamak, onun çalışmalarını tarih-ekonomik çevre-yaratım alanı olarak sık sık bu iki sanatçı ile yan yana düşünmek gerekir. O çokça söylediği gibi, hiçkimse bir ada değildir. Bu sözü olabildiğince çok tekrarlamak ve sanatla ilgilenenlerin beyinlerine yerleştirmek zorundayız. Bugün van Gogh tartışılıyorsa, Cezanne, Millet, Delacroix ister istemez dile gelecektir. Her dilegeliş bir anımsatma dışında, kavramayı yoğunlaştıran, pekinleştiren bir olgu olarak ele alınacaksa, (ki doğrusu da budur) çooooo şeyleri bilmemiz gerekir. Bu çooooo şeyler neler olabilir, burasının yanıtını van Gogh kitabını okuyanlar daha iyi vereceklerdir. Benim dileğim, *Karahasan*'ın van Gogh'la başladığı yazı serüvenini, Cezanne, Gauguin'le sürdürmesi o "altın üçlüyü" Türkçe ye kaynak kazandırarak ele almasıdır. Bu zorlu çaba, günümüzün gürültülü sanat ortamı içinde olmasa bile, gelecek üzerinde kendini gösterebilecek bir çaba olacaktır.

NÖBET

Acılarına konuveren yaralı bir kuşun, sevgine,
nefretine,
öfkene eklenen solgun bir gülün ve kollarında
can veren
mevsimlerin nöbetidir bu.
kardeşlerim
kıyımlardan, kanayan nehirlerden geçerek
yürüyorsunuz yürüdüğümüz yoldan. fakat
öğrendik artık yeni bir gün doğacak
aşklardan... aşklardan... aşklardan

eylül 78

Metin Güven

15 Ocak 1992'de NAZIM 90 YAŞINDA

Şanar Yurdatapan Nazım Hikmet'in Moskova'daki evinde.

(Nazım Hikmet'in son eşi Vera Tulyakova-Hikmet, sessizce Almanya'dan geçti. Şanar Yurdatapan, bu kısa gelişinden yararlanarak onunla Dergi adına bu söyleşiyi yaptı.)

- Sevgili Vera, bu sessiz gelişinde Köln tren istasyonunda başından geçen olayı okur larımıza iletmek isterdim önce!

- Pekiyi... Moskova'dan ayrılmadan önce, Sovyet Yazarlar Birliği'nden bir teleks çekilmiş ve Köln'e geliş saatim bildirilmişti. Meğer bu bilgi eksik verilmiş ve daha erken bir saate, gene Moskova'dan gelen başka bir trenden ben çıkmayınca geri dönmüştünüz. Köln garına indiğimde tek başına kalakaldım. Almanca bilmiyorum, Türkçem de on-on beş sözcükten ibaret! Saat sabahın körü. Çevreme bakındım, temizlik işçilerinden birini Türke benzettim. Yanına gidip bildiğim üç-beş sözcükle ve el-kol işaretleriyle derdimi anlatmaya çalıştım. Adamcağız gerçekten Türkmüş ve hemen benimle ilgilendi. Ama asıl Nazım'ın eşi olduğumu söyleyince

halini görmeliydiniz. Önce inanamadı, sonra sevincinden yer göğe sığamadı. Şefinden izin alıp beni evine götürmek istedi. Olamayacağını anlatınca üzüldü. Bu arada iyi giyimli bir başka Türk -mühendismiş- de ona katıldı. Sonunda beni bir taksiye koyup verdiğim adrese yolladılar. Ama iş onunla da bitmedi. taksinin şöförü de İranlıymış, Azeri Türkçesi biliyor ve o da Nazım hayranı. İlk an duyduğum panik, yerini büyük bir mutluluğa bıraktı. Anladım ki, dünyanın neresinde bir Türk varsa, oraya korkusuzca gidebilirim, sırtım yere gelmez. Bu ne güzel bir duygu, bilemezsiniz. Nazım'ın sevgili insanları onu ne kadar çok seviyorsunuz. Bu sevginin gölgesi bile bana yetip artıyor...

- 90. Doğum Yılı kutlama hazırlıkları ilerliyor mu, çerçevesi net olarak belirlendi mi?

- Hemen hemen... Geçen Mart

ayında Sovyet Yazarlar Birliği'nin çağrısıyla Moskova'da yapılan toplantıda ortaya atılan öneriler olumlu karşılandı. Türkiye'de yapılacak çalışmaları Nazım Hikmet Vakfı ve Türkiye Yazarlar Sendikası, Moskova'daki anma programını ise Sovyet Yazarlar Birliği ve Sovyet Bilimler Akademisi birlikte yürütüyorlar. Önerilen çerçevede de olumlu karşılandı. Yani, ilk toplantının Nazım'ın doğduğu Selanik'te, 15 Ocak 1992'de yapılması, onu izleyen hafta İstanbul'da bir dizi etkinlik gerçekleştirilmesi, sonra da aynı uluslararası katılımı Ocak ayının son haftası boyunca Moskova'da anılması. Almanya'dan Avustralya'ya kadar bir çok ülkede de 1992 yılı boyunca aynı amaçlı etkinlikler düzenlenecektir sanırım.

- Anma toplantılarının içeriği nasıl olacak?

- Türkiye'de neler olacağına tabii ki Vakıf ve TYS karar verecektir. Ben Moskova'daki toplantılar hakkında birşeyler söyleyebilirim. Belli başlı iki büyük etkinlik yapılacak. Birincisi Yazarlar Birliği'nin düzenlediği büyük bir anma gecesi. Bu konuda hep Yılmaz Güney için Paris'te gerçekleştirilen büyük anma töreni gözümün önüne geliyor. Türk ve Rus yazarların, şairlerin Nazım'dan şiirler okuduğu, anılarını anlattığı, Nazım'ın bestelenmiş şiirlerinin seslendirildiği; Türkiye'de, Sovyetler'de ve dünyada tanınmış kişilerin bizzat gelecek katkıda bulunduğu bir anma gecesi. Sovyet Bilimler Akademisi ise, "20. Yüzyılın Hümanisti Nazım Hikmet" konulu geniş bir sempozyum düzenliyor. Çeşitli ülkelere yazarlar ve sosyal bilimciler, Nazım'ın kendi kültürlerine yansımalarını ve etkilerini de anlatan bildiriler sunacaklar. Katılımın hayli geniş olacağını sanıyoruz. Bu iki ana

etkinliğin dışında, tiyatro, film gibi diğer sanat kollarının örgütlerince başka toplantılar da öneriliyor. Programların kesinleşmesi daha birkaç ay sürer ama Nazım'a layık bir anma yılı yaşayacağımıza inanıyorum.

- *Katılacak yazar ve sanatçılardan belli olanlar varmı?*

- Moskova'da herkes katılmak istiyor. Nasıl seçilecek bilemiyorum. Ama Yevtuşenko, Korotıç, Mihail Ulyanow, Katorow'u ilk planda sayabilirim. Türkiye'den ve yurt dışından çok sayıda sanatçı ve yazarı çağırarak istiyoruz. Ben, bir Aziz Nesin'siz, Yamar Kemal'siz, Fakir Baykurt'suz, Abidin ve Güzin Dino'suz, Oktay Akbal'siz, Prof. Tanilli'siz bir anma düşünemiyorum. Bunlar bir çırpıda dilimin ucuna geliverenler. Çok sayıda kişi çağrılacak ama kaçabilebilir, o da ayrı bir konu.

- *Pekiye Vera, Nazım'ın öldüğü evin müze haline getirilmesi çabaları ne durumda, sonuç verecek gibi mi?*

- Bu konuda pek umutlu değilim. Bir çok yetkiliye başvurduğum. Başta Türkiye Yazarlar Sendikası olmak üzere birçok kuruluş veya kişi de telgraflar çektiler, aynı dileğe katıldıklarını belirttiler. Ama bir yığın bürokratik engel çıkarılıyor. Apartman dairesinde müze olmaz diyorlar. Bu arada Moskova Belediye Müzesi, Nazım'a ait tüm özel eşyayı almak istedi. Bu evde değil ama, Moskova müzesinin bir bölümünde ayrı bir "Nazım Hikmet" köşesi yapacaklardı. Önce kabul etmeyi düşündüm. Bir çözüme bile zarar gelmemesine uğraştığım bu eşyayı koruyamamaktan çok korkuyorum çünkü. Bir yandan "Bu daire bir kişiye çok, çıksın da biz girelim" diye uğraşan memurlarla, bir yandan gitgide zorlaşan yaşam koşullarıyla başedememekten korkuyorum. "Bana birşey olursa bunlar kime kalır, hangi köşede çürür" diye ayrıca korkuyorum. Bari, dedim, önce eşyayı kurtarıp sağlam bir yere iletmiş olurum. Sonra günü geldiğinde ya eve taşınır, veya asıl sahibine, Türkiye'ye döner. Ama Moskova Müzesi'ne verilirse onların mülkiyetine ge-

cecekmiş.. Peki, dedim, birgün Türkiye bunları isterse vereceğimize güvene verebilir misiniz? Hayır!.. Teşekkür ederek reddettim tabii. Ben, Nazım'a ait herşeyin Türk halkının olması gerektiğine inanıyorum ve asıl sahibine iade edileceği güne kadar geçici olarak onları korumak istiyorum.

Vera Tulyakova-Hikmet ile söyleşimiz burada noktalandı. Ama benim eklemek istediğim birkaç şey daha var.

Nazım'ın evini gördüm. Bir odası hariç gerisi, onun sağlığındaki gibi korunuyor. Evi gördüğümde, Vera'nın ne demek istediğini çok daha iyi anladım. Evin duvarları, bir sanat galerisini hasedinden çatlayacak kadar değerli tablolarla dolu. Hırsız çetelerinin yabancılara satmak üzere Moskova'yı talan ettiği günlerde, Vera'cık, ünlü ressamlarca

Nazım'a armağan edilmiş bu sanat hazinesini korumak için apartmanın girişine bir de çelik kapı yaptırarak zorunda kalmış. Türkiye'de hakkında yapılan dedikodulardan bir daha utandım bu tabloları görünce. Yasalar gereği bütün terekenin varisi Vera. "Geçmişle ilişkimi kesiyorum, kendime yeni bir hayat kuracağım" deseydi kim ne diyebilirdi? Tanesini milyonlara satabileceği Picasso tablolarından kimsenin haberi bile olmazdı. Ne Piraye hanımı, ne Münnevver hanımı tanıyorum; onlar hakkında hiçbir olumsuz yargım veya önyargım da yok. Ancak Vera'yı "Nazım'ın yatağını paylaşmış" bir kadına indirgeyen dedikodular, ona çok büyük bir haksızlık. Bir gün şaka olarak "Hoşgeldin ulusal yengemiz" demiştim, deyim çok hoşuna gitmişti. Bugün şaka değil ciddi olarak öyle hissediyorum. Ne olurdu, onu yalnız değil, Nazım'la birlikte ağırlamak kısmet olsaydı hepimize!...

BİR BAŞKA BOYUT

Sanma herkes unuttu gülümsemeyi
sanma buzla kaplandı yeryüzü
değil umutsuzlanma
yine sen bildiğince tavaf et kâbeni
ama bir kez de çiçek atmaya dene şeytana
taş yerine
lotüs duruşunda kıl namazını
İsa sitar* çalsın çan kulesinde
gitarlar çalsın minarelerde
bildiğin tüm dillerde mırıldan dualarını
yuva yaparsa zümrüdü anka kuşu düşlerine
dokuma sakın gözlerine
ola ki başka boyuttasın
ağla bir parça açılırsın

Günfer Karadeniz

*sitar: eski bir Hint çalgısı

BOLERO

aus: Meine ungehörigen Träume / Uygunsuz Düşlerim

von Helga Königdorf

Hayır gerçekten bilmiyorum neden yaptığımı. Onun hiçbir özelliği yoktu aslında.

Artniyetli sivriakıllı olmadığımız halde, birçok kişinin emeği geçtiği anlaşılabilir bir rapor okundu o toplantıda. Konuşmacı ise önce geride bırakılan ekonomi planı, sonra yürürlükteki ekonomi planı konusunda açıldıkça açıldı. Ekonomi planları paralelindeki uzun uzadıya, esaslı düşüncelerle neticeler birbirlerinden sadece değişik yaratıcıların dil egemenliğine göre ayırdedilebiliyordu. Yürürlükteki ekonomi planının ortasına doğru olacak, aklıma çantamdaki kansuculu sandviçi takıldı. Hem de öylesine şiddetli ki, yemek güdüsü ile kişiliğimin gelişmesi süresince kazandığım davranış kuralları içimde çatıştı. Bundan sonraki bütün yoğunlaşma yeteneğim, önemli bir rapor sırasında kansucuklu sandiviçten ısırma sabit fikrine umutsuzca yenik düştü. Böylesine bocalamaktayken, gözlerim ilk kez onun üzerinde kalakalmış. Belki de durmadan hatta daha sonra, gelecekteki ekonomi planının sonuna doğru bile siyah bir deftere yazmağa devam ettiği için. Gözlerimin ona böyle takılması üzerine yukarı baktı, bakışlarını benden kaçırılmaya kalktı ama başaramadı. O an bana biri, ilerde bir gün onun benim hayatımda, daha doğrusu benim onun hayatında öyle seçkin bir yer alacağını söyleseydi, sadece gülerdim doğrusu. Çünkü, daha önce de dediğim gibi, onun hiç ama hiç bir özelliği yoktu.

Erkeklerin hayatlarının yoğunlaşması üzerine düşünceler ürettikleri bir yaşta idi. Toplantıya ara verildiğinde önüme dikilip, kalın çerçeveli gözlüğünü düzelterip, dökülmeye yüz tutmuş saçlarını sıvazlayınca, imgelemimde mide hastası bir buldog köpeğinin komik görüntüsü belirginleşti. Meğerse benim, tarih boyunca şekli bozulmuş dişi merhamet duygularımı harekete geçiren, herhalde tam da yüzündeki şu yorgun ve tükenmişlik çizgisi ile sol elini çirkileştiren yara izi imiş. Kansucuklu sandiviçim böylece sinir sistemimde yarattığı bütün heyecana rağmen çantamda kaldı ve ona da beni bir kahve içmeye ayartabilme başarısını lütfettim. Ne var ki, başından geçen bu olay, onu öylesine etkiledi ki, bana gereksiz yere uçarcasına heveslenmiş gibi geldi. O günlerde bir işim yoktu. Can sıkıntısından şeytana uyup kaçmak bile yapabiliyordum. Saçları hafif ağarmış, istekli şişman bir erkekle ufak tenha bir restorana niye gitmeyeyim.

Bonfile à la Tsigan -kansucuklu sandiviçi ertesi sabah balkondan martılara yedirdim- ile kırmızı şarap onun seçtikleriydi. Aslında o zamanlar ben tatlı beyaz tercih ederdim ama, o esas meraklısının kırmızı şarapta belli

olduğunu söyledi. Yeniden acaba mide hastası mı diye düşündüm. Sohbetimiz hatırlanması gereken hiç bir şey içermiyordu. Sıradanlığımızı çile doldururcasına katlandığımız saatlerimiz mazur kılabilirdi, ayrıca talihsiz sohbetimizin durumu da: kaynaştırıcı anıların yokluğu, yol denecek kadar az ortak tanışıklar, ayrı dünyalarımızın karanlıktaki yasak bölgeleri. Bir kızın evlendirilmesi üzerine verdiği bilgiler de bana dolaylı yoldan onun ailevi durumunu aydınlattı ama, aslında onun evlilik gerçeği benim umurumda değildi.

Neden mi bir an dışarı çıktığımda hesabı ödedim? Sanırım vahim hata da orada başladı. Tuhaf ama bana belirsiz bir rahatlık duygusu verdi, ne de olsa şimdi ona hiç bir şey borçlu değilim. Fakat bunun arkasında hak çeşitliğinin tam bir yanlış yorumlanmasından başka bir şey yatmıyordu, üstelik bu sert Bonfile à la Tsigandan herhalde benim kansucuklu sandiviçim daha lezzetli gelirdi, kırmızı şarabı da beğenmedim. Ama garsonu çağırdığım an, gelecekteki rollerimizin paylaşımını öyle bir yola soktum ki, bizimki gibi bir ilişkinin iç düzeni eksik olabilir sanılmasın.

Temelleri topluma sağlam dayanan başka ilişkilere karşı burada dağınıklık ya da yıkıcı bir kuvvet daha yersiz olurdu.

Sonraları bir daha restorana gitmedik. balkonları arı peteği gibi yapışık, bir gökdelenin onikinci katındaki daracık evimde beni ziyaret ediyordu.

Onunla sevişmek pek iç açıcı değildi. üstüme cumburlop gelip üzerimde sadece kendisi işini görüyordu. Kadınların cinselliği ardında da nicelik ideolojisi olduğunu zanneder ve buna göre kendi sevişme anlayışını da nicelik belirlerdi. Ona rağmen benim hislerimi belli etmem herhalde ona bir yenilgi olarak tesir etmezdi, çünkü istatistiklere dayanarak, bütündeki frijit kadınların oranını yüzde doksanalı tahmin ediyordu. Ama hangi kadın geri kalan yüzde dördün içine girmeye çalışmazdı ki? Ayrıca bütün "aslında niçin ben..." sorusuna varan düşüncelerin önünü kesmek gerekirdi.

Onun doyumunu için ben hızlı nefes alıp hafif inlerken, yazlık mavi elbisemin temizleyiceye götürülmesi gerektiğini düşündüm. Onun yaralı elini bacaklarımın arasına getirdim ama hiç bir şey anlamadı. Tersine bunun ona yeni haz olanakları yarattığını hayretle kaydetti, kendini tamamen pasif bıraktı, öyleki, ilerde benim onun üstünde olmam gerekti, ki bu benim doğal duygularıma ters düşüyordu.

Bu kadar bağıracağını bilseydim, belki yapmazdım.

Ama bunu daha önce düşünemezdim, çünkü tanıdığım en sakın insandı.

Sonraları çoğunlukla üzerine bir yorgunluk çökerdi, ve kısa derin bir uykuya daldığı zaman ben de son anda yemeğin tuzuna biberine bakardım, özenle süslenmiş, beklenmedik ayrıntıları olan, garip isimli yemeklere duyduğu özlemini kısa bir süre sonra öğrenmişim ve çorbadan önce pepsin şarabını sunardım. Belki önceleri daha çok aşk için, daha sonraları ise daha çok yemek için geliyordu.

O zamanlar ben bu yemeklerden sık sık rahatsız olduğum için pek hoşlanmazdım. Bazen bilgi bile korkularımızın uçurumundan kurtaramıyor ve böylece koruma hapından duyduğum kaygının mantıksız eziyetini çekiyordum. Yaşam sürecini idare eden ince, uyumlu çarklarına bu biçimde karışmak bana kaba ve uygunsuz geliyordu. Kanıtlanmaz ve tam da bu yüzden korkutucu, varoluşunun yapısı değişecekti. O zaman da acaba ben mi olurdu?

Diğer alanlarda tamamen modern dünya görüşüne sahip bir kadının hatalı, köhnemiş bir gereksinmesi!

Kaygılanıyordu! Ben izin vereceğim, o benim için kaygılanacak. Böylece utandırılmış ben, koruma haplarını yutuyordum ve ancak zorlanarak alışabiliyordum. Rahatsızlıklarımın yalnız psikişik bir tutukluğun sonucu olduğunu bilimsel olarak kanıtlayan doktorumun demesine rağmen, ben yine de gerçekten fenalaşıyordum. Bir daha dile getirmedim bunu, ne de olsa o kadar kadın kullanıyor bu hapı.

Kışın elbiseleri sinmiş sigara kokuyordu, arasıra onları balkona asıyordum. Yazın çoğunlukla terlerdi ve artık vücudunun kokusu beni rahatsız etmeye başlamıştı. Sonraki dönemlerimizde sık sık yorgundu. Ben hiç zorlamadım. Benim için hep aynıydı. Hemen yemekle de başlayabilirdik.

Kusursuz bir aile hayatı yaşıyordu, ve benim onun içinde yerim yoktu, uzak bir iş arkadaşı bile değil. Ben de bunu tam olarak onaylıyordum. Soğukkanlı bakarsak, uğraşmaya değmezdi. Bu sır da bir silahtı. O zamanlar beni saran, tekrar ve tekrar gördüğüm korkulu rüyanın uyardığı, sonsuz terk edilmişlik duygusuna karşı bir silah. Bir gerilim ne kadar alaylıda olsam. Günlerimin uyumunda bir karşılık.

Yalnız bir kere, tek bir kere ona telefon ettim. Bu o benim son konuşmacı olarak çıktığım, sekiz saat sürmüş toplantıdan sonra oldu. Ben konuştum, konuştum ama kimse dinlemiyordu beni. Yalnız konuşmuş olmak için konuşmadım, gerçekten söylemek istediğim bir şey vardı. Çoşuncaya kadar konuştum, iddia ettim, elimi kolumu oynattım, çırpındım. Ve kimileri bu sırada artık çantalarını hazırlıyordu, kimileri ters ters saatlerine bakıyordu, kimileri ise konuşmacının değiştiğini fark bile etmemişti. Bundan sonra benim de herhangi bir insana ihtiyacım vardı. Başlangıçtaki görkemli bir hevesle verdiği telefon

numarasını yazdığım kağıdı aradım. İlk üç numarayı çevirdim. Hemen burada teyb harekete geçti: "Bu numaraya bağlantı yoktur." Bir daha denedim. Yine aynı. Telefon defterinde adı yazılı değildi. Sonra sormayı unuttum. Bir daha zaten telefon etmezdim.

Çok ve ciddi çalışıyordum, o zaman. Benim işim olmayan şu ya da bu işi bana yüklemelerine izin veriyordum. Çok sık bitap düşüyordum. İnsanlar bana sevecen ve aceleyle bakarlardı. Birazcık mutluluk isteğini bozmak ne kadar da zor.

Ne zaman ona uygunsu, o zaman bana geliyordu ve bazen şöyle düşünürdüm: Bu sefer son, istemiyorum artık. Başından yanlış bir işti bu. Ama birkaç hafta ondan bir haber çıkmayınca da içimdeki kızgınlık birikiyordu ve sonra telefon ettiğinde kendimi hafiflemiş hissedirdim. Artık sinirlenmeme gerek yoktu ve başka bir işim olmadığı için alışveriş edip yemeği hazırladım. Bazen aceleyle berbere bile gittiğim olurdu. Ve geldiğinde ona son fıkraları anlatır, pencere göğe bakmasına rağmen perdeleri çekerdim. Karşı çıkıyordu ama, benim yüzümü o sırada göreceği düşüncesi beni sson derece rahatsız ediyordu. Daha sonra biraz uykuya daldı, ben renkli peçetelerle ve ince bir vazoda kuru çiçeklerle sofrayı süsledim. Ravel'in "Bolero"sunun stero sesi odayı kabarak dolduruyordu. O gittikten sonra, evi toplardım, banyo alıp, oda kapısı açık balkonun karşısında, uzun uzun, hiç bir şey düşünmeden otururdum.

Hayır, neresinden bakarsam bakayım, bunlar bunu yapmak için bir sebep değildi. Benden her zaman gelebilme için izin isterdi ve benim yalnız "hayır" demem gerekirdi. Deseydim herhalde çok şaşırır ve tabii sonra alınırdı. Hiç değilse bir kere telefon ettiğinde bir işim olsaydı, belki bütün bunlar olmazdı.

Karısı bence bir hayal kırıklığıydı. Ben tam olarak gönül rahatlığı içindeydim. Bu kişiliğimin bozukluğundan çok, durumun iyice benim lehime olduğu düşüncesinden kaynaklanıyordu, çünkü ben ona, az da olsa, bir sevinç kaynağıydım, ve sevinç verildikçe yansıması sürecekti. Tiyatroya gittiğim bir gün onu gördüm. Tamamiyle rastlantıydı. Çekici ve olağanüstü güzel bir kadın beklediğimden değil ama, bu kadar kişiliksizlik de ancak insanın içini karartırdı. Anlamak çok zor ama, anlatılmayacak kadar kendimi aşağılanmış hissettim. Buna karşın onun korkması, "bakıp görmeme manevrası" ve daha sonra gerçekten görmediği iddiası beni daha çok güldürdü.

Benim de onlara başarısız bir şey söyleme çabam üzerine günah çıkartmam bizi epey eğlendirdi. Kasıtlı olarak, minik şeyleri fazlaca abartma oyunundan zevk almıştık ve ben eğlendirici bir komedinin trajik kadın kahramanı olmuştum. Öneri ve düşüncelerimi hoş bir biçimde ciddiye alıyordu. Onları çekinmeden destekliyordu. Şüphe beni alıkoyduğunda onun azim manivelası hemen harekete geçerdi. Ona başarı madalyası takıldığında ben bile gururlandım. Tabii ki bunu benden benim on ikinci kattaki evimde öğrendiğini açıklayamazdı.

Kuşkusuz şimdi, herşey olup bittikten sonra, hiç kimsenin yakın ilişkimizle ilgili bilgili olmaması benim oldukça lehime.

O akşam bir toplantıdan sonra doğru bana geldi. Oturduğu koltuktaki yastıkları düzelttim, ayak taburesini yaklaştırdım, dışarıda hava kararıyordu artık. Çok yorgun olduğunu farkettim. Sert bir kahve pişirdim, içine şekerle tarçın koydum, bir bardağa biraz ahududu rakısı döküp yaktım, üzerine yavaş yavaş kahveyi akıttım. "Bugün çok yorgunum ama, seni mutlaka görmek istedim" demesini dokunaklı buldum. Yeni şarapkırmızısı rengide incecik ev kıyafetim vardı üstümde ve beni kendine çektiği zaman, o kadar da yorgun olmadığını hissettim. Şu an onu daha önce duymadığım bir biçimde sevdim. Oldukça sevecendim ona,hiç yapmacıksız. Başını omuzuma yatırdığım zaman, hafifçe homurdandı. Ne düşündüğünü sordum beni iterek şöyle dedi: "Eh hiç. Ben boktan bir herifin tekiyim."

Gerisi tamamen beklenmeden oldu. Yemeğimizi her zamankinden daha hızlı yedik, çünkü eve gelmeyeceğini söylememiş. Sonra giyinik ama henüz çorapla, balkona çıkıp ayak parmaklarının ucunda durarak korkuluktan arabasına bakmak için dışarı sarktı. Bu şekilde parmak uçlarına durmuş sarkmışken, ben de onun ayaklarına dokundum, birden yukarıya kaldırdım. Bir yere tutunmayı denemedi, herhalde çok şaşırılmıştı. Bu neden çok geç bağırdığını da açıklıyor olmalı. Çünkü artık yedinci ya da altıncı katın hizasındaydı. Ayakkabı ile mantosunu arkasından attım. Evi topladım, banyo yapıp açık balkon kapısının yanına oturdum. Ravel'in "Bolero"sunu odayı kabarak doldurdu.

Ayakkabısız intihar etmesi ile kendilerinin ya da başkalarının en kusursuz bildiği insan oluşunu onun anma konuşmasını yazarların nasıl bağdaştırdıklarını bazen merak ediyorum.

Übersetz von: Beatrix Caner
Alp Hamuroğlu

YÜZÜ İPOTEKLI KADINLAR

"Yüz sözcüğünü

Sevmezdi Melahat.

Çağını atlamaş, uğramıştı değişime.

Yüzü gözleriydi,

Bedeni elleri,

Cinselliğinde toplanmıştı

Kimliği...

"Yüz" sayısını

Sevmezdi Mehtap.

Bir dolu erkeğe,

"Yüz veriyordu" her gece.

Kiminin ağzından bir çuval

Çıkardı sesi.

Kiminin ilk çağlardan alıntı,

Göğsündeki tüyleri.

Geceleri,

Yüreğini evde bırakıyordu.

"20'sine" girmişti dün,

Ömrü ağlıyordu...

"Yüzle" başlayan

Hiç bir şeyi sevmezdi Ayten.

Yüzyıllık yorgun bir gecede,

Mutluluk oynuyordu, para karşılığı

Evinde karısı olan,

Bir erkekle...

"Yüzü"de sevmezdi O,

Yüzsüzlüğü de.

Bir parça sevgiydi çektiği özlem.

İrkildi aniden,

Kim bu adam?

Sahte bir sesle, diller döken

Tek duygusal bağımlılığı

Geldi aklına.

Çocukluğundan bu yana,

Çocukça devam eden,

Canı, çikolata istedi birden...

Adını, bilmediğim kadın

Kimsin?, diye sorma.

Çikolata yollamak istiyorum,

Sana...

Zeynep Kılıçarslan

ÇAĞDAŞ YAYINCILIK VE BASIN SANAYİ MÜESSESİ MÜDÜRÜ FATMA ARIĞ İLE BİR SÖYLEŞİ

Aydın Karahasan

Aydın Karahasan ile Fatma Arıg söyleşi sırasında

- Fatma Hanım, sizinle Almanya'da yayınlanan Dergi - die Zeitschrift adına bir söyleşi yapmak istiyoruz. İsterseniz konuya doğrudan doğruya girelim: Siz Çağdaş Yayınların sorumlu bir yönetmenisiniz. Yayınlarınız gerek yurt içinde gerekse yurt dışında ilgiyle izleniyor. Önce Türkiye'deki yayın yaşamına kısaca bir değinelim. Bu konuda söylemek istedikleriniz lütfen:

- İlginize ve böylece yurt dışındaki okurlarımıza da seslenmek olanağı verdiğinizden dolayı teşekkürlerimi sunmak isterim. Önce yanlış bir enformasyonu düzeltelim. İsim benzerliği nedeniyle Çağdaş Yayın'la Çağdaş Kitapçılık aynı zannedilmektedir. Bunlar birbirlerinden ayrı kuruluşlar olmakla beraber aynı çatı altındaki ünitelerdir. Yani biz esas ai-

lemizi bir Cumhuriyet ailesi olarak tanımladığımızda şema daha da kolaylaşıyor. Altmış beş yıldır var olan ve inanıyoruz ki, varlığını daha uzun yıllar sürdürecektir olan Cumhuriyet gazetesi kültür ve sanata verdiği önemin paralelinde gerek Çağdaş Kitapların gerekse Çağdaş Yayıncılık ve Basın Sanayi'nin kurucusu olmuştur. Çağdaş Kitap salt yayıncılıkla ilgilenen bir bölümdür. Çağdaş Yayıncılık ve Basın Sanayi ise 1980 yılında kurulan daha yeni bir kurumdur Cumhuriyet bünyesinde. Amacı tüm baskı ve teknik hazırlıklar, yayıncılık, dergicilik gibi geniş kapsamlı gerek Cumhuriyet'e gerek Çağdaş Kitaplar'a hizmet verebilen, aynı zamanda da kitap ve gazetenin özellikle yurt dışı pazarlamasında sorumluluk almış olan bir ünitedir. Bu şekilde konuyu açıkladıktan sonra bizim de yayınının bir yerde kardeş yayıncılık olarak aşağı yukarı aynı

yaşam süresine sahip olan Çağdaş Yayıncılık ve Basın Sanayi'nin "Bizim Almanca" adlı aylık kültür-magazin dergisinin beş yıldır yayını sürdürdüğünü söylemeliyim. Sanıyorum ki, sizler de bir dergi yayıncısı olarak beş yıldır aralıksız sürdürülen bir dergiyi yayınlamanın güçlüklerini takdir edersiniz. Fakat ilk andan beri, özellikle yurt dışında yaşayan Türklerle sağlıklı bir diyalogun gerekliliğine inandığımız içindir ki, büyük bir özveriyle de olsa bu yayının yaşamını sürdürmesi bizim için önemli olmuştur. Bu şekilde sürdürmeye de kararlıyız. Tirajlar belki de Orta Avrupa yayıncılığı ile karşılaştırıldığında çok cüzdür, çok naif bir takım neticelerden söz edilebilir. Ancak gördük ki, yurt dışında iki bin abonelik, yurt içinde de bine varan okurumuzla beş yıl özgün bir yayını sürdürebilmek mümkün olabilmektedir.

- Bildiğiniz gibi gelişmiş ülkelerde kültürel gereksinim de yeteri kadar gelişmemiş ülkelere daha fazla oluyor. Bir örnek vermek gerekirse Fransa'da, Almanya'da dergi, kitap ve gazeteciliğin tiraj boyutları oldukça yüksek. Sanat dergi ve kitaplarının okuru göreceli olarak her ülkede sınırlı olmasına karşın bu görecelik bizim gibi ülkelere hayli farklı. Bu dergilerin baskı, dizgi, mizanpaj, kağıt kalitesi, renkli fotoğraf gibi pek çok teknik özellikleri imrenilecek bir düzeyde; hele plastik sanatlarla ilgili yayınlar gün geçtikçe artan bir ilgiyle izleniyor.

Acaba oradaki olanaklardan da yararlanarak daha bir atılım yapabilme durumları var mı?

- Prensip olarak bugün dünyamızın küçüldüğünü söylemek her halde yanlış olmaz. Hele iletişim organlarının artık ulusal sınırların çok dışına çıktığını ve ne olursa olsun iyi bir iletişimin, doğru, çabuk bir iletişimin bütün dünyada yankı uyandırdığını son Irak savaşıyla bir kez daha yaşadık. Buradan yola çıkarsak, olumsuzlukları sıralamak çok kolay. Evet, Türkiye’de yayıncılığın büyük sorunları var. Bu sorunların en başında okur sayısının bir türlü belli çemberleri kırılmaması, Türkiye’nin nüfusuna oranla yayın hayatına olan ilginin hiçbir zaman tatmin edici bir düzeye varamaması, kısa bir ifadeyle ne yapalım bu ülkede yayıncılıkta iş yoktur, yayıncı ne yapsın, yayıncı hiçbir şey yapamaz diye, tabiri mazur görün ağlama duvarına yaslanıp sorumluluklardan sıyrılmak son derece basittir. Ancak inanıyorum ki, bu ağlama duvarına yaslanma bir çözüm, bir çıkış noktası getirmemenin yanı sıra olayları daha da güçleştirmekte, bir kısır döngü gündeme gelmektedir. Yani okur sayısı fazla olmadığı için metnin kalitesinden ödün verilmektedir, metnin kalitesinden ödün verildikçe okur kat-sayısını veya okur miktarını artırmak da güçleşmektedir. Böylece kendi içerisinde giderek ufalan, giderek problemlerini çözmek yerine, problemlerini ağırlaştıran bir yayıncılıkla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bir genelleme değil tabii. Ama büyük sayılar kanununa göre olan sorunların bir özeti. Bunu aşan yayıncılar yok mu? Elbette var. Peki bunlar nasıl farklı yapabildiler, nasıl bu çemberleri aşabildiler? Sanırım bu noktaya doğru olarak bakabildiğimizde sorunların çözümünü de kendiliğinden görebileceğiz. Nitekim bir kitap bir zamanlar bir-iki bin ancak satarken bir bakıyoruz ki, Türk kültürünün oldukça dışında, kendi kültürümüzde özümsemesi güç olan bir eser, özellikle bütün dünyada ilgi görmüş bir eser zamanında çevrilip Türk yayın hayatına kazandırıldığı takdirde, örnek olarak Umberto Eco’nun “Gülün Adı” romanını vereceğim, Hıristiyan kültürü üzerine inşa edilen bir roman bu ülkede birden bire bütün sınırların üzerine geçmiş ve binlerce nüshası bir anda tükenmiştir. Demek ki doğru seçim ve doğru zamanlarla ile genel ilgiyi toparlayabilmek ve klasik üç bin, beş binlik tirajların üzerine çıkabilmek mümkün olmaktadır. Klasik anlamdaki eserlere ilginin azlığından yakınıyor. Okuma alışkanlığı oldukça düşük olan bir toplumda siz bir de görsel olarak tatmin edici olmayan eserler üretirseniz, albenisi olmayan kitapları piyasaya sürerseniz bu şekilde tirajın da artması oldukça güçtür. Demek ki, dünyadaki genel gelişmeyi göz ardı etmeksizin kendi şartlarımız içerisinde bu gelişmeye ne kadar uyabileceğimizi, gerek kitabın seçiminden gerek kitabın sunulmasına kadar yeniden gözden geçirmek zorunludur.

- **Cumhuriyet-Hafta Almanya’da Türk okurları içinde büyük ilgi gördü. Bayilere zamanında gidilmezse bulunamıyor. Bu ilgiyi nasıl karılıyorsunuz?**

- Tek kelimeyle sevindirici demek gerekiyor.

- **Peki, bu ilgiyi nasıl yorumluyorsunuz?**

- Hatırlatmanıza teşekkür ederim, yorumumu da katmak isterim. Cumhuriyet-Hafta nasıl doğdu? Önce oradan başlayalım. Uzun yıllardır Cumhuriyet okurlarının bildiği, derdimizi paylaştığı bir konu vardı ki, 70’li yıllarda günlük yurt dışı denemesinden sonra çeşitli problemler ortaya çıkmıştı; bu yüzden Cumhuriyet gazetesi yurt dışında basılma şansını yitirdi. 70’lerden günümüze kadar bu şans yeniden elde edilemedi. Fakat elbette ki, Cumhuriyet’in her zaman düşündüğü ve üzüntü duyduğu, yurt dışına ulaşma konusunda üzüntü duyduğu bir konu idi bu. Ancak bir de şu husus vardı. Her yayın kendine özgü medyaları araştırmaksızın bir atılım yaptığı zaman sonuçların hüsrana verici olduğu ortaya çıkmaktaydı. Daha uzun yıllar yaşamayı sürdürme amacıyla olan Cumhuriyet gazetesi de açık söylemek gerekirse yeni hüsrana tahammülü yoktur. O zaman bu konuyu daha ince bir şekilde araştırma gereğini duyduk. Özellikle

şahsıma verilen bir görevle de bu konunun üstünde aşağı yukarı iki buçuk senelik bir inceleme yaptık. İnceleme şunu gösteriyordu: Cumhuriyet siyasi ve kültürel ağırlıklı bir gazete olarak bulvar haberin dışında bir yayın politikası var. Bu doğru veya yanlış olabilir ama Cumhuriyet budur. Böyle olarak da kalacaktır. Cumhuriyet başka türlü düşünülemez. Olay böyle olduğu zaman Cumhuriyet’in yurt dışında günlük baskısının giderek bir nostaljiden başka bir anlam taşımadığını saptadık. Şimdi bizim okurumuz kim diye yola çıktık. Bizim okurumuz yaşadığı yabancı ülkeye belli bir anlamda entegrasyonunu sağlamış, yaşadığı ülkenin dilini mutlaka öğrenmiş, büyük ölçüde iletişim imkanları içinde olan ve yaşadığı ülkenin yayınına da televizyonu ve radyosunu da izlemekte olan bir kitledir. Aynı zamanda da yoğun bir iş temposu içinde yaşamalarını sürdüren bir kitle. Şimdi böyle baktığımız zaman görüyoruz ki, artık Türkiye’deki gazetenin günlük olarak aynen Almanya’da basılıyor olması, Almanya diyorum, çünkü büyük kalam balığımız orada, yurt dışında basılıyor olması artık eskisi kadar bir anlam taşımamakta. Çünkü arzu edilen terk edilmiş mekandan sadece nostaljik haber alma değil. Günümüz toplumunda daha sağlıklı bir iletişim aracına kavuşmak ve Türkiye’nin siyasal gündemini yakinen takip edebilmek. Bu açıdan bakınca her gün yurt dışına yeni bir haber olarak verebileceğimiz malzeme açıkçası yok. Bu saptamayı yaptıktan sonra ille de günlük gazete olarak çıkmak saplantısını bir kenara itmeye karar verdik. Peki bizden istenen nedir? Türkiye’nin gündemini, bunun yanı sıra yurt dışında yaşayan Türklerin ilgi alanına giren dünya gündemini bir araya getirebilmek ve bir yerde daha kompakt, daha özet bir şekilde okurumuzu bilgilendirebilmek. O zaman bunu günlük değil haftalık bir yayın haline getirebilmek. Tabii bunun bir başka avantajı da var. Bu hem okurumuzun her gün yirmi sayfa ilgi alanının içinde ve dışında bütün konulara ilgi göstermesini beklemek hem zaman hem de ekonomik bakımdan oldukça zor tabii. Yani yirmi sayfa veriyorsak, haftada yirmi sayfanın her satırını okuyabilecek gibi verip fiyat politikasında da en önemli

etken olan verdiği ücretin karşılığını alabilmeyi sağlamak. İlk baskı sayımız beş bindi. Bunun yüzde altmışı satılırsa Cumhuriyet-Hafta amacına ulaşmış olacaktır. Biliyorsunuz dağıtım sorunu önemli sorunların başında geliyordu. Bu konuda Axel Springer Verlag ile anlaştık. Onun dağıtımını da üstlenmesiyle bugün altı-yedi bin civarında net satışa ulaştık. Bu sadece bayii satışlarıdır. Bunun yanı sıra abone kampanyası da yürütülmektedir. Şu aşamada bir dört yüz adet de abone-miz var Avrupa çapında. Üst üste topladığımız zaman Cumhuriyet-Hafta'nın ilk üç bin satışından sekiz-dokuz binlik net bir satışa vardığımızı görüyoruz.

- Uzak bir benzetmeyle Cumhuriyet-Hafta'yı Batı'da yayınlanan haftalık gazetelere, örneğin bir die Zeit'a benzetebilir miyiz? Benzer ya da ayrı yönleri nelerdir?

- Cumhuriyet-Hafta Türkiye'de yayınlanan Cumhuriyet'in hafta sonu gazetesi değildir. Cumhuriyet-Hafta geçmiş bir haftanın politik, kültürel ve ekonomik olaylarını yeniden yorumlayan, yeniden değerlendiren ve yurt dışındaki bir okurun gözüyle bakmaya gayret eden, Cumhuriyet objektifiyle bir haftayı yeniden değerlendiren bir gazetedir. Die Zeit örneği sanırım en doğru örneklerden biridir. Hemen hemen ana amaç aynıdır.

- Yurt içindeki günlük bir gazetenin okurlarıyla kurduğu ilişki ile yurt dışındaki haftalık bir gazetenin okurlarıyla ilişkisi kıyaslandığında güçlükler ve farklılıklar var mıdır?

- Daha kolay, daha güç diye-miyeceğim ama daha farklı olduk-larının altını çizmek gerekiyor. Her iki okur grubunun da kendine özgü gözlemleri, yorumları, anlayış biçimleri var. Elbette bir gazete okurlarıyla vardır. Dünyanın her yerinde okur gazetesi-görüşlerini, düşüncelerini bildirir ama siz de takdir edersiniz ki, bir gazetenin yayın politikasını tek başına okur tayin edemez. Öyle olsaydı her gün bir başka okurun taleplerini yerine getirmesi gerekirdi ki, yayın

politikasında denge diye bir şey ortada kalmazdı.

- Siz hemen her yıl Cumhuriyet Kitap Kulübü olarak Frankfurt'taki dünyaca ünlü kitap fuarına katılıyorsunuz. İlk katılmanızla son katılmanız arasında ilgi alanının bir değerlendirilmesini yapar mısınız?

- Frankfurt Kitap Fuarı'na katılımı ben müessesemiz adına ikiye ayırıyorum. Şöyle ki: Biz ilk kez beş yıl önce Cumhuriyet Kitap Kulübü olarak katıldığımız zaman Türk kitapçılığının bu dört yüz elli yıllık geçmişi olan Kitap Fuarında yeterince tanıtılmadığını gördük. O zaman bir burada ne gibi bir hizmet verebiliriz düşüncesi gündeme geldi. Bundan dört yıl önce ben şahsen Frankfurt Kitap Fuarı Genel Müdürü'nden özel bir randevu aldım. İmkanları zorlayıp da diyaloglar kurulması sağlanınca daha iyi avantajlar elde edilebiliyor. Böylece Türk kitapçılığını temsilen daha başka yayınevlerinin de katılması sağlanmış oldu. Tabii ilk zamanlarda bir takım güçlükler çıkmadı değil, örneğin yayıncılarımız salt kendi yayınlarını sergilemek istiyorlardı, fakat önemli olan A veya B yayınevinin tanıtılması değildi. Okurların kitabı, kitapçılığı tanınması gerekirdi. Bunun için dünya kütüphaneciliğinin ilkelerini hiçbir zaman göz ardı etmiyerek ve her zaman konularına göre tasnif yaparak, kitapları ona göre sergileyerek daha başarılı bir konuma vardık. Sanırım sonuçlar yayıncılarımız tarafından da takdir edildi. Herkes ayrı bir yayınevi olarak temsil edilme arzusundan vazgeçti. Okurlarımızın ilgisine gelince bunu kelimelerle ifade etmek güç. İmza günlerinde kuyruklar oluşuyor, ayrıca söyleşi günleri, toplantılar, seminerler düzenleniyor.

- Kısa sürede sermaye yapıp geri dönmeyi düşünen Türklerin zaman geçtikçe burada kalıcı oldukları anlaşıldı. Başlangıçta düşünülmemeyen sanat-kültür hareketini de beraberinde getirdi. Aylık sanat-kültür dergileri yayınlanmaya başlandı. Sinemadan tiyatroya, resimden müziğe, edebiyata kadar sanatın çeşitli

dallarında eserler veriliyor. Bu gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Yurt dışındaki son zamanlarda sanat-edebiyat hareketlerinde neyi görüyoruz? Örneğin birtakım edebi eserler ödül kazanıyor. Ödül kazanılınca sevinilmesi gerekir değil mi? Ama ödül kazanan o eserlere baktığımızda hiç de sevinilecek bir sonuç çıkmıyor. Aziz Nesin'in deyimıyla "maymunun bisiklete binmesine verilen ödül" gibi bir şey. Her hangi bir Orta Avrupalı aynı kalitede bir şey kaleme aldığı veya filmi yaptığı zaman ödül alamazken, bunu bir Türk yaptı diye buna ödül veriliyorsa bunda sevincimizin yanı sıra biraz da üzüntü duymamız ve olayı yeni baştan irdelememiz gerekir. Önce alınan her ödülü sadece coşkuyla karşılamak yeterli değildir. Alınan ödüllerin içeriğini ve belki de sosyal nedenlerini incelemek bizi daha doğru noktalara götürecektir.

- Ortaya konan sanat-kültür eserleri konusunda ne diyorsunuz?

- Kabul etmek gerekir ki, kültür medyalarında Türk sanatçıları önemli yerler aldılar. Bu açıdan bakınca zaman süreci içinde daha da olumlu noktalara varılacağına inanamak için bir neden yok. Ancak bir noktayı da değerlendirmek gerek. Bunu özellikle tiyatro alanında da görüyoruz. Berlin örneğini vereceğim: Amatör çabaların Türk Tiyatrosu diye tanıtılması, öyle anılması kültürel gelişmeleri olumlu yönde etkilemez. Genelinde Türk Tiyatrosu'na baktığımızda dünyada öyle en ön sıralarda yer alacak durumda olmadığını söylemek gerekir. Ama Türkiye'de üstün başarılar elde eden bir tiyatro geleneği oluşmaktadır. Bir takım yurt dışı amatör tiyatro gruplarıyla Türk Tiyatrosu'nu temsil etmek, Türk Tiyatrosu'nun bu olduğunu söylemek doğru değildir. Yani hibe kabilinden verilen yardımlarla ayakta durmaya çalışan tiyatrolarla büyük sanat yapılabileceğini sanmıyorum. Şunu da belirtmeliyim; kültürün, sanatın milliyeti yoktur, o ne kadar uluslararası olursa o kadar değer kazanır.

OKUYUCU GÖZÜYLE YURTDIŞINDAN YENİ KİTAPLAR

Mevlüt Asar

Hıçkırıklar Kuşkanadı (Dörtlükler)

Ali Özenç Çağlar (2. Basım,
Mayıs 1991, Aydın Kitabevi Yayınları,
14 Ankara)

Ali Özenç Çağlar hem öykü hem de şiirle uğraşan bir sanat emekçisi. Son kitabında Türk geleneksel şiirinin en belirgin yapı taşını oluşturan dörtlülere dökmüş düşüncelerini, duygularını ve resimle olan sıcak ilişkisini ele veren imgelerini.

Dörtlülüklerden oluşan şiir kitapları -bildiğim kadar- bizde pek yaygın değil. Aklıma Ataol Behramoğlu'nun bir çoğunu severek okuduğumuz, hatta ezberlediğimiz "dörtlülüklerinden" başkası gelmiyor. Dörtlülüğü, özellikle hece ölçüsüne, uyak düzenine bağlı kalmaya çalışarak, biçim olarak alıp çağdaş şiirler üretmek kolay iş değil doğrusu. Yetkinlik, ustalık gerektiren bir yazımsal girişim.

Hıçkırıklar Kuşkanadı, içtenliği ve yer yer imgeselliği öne çıkan bir şiir kitabı. İmgesiz şiir olur mu diyeceksiniz. Tabii ki olmaz. Şairin ustalığını imgelem yetisi, şiirin gücünü imgelerin kalitesi belirler. Şairler günlük dilde anlamı kanıksanmış iki sözcüğü, iki kavramı yan yana getirip yeni anlamlar, yeni yorumlar, yeni tadlar (estetiksel, dilsel, düşünsel) yükleyiverir onlara. Acılarımız, hıçkırıklarımız "kuş kanadı" oluverir, kurtuluruz onlardan. Unuturuz onları, yeniden ve daha füclü bir biçimde merhaba diyebilmek için yaşama, kavgaya.

Ali'nin çocukluğunun doğayla iç içe (Anadolunun en verimli, en yeşil kesiminde) geçmesi, havayı, suyu, yeşili, çiçeği, güneşi, gökyüzünü, teni, gözleri, elleri, dudakları ve ruhuyla tatmış, tanımış olması, kurduğu imgelere, işlediği büyük ölçüde yansıyor. İmgelerini doğadan yontuyor, doğanın yedi rengi ile boyuyor onları: örnek çok, işte yazarın özgeçmişini anlatan dörtlülük:

*"Leylak rengi tütün çiçeği gölgesinde büyüdüm
yediveren aşmaları arasında uykularım atarken biçkin yüreğim, pamuk pancar tarlalarında
mavi hüznün kuyusunda uçuşur sevdalarım."*

Ve kitaba adını veren dörtlülük:
*"buharlaştı çemen çemen ılık yelle gelen kokun
boyun eğmiş salkım söğüt, menekşeler selesenmiş
bir trompet karışırken 'do' sesiyle senfoniye
hıçkırıklar kuş kanadı, seviler semaha dönmüş."*

Ali'nin doğaya yakınlığını, doğayla yoğrulmuş bilincini yansıtmıyor mu bu resimler?

Yalnız "imge" şiirin vazgeçilmez ama tek ögesi de değildir. Sadece imgeye, "şairane" söylemeye işi yüklemek, şiirde anlaşılmağa hatta anlamsızlığa varabiliyor. Birkaç dörtlülükte Ali de kurtaramıyor bu tuzaktan kendini:

*"dost gözlerle söylenir yitike şarkularım
bir hazin uğultuyla tümcelerim savrulur ..."* (kanayan/ s.17)

ya da
*"boyarken kızılıcığın rengine ilkyazımı
bıcaklar ağlıyordu, titreşimler isyankar."* (titreşimler/ s. 18)

Biçim olarak geleneksel dörtlülükte karar kılmak, farklı bedenler aynı ölçüde elbise dikmeye benziyor ve ister istemez aksaklıklara, zorlamalara yol açabiliyor. Bu durum yer yer Ali'nin dörtlülüklerinde de görülüyor, örneğin; "...taş değil bahar oldu filiz verdi yarınları/dönerken kahkahaya çıldırtan çılgınlıkları" (mahpus damlar/s.68) dizelerinde ölçü ve uyak kaygısı öne çıkıyor.

Dörtlülüklerin -ki toplam 70 dörtlülüğü içeriyor- bir seçki olup olmadığını bilmiyorum. Ancak meyvəsi bol olan ağaçlarda bazı meyveler

ham kalabiliyor. Ya da olgunlaşmıyor. Usta, güzel söylemleri içeren dörtlülüklerin yanında, düşüncenin ağır bastığı ("yetmiş yıl eğri ile doğru ayrılmadı/sosyalizmin gerçeği bulunamadı...") yada halk deyişini içerikte ve söylemde pek aşmayan ("bal rengi toynaktan tarak oymuşum/bal rengi saçların tarasın deyi...") "kitaba girmese de olurdu" diye düşündüren dörtlülükler de yok değil.

Kitaba "önsöz yerine" alınan yazısında Nihat Behram, "...sınıfının bilincinde bir emekçi olması ilk özelliğidir. Bir diğer özelliği de süreklilik olarak kendi kendisiyle hesaplaşma içinde olması..." diyerek Ali'nin "yazma tutkusu"nu bu iki özelliğine, özellikle de birinci özelliğine bağlıyor. Bu saptamayı - her zaman olmasa bile, çoğunlukla doğrulayan, onunla örtüşen bir söylemi (üslubu) içinde taşıyor Ali'nin şiirleri. İşte "inancın", "bilinç" in dile geldiği birkaç dize:

"kanlı kuşatmalardan geçiyorken cümlemiz/yulğun, korkak, sahtekar, hain oldu kimimiz/hainler pusu kurmuş, kuşatılmış her yanı/ direnir türkülerle, tükenir korkuları/kuşandı bin asırlık nevroz ateşiyle/boy verdi direnişte, türkülerle büyüdü,örgütlü işçi kızları/daha çok se-verim"

Bence, "dörtlülük" de öne çıkan "bilinç"ten çok "yürek" yani duygu. Çoğu kez "bilinç" in denetiminden kurtuluyor Ali'nin yüreği. Romantizme varan "mor hüznler", duygular kuşatıyor onu. O ortamda "umut çiçek, kavga türkü olu(yo)r." Bireysel özelemler su yüzüne vuruyor: "lale toplamak istiyorum yine baharla/ Ne zaman gülebiliriz derin ve sıcak/ savurup kaygıları akşam yeline..."

Ali'nin şiirinin bir başka özelliği de içtenliği demistik. Bu içtenlik sarıyor okuyanı. Göreceksiniz sizi de saracak "dörtlülükler" ve belki bir sürgün, belki bir göçmen, belki de ortak bir inancın sahibi olarak kendinizi bulacaksınız onlarda.

NURIYE'SİZ VE KARANFİLSİZ

Sevda Oğuzhan-Niederauer

Herhangi bir Nuriye olarak ben, korkardım onun tahta bacağından. O görünmeden, geldiği anlaşılırdı tak tak tak. Kokusu olur mu? Kadına gelişlerin, rengi olur mu? Onun gelişinin kokusu karafildi, rengi al. Yaşını çıkaramazdım akı az karası çok bıyığından, belki bi karafilin, belki biz Nuriye'lerin ömrüne denkli yaşı. Bildiğim sol kulağının arkası fesleğen kokardı, hani ben fi tarihinde bi evdeydim, o evde fesleğen yetiştirecek başı örtülü yürekler vardı. İşte böyle. Şimdi sergisi kapalı diyorlar. Ağız sakızlı, çıplaklığı satılabilir ben buna inansa, onunla Nuriye oluşum böyle bi şeye inanmaz. Ki inanmadım, sakızımı attım, giyindim, Nuriye gözlerimi takıp bu yataktan çıktım, gördümki "sergisi kapalı". Şimdi o Nuriye'siz biz karanfilsiz...

Rahminde bir çocuğun büyüdüğünü öğrenmekten geliyordum. Boyalı bir kadındım, bakımlıydım, turnaklarımı kartallar kiskanırdı. Tabii ki evliydim, güzelliğime çiçek getirmez bir kocaya sahiplenmekti benimkisi. Her an için bana çiçek sunacak şu bu erkeğe verilecek tam tapınmaya uygun sevgiler vardı bende. Otobüsteydim, o bir nefeslik uzaklıktaydı benden. Üstü başı pek pisti, sandım çiçek çöplüğü yanımdaki; gömleğinde gül izleri, saçları yosun tutmuş, kırmızı karanfil dolu elleri. Ay! bakmayımda rahmimdeki buna benzer belki. Neden pek muhterem bir beyefendi değil yanımdaki? Bu gibiler için ayrı otobüs işletmeli, hemde camları kara perdeli, böyle çiçek çöplükleri görünmemeli.

Her cuma bir Nuriye yaratırdı kendine. Satılan hiç bir hazzın geri alınmadığı, kadınların bacak aralarında bıyığı yeni terlemiş erkek, sakalı kararmış daha erkek yaptıkları yerde Nuriye yaratmakta üstüne yoktu. Bir adam, kaç tane izin bulunduğu sayılamayan bir yatakta bir kadını nasıl alabilirse karşısına, o da rengi illede al karanfiller elinde öyle alırdı Nuriye'yi karşısına. Unut derdi beyazı, eğer sana çarşafı, yatağı, kılları anımsatıyorsa, unut suyu sana ıslak tuvalet kağıtlarını hep bozuk çeşmeleri, bir an önce içinden akıtıp kurtulmak istediğin kayganlıkları anımsatıyorsa. Unut, bak sen şimdi ağız sakızlı viziteci değil, Nuriye'sin, bende tahta bacaklı çiçekci İsmail'im. Beyazı ve suyu sana unutturabilecek erkeklerden belki biriyim, sıkılıyorum senin karşında ellerimin karanfilliğinden, utanıyorum "alsan bu alları sersen yatak üstüne bir seni bir onları öpsem" demekten, ama diyeceğim, zaten hep dedim, hem utandım hem dedim.

Elinde karanfiller karşıma geçip "şimdi sen viziteci değil Nuriye'sin" dediğinde, pencere kenarında sigara tütürüyordum. Karşı damda kocaman bir kedi, küçücük bir kuş. Kuş küçüldükçe kedi dahada büyüyordu, kedi büyüdüğü kuş bitiyordu. Hemen sonra tüyler tüyler. Kedi yalanıp başka bir dama sığıyor, tüyler uçuşuyor. Gebertmeli bu herifi dedim içimden, sigarayı söndürdüm. Gebertmeli, her seferinde aynı şey. Şu anda bilmem kaç tane sonra oralarım yanar acırken Nuriye olmak, buradaki herşeyi, beni, adımı dahil bir kaç dakika için unutmak, sadece karanfilleri, çiçekçi İsmail'i. Nuriye'yi yaşamak? "Ben Nuriye değilim, adım Nazan anladın mı, al paranı defol git burdan" dediğimde karanfilleri elinden yere aktı, ağız bütün küfürlerin şeklini aldı. Ben aynaya gittim, yüzümdeki sivilceyi sıktım. O çıkardığı tek pabucunu giydi, yerde kanayan hayvan gibi yatan karanfilleri tek ayağıyla ezdi ezdi, bütün ev şehir şehir kokasaya, çıplak adamlar, kadınlar oda kapılarından başlarını uzatıp ne kokuyor böyle diye sorasaya kadar. Şehir kokuyor dedim; biraz karanfil yani çürük et benzin yani parfüm lağım. O tak tak tak gitti, bir daha da gelmedi. Ben burada, hala şehir kokan odadayım, ama Nuriye değilim.

O akşam üstü işler zaten kesattı. Koca gün gül üstündeki çiğ taneleri kadar taze bir kıza bir tutam mor menekşe satmışım. Hepsi buydu, şarap param bile çıkmamıştı. Sinirliydim, bıyıklarımı kemiriyordum. Hiç kimse çiçeklerin önünden geçerken oh ne güzelde kokuyorlar demiyordu, kimse çiçek almıyordu. Bu gün şehirde ölmekten, evlenmekten, sünnetten, kutlamaktan, sevgili buluşmaktan vazgeçilmişti belki, olur ya belki bugün kavga günü ilan edilmişti, bütün vazoların kavga sırasında kırılması gereken bir gün. Hayır, İsmail burada değildi, her zamanki cuma ziyaretine gitmişti, bir saat sonra gelirdi, daha erken geldi! İşler zaten kesattı, zaten sinirliydim, birde o geldi, ama ne geliş... Her cuma dönüşünde olduğu gibi naber? Mezeler benden bu gece bile demedi. Sergisini açtı, çiçeklerin hepsini yere savurdu. Kan beynime çıktı, ben daha ağzımı açıp bir laf edemeden ayçiçeğinin güneşliğinden, sarı gülün ayrılık getirdiğinden, al gülün sevda, zakkumun ölümün rendi olduğundan kuşkulandığını anlattı gelip geçene korkuyla geri çekilen, delimi bu ya deyip gülen insanlara, onu durdurmaya kalktım, onu kollarımla sardım, sıyrıldı benden tak tak tak gitti, ondan bir daha haber almadım. Şimdi sergisi kapalı.

OKUYUCU MEKTUPLARI

Ali Kaymak

“Önce bir dergiyi 25 sayı sürdürebilmek, hele bunu yurtdışında başarabilmek, başlıbaşına bir iştir. O nedenle seni, yönetmeni, yazıkurulunu ve “Dergi”ye emeği geçen bütün arkadaşları kutluyorum. “Dergi”, kendisi için seçilen boyutlardan, resimlere, kapak düzeninden mizanpajına kadar sade ve özenli yapısını koruyor ve sürdürüyor. Ama bütün bunlar “Dergi”nin daha güzel ve nitelikli olmayacağı anlamına da gelmiyor. Tam tersine... Değil mi ki, böyle olanaklar herşeye karşın yaratılabiliyor ve seçkin, uyumlu bir insan gücüne sahipsiniz? O halde daha güzeli, daha iyisi ve daha niteliklisi olanaklıdır. Öyleyse niye yapılmasın? Bunun üzerinde durulmalı. Kuşku yok, sayısız gerekçeler yaratabilir insan kendisine. Ama buraya kadar getirince işi hiçbir gerekçenin anlamı kalmaz.

Şimdi söyleyeceklerim sizce bilinmeyen şeyler değil kuşkusuz. Ama kimi zaman bilineni seslendirmek de bir katkı olabilir diye yazmaktan geri kalmayacağım.

Bu konuda ilk söyleyeceğim şu: Bizler, genellikle işimizi gereğince ve yeterince ciddiye almıyoruz. Hele geçmişte bunu çok yaptık. Şimdilerde, ne denli değiştiğimizi söylesek söyleyelim ya da değiştiğimizi sanırsak sanalım; değişimin kolay olmayacağını kabul edelim. İşimiz, o hiçbir zaman olmayan “güzel günler”in gereği değildir. İşin, eski deyimle “bizatihi” kendisi ciddidir. Çünkü yaşamak ciddi bir iştir. Ve yaşamayı ciddiye almak demek, işini, aşını, eşini ciddiye almak demektir. Yaşamın hiçbir alanını boşlamadan, dolu dolu yaşamının ilk koşulu, işini ciddiye almaktır diye düşünüyorum. Örneğin, “Dergi”yi çıkartmak sizler için bir yaşam biçimi, yaşamınızın olmazsa olmaz ögesi değilse hem kendinize ve hem de biz okurlarınıza saygılı olduğunuzu, daha doğrusu

olduğumuzu söyleyebilir miyiz? İşte bu noktada “Dergi”de aksyan birşeyler var gibi geliyor bana. Bu iş, eş dostla “bunu da yapalım” işi değildir. Bunu böylesine açık söylüyorum, çünkü, siz bu anlayışı önemli ölçüde aşmaya çalışıyorsunuz. Ama kabul edin ki “siz, bu kadar değilsiniz.”

“Dergi”nin iki dilde çıkması, daha doğrusu herkes hangi dilde düşünüyorsa o dilde yazması ve onun da öylece yayımlanması, bence “Dergi”nin içinde bulunduğu somut ortama uygun. Hatta buna bir boyut daha kazandırılmaz mı diye düşünüyorum. Örneğin, Alman yazınının seçkin örnekleri sunulabilir gençlere. Çok kısa bir öykü, bir şiir, bir günce gibi. Ama bunlar öyle parçalar ki okulda görülmez, dergilerde yer almaz. Ve buna en çok iki sayfa ayrılabilir.

“Dergi”nin en önemli sorunlarının başında, kendine hangi amaç(lar)ı seçtiği konusunda yeterince açıklığa ulaşamamış olması gibi geliyor bana. Bu gerçekten zor. Amaçlar belirlense ile onlara ulaşabilmek, hangi ağırlıkta ve hangi önceliklerle, nasıl gerçekleştirilecekleri de başlıbaşına sorun. O yüzden zor, ama olmaz değil.

Bu bağlamda “Dergi”, daha çok bir yazın dergisi gibi çıkıyor. Ne ki zaman zaman bunu aşan içerikler de kazanabiliyor. Her ne denli kapakta “Dergi”nin “iki aylık edebiyat/kültür dergisi” olduğu belirtiliyorsa da, yukarıda söylediğimi çok değiştiriyor gibi bir izlenim içindeyim. Bundan şunu söylemek istiyorum, “Dergi” kültür ağırlıklı olmaya özel bir önem vermeli. Çünkü bu yapıyla hem amaçlarına ve hem de çıkış nedenlerine daha çok hizmet edebilir. Bu çerçevede Aydın Karahasan’ın resim, ressamlar, sanat ve benzeri konuları işleyen yazıları bence belirleyici niteliktedirler ve bunlara devam edilmelidir.

İnsanlığın en baş belası yanlarından biri, onların önyargılarıdır. Bu önyargılar kırılmadıkça, canlı bir kültürel etkileşim ortamı yaratılmadıkça, her birey kendi ölçüsünde sofraya kendine özgü katkısını yapmadıkça, nasıl “insan” olabiliriz? Önyargılarımızın önemli kaynaklarından biri de hemen herşeyi genelleştirmemiz. Örneğin, batı kültürünün monolitik bir yapıya sahip olmadığı, birbirinden çok ayrı özellikler taşıdığı, birleşikler, çatışmalar ve bu temelde bir üst düzeyde, bir uyum ve sentez özellikleri, uyumsuzluğun uyumunu, belli bir estetik anlayışla, nasıl o g+zellikleri dışa vurdukları, hiç kuşkusuz bilgililiğe ve didaktizme kaçmadan anlatılabilir ve bunu en iyi yapacaklardan biri de Karahasan’dır. Gerçi yapılmıyor değil ama biraz daha vurgulanarak resim sanatının ve ressamın içinde doğup geliştiği toplumsal ekonomik yapı bir biçimde verilip sanatı o çerçeveye oturtulamaz mı diye düşünüyorum. İkincisi de biraz didaktik ve biraz da pratik yanı işin. O da şu: Örneğin son sayıdaki “Doğumunun 150. Yılında Renoir” yazısı. Nefis bir yazı. İnsana keyif veren, tad veren, kendini okutan bir yazı. İşte bu yazıda bir küçük köşeye, Batı Avrupa’da yaşayan bizler sanatçının hangi önemli yapıtlarını, daha detaylı olarak nerede, nasıl bulabiliriz konulabilir.

“Dergi”nin amaçlarındaki belirsizlik onun içeriğini de etkiliyor. Kimi zaman, kimi ünlü isimler, sırf ünlü olduğu için dergide yer alabiliyor. Kimi zaman da hemen her dergide rastlanan isimler hiç de eksik olmuyor. Kimi zaman ise “göçmen yazını”nın altkültür fukaralıkları yer alabiliyor. Dergi hiç kuşku yok Türkiyeli has yazarlardan örnekler vermeli, ama verilen örnekler gerçekten sanat değeri taşımalı. Kimi ünlü yazarlar, “Yahu Almanya’da bir Aydın var, yazı istemişti, bari şunu göndere-

yim” diyebiliyor ve bunlar “Dergi”de yeralabiliyor. Ve en önemlisi bu yazarların “Biraz para alayım, yazı göndereyim ki Aydın çağırır oralara, eh biz de Avrupa’yı gezmiş görmüş oluruz” gibi düşünceler, egemen olabiliyor. Üzülerek söylemeliyim ki bizler de bu konuda “zaafli” olabiliyoruz.

Bütün bunları somutlayabilirim ama gereksiz sürtüşmelere girmek istemiyorum bu vakitten sonra. Ne ki ben burada, bir olmazı yaşayan insanımı ünlü yazarlardan daha çok seviyorum. Hiç kuşku yok bu “ünlü” yazarların mutlaka Türkiye’de olması da gerekmiyor. Almanya’da da çok böyleleri. Bütün bunlardan kaçınmak gerekli.

Bu konuya ilişkin bir başka söyleyeceğim de şunlar: Bakıyorum da eski arkadaş çevrene oldukça yer veriyorsun. “Dergi” kendisini arkadaş çevrenizden de kurtarmalıdır. Onlar da nesnel ölçütler içinde değerlendirilmelidir. Bu konuda tek ayıcılık umut vaadeden kimi genç değerler olabilir o kadar.

Bütün bunları söyleşi havası içinde yazarken gözümün önüne kadrini bilemediğimiz o büyük değerimiz Vasıf (Öngören) Ağabey geldi. O şöyle dedi bir gün bana: “Ali biliyor musun Batı Avrupa’da yeni bir kategori daha doğdu. Biliyorsun, bizde ‘okuyazar’ olanlar vardır, bir de ‘okurlar’ ve ‘yazarlar’. Şimdi buna bir de ‘yazarokular’ eklendi”. Bunun üzerine sordum: “Vasıf ağabey, kim peki bu yazar-okurlar” diye. “Onlar, kendileri yazıp kendileri okuyanlar, Ali” demişi. İşte “Dergi”de bu “yazar-okurlar” yer almamalı.

Nelerin olmaması gerektiğini söylemem, nelerin olması gerektiğini ortaya koyuyor sanıyorum.

Bütün bunları niye yazıyorum. Yukarıda belirttim. Daha iyisi olabilir diye.

İçerikle ilgili söyleyeceğim daha başka şeyler de var.

“Dergi”nin kimi Türk yazın örnekleri de yayımlanıyor. Merak ediyorum Acaba dergi Alman ilgililerce de izlenip kullanılıyor mu? Sözcülemi, çevrilen kimi şiir ve öyküler Alman öğretmenlerce derste kullanılıyor mu? Bunun yanında kimi yayıncılar ilgi duyup “Dergi”de yayınlanan yazılardan alıntı yapıyor ve/veya bunların arkasını istiyorlar mı? Bun-

lar olmuyorsa, bu konuya ilişkin neler yapmayı düşünüyorsunuz?

“Dergi”de iki yazıyı çok beğendiğimi söylemeliyim. Bunlardan biri, Hakkı Çimen’in “İki Yüzlü Gerçek’in Getirdikleri” öbürü de Sennur Sezen’in “Şiir ve Eğitim” başlıklı yazıları oldu. Bence “Dergi” özellikle Hakkı Çimen’in yazıları gibi yazılarla canlılık ve en önemlisi kimlik kazanır.

Sorun gerçekten tartışmaktan ve gerçeği olduğu gibi sergilemekten, onu değıştirme kararlılığından geçiyor. O nedenle dergiye herkesi katabilmenin yolunu yordamını bulmalı. Örneğin, her sayı ilkokul çağındaki çocuklar Türkçe’den ne yapıyorlar, Almanca’dan ne yapıyorlar? Güzel kompozisyonlardan kimi örnekler verilebilir. Her sayı iki sayfayı Batı

Avrupa’da yaşayan ve/veya okuyan gençler, gençlerin örgütleri ya da lise öğrencileri hazırlayabilir. Gençlerle eğitim ve kültür sorunları üzerine söyleşiler yapılabilir. Gençlerin günceleri yayımlanabilir. Eğitim ve kültür sorunları üzerine tartışmalar yapılabilir. Birlikte açikoturumlar, paneller düzenlenir ve bunlar dergide değerlendirilebilir. Bunlara “Dergi”nin kimi sayılarında yer verildi ama bu etkinlikleri ve yaklaşımları dergide kurumlaştırabilmiş değilsiniz. Bunlar olmazsa, dergi gününbirlik dalgalanmalara bırakılırsa, okurla bağ kurulup geliştirilebilir mi? Söylemek kolay, yapmak zordur. Biliyorum ama gene de kimi görüşleri belirtmekten kendimi alamadım.

Başarı dileklerimle.

Soğur adın

bir çiçeği aç bana
bir kuşu gül bana
ıslat beni sırlıslıklam
bir yağ bana

donuk sularda kaldı yüzüm
kirpiklerimde mayınlar asılı
yüreğimde barut fıçısı keder
soluğunu ver bana

gurbeti yaşarım seni yaşadığım gibi
seni koşarım yollarda çıvargasız
çiçekler konar dallarıma güzün
seni sorarım

ezik titreşimleri geçer bir harpın
okşar gibi tellerini bir çift el
latin amerika’da akşam olur
gün döner düsseldorf’da

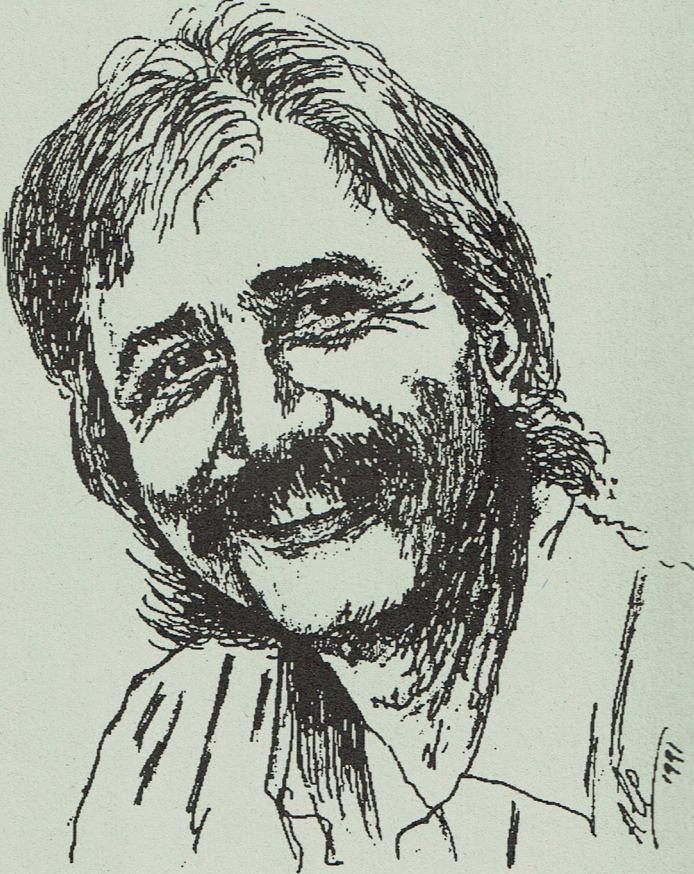
harp çalan sen olursun
kuğularım suya düşer sonra da
kanat çırpır, çırpınışı saramam

susuz ibriklerin tınısı ağar geceme
kapılanım kilitlere kapalı
uluorta çağırırım sesimi
soğur adın
yalnızlığı yaramam.

Ali Özenç Çağlar

HAMRİYANIM: BİR YALNIZLIĞIN ROMANI

Aydın Yeşilyurt

Habib Bektaş

Yurtdışında üretilen yazın, genel bir değerlendirmede olumsuz sonuçlara götürebilir bizi. Yüzlerce ürün içinden cumbızla çekilecek bir kaç eser ne yazık ki, bu yargıyı tersyüz etmeye yetmiyor. Ama çoğu kez söylediğim gibi, kişi olarak yazmak eylemini olumluyorum. Ancak çok yazmakla iyi ürünlere ulaşabileceğimizi düşünüyorum. Bunun aksinin söylemek zaten kuramsal olarak da mümkün değil.

Erlangen'de yaşayan şair Habib Bektaş'ın "Hamriyanım"ı bu

kanyı doğrular nitelikte. 1990 yılı Milliyet Roman Ödülü'nü de kazanan "Hamriyanım" ülkeden yurtdışına ilk ödül getiren roman olması nedeni ile de dikkate alınması gereken bir eser. Burada romanın ödül almasını abartıyorum sanılmasın. Ödüller tek başına bir şey ifade etmediği gibi, bir eserin "iyi"liğinin kanıtı da değildir. Benim demem bir seçiciler kurulunun yarışmaya gönderilmiş eserler içinden o yıl yayımlanan bir romanı bulup çıkarması ve ülkede ayrı bir kategorik yapıda değerlendirilen "yurtdışı edebiyatı"nın ödüllendiril-

mesidir. Bu açıdan Habib Bektaş'ın başarısı hepimiz için saygın bir önemdedir.

Habib Bektaş'ın romanı kolay okunan, kendini okutturan bir eser. Bu kolaylık romanın konusundan gelmiyor. Elbette konu, olay örgüsü, kullanılan yan figürler bir roman için olmazsa olmaz öğeler olmakla birlikte Habib Bektaş'ın "Hamriyanım"ında dil ve anlam önc çıkıyor. İç diyaloglar romanda bir yalnızlık anlatımının en güzel uç noktasına ulaşıyor, bütünü ile okuyucuyu içine çekebiliyor. Zaman zaman şiirle de süslenen bölümler romana yeni biçim denemeleri olarak bir bütünlük sağlayabiliyor.

Habib Bektaş, bir masal figüründen yola çıkarak kuruguluyor romanını. Bu masal figürü bir bezbebek olarak Fatma'nın yabancıda can yoldaşı oluyor. İletişimsizlik, yabancılık Fatma ile Hamriyanım'ı bir-biri yapıyor adeta. Dış dünya ile kurmadığı iletişimi Fatma, Hamriyanım ile kurabiliyor. Hamriyanım, bir dost ve iletişim aracıdır Fatma için.

Fatma bir lokantada bulaşıkçı olarak çalışmaktadır. Dünyası işyeri ile evi arasında sıkışıp kalmıştır. Bir de işe giderken önünden geçtiği bir mağazanın vitrinini süsleyen damat elbiseli mankenle gelinlik giymiş gelin adayı. Fatma bu ikisi ile, özellikle de damatla konuşmakta, içinde saklı olan kadınca duygularını, farkına varmadığı cinselliğini orada yaşamaktadır. Bir de Fritz. Fritz, Fatma'nın komşusudur. Zaman zaman karşılaşır. Bir kez Fatma Fritz'in eşyalarını taşımada ona yardım etmiştir. Fatma, Fritz'e karşı önleyemediği bir duygu içindedir. Onunla karşılaşmak için dayanılmaz arzular içinde kıvrılır. Ancak Fritz'in bunlardan ha-

beri yoktur. O Ina adındaki Alman arkadaşı ile birlikte, yabancılara karşı Ina'nın aksine ilgisizdir. Aslında Fritz kendisiyle hesaplaşmasını tamamlamamış, çocukluğunda yaşadığı olumsuz izleri üzerinden atamamış, kısmen hasta bir tiptir. Ina'nın tüm çabası pek çok Alman'da gözlediğimiz tavrıdır. Fritz'i içinde yaşadığı psikolojik durumdan kurtarmak, yabancılara karşı hoşgörülü yapmak, giderek onu yabancı düşmanlığına karşı eylemlerin içine çekmektir. Ama Ina'nın tüm çabaları sonuç vermeyecektir.

Habib Bektaş, Ina, Inge, Stefan, Ali tipleriyle romanına başka bir boyut kazandırmak istemiş. Ama kazandırılan boyut giderek romanın kendisi oluyor. Yakın tarihimizde Berlin'de yaşanan gerçek bir olaydan hareketle getirilen bu boyut, romanda hemen hazmedilemiyor, biraz yapay, biraz monte izler taşıyor. Yazar, keşke bu kadar içine girdiği Kemal Altun olayını başlı başına bir romanın konusu yapsaydı da bizi Hamriyanım ve Fatma'nın maceraları ile başbaşa bıraksaydı demekten kendimi alamıyorum. Öyle olsaydı, romanda sili ama önemli bir tip olarak Naci Usta'nın serüvenini daha derinlemesine izleyebilir miydik?

"Hamriyanım" çok yönlü incelenmesi gereken bir roman. Dil, anlatım, biçim, tip ve tarihsel kesit açısından. Habib Bektaş'ın romanı erotizmin Türk romanındaki yeri açısından da incelenmesi gereken bir yapıt. Roman boyunca bunun pek çok güzel örneklerini görmek mümkün. Yurtdışında hemen hiç, ülkede edebiyatımızda cinselliğin, erotizmin çok az yer tuttuğu gözönünde bulundurulursa, Habib Bektaş'ın başarısı hemen fark edilir. Fatma'nın bastırılmış kadınlığı, Fritz'le kurduğu düşsel sevişme sahnelerinde, hatta Fritz'in evinin kapı tokmağına dokunuşunda kendini duyumsatır. Ayrıca Ina ile Fritz'in sevişmeleri, geri dönüşlerle anlatılan Fritz'in üvey annesi ve aşığının sevişmeleri yazar tarafından hiç bayağılığa düşmeden anlatılan güzel erotizm betimlemeleri olarak belleklerde kalıyor.

Habib Bektaş'ın Hamriyanım'la yakaladığı başarıyı sürdürüleceğini inancımı koruyorum.

KESİT:

Gülmekle ağlamak arası
Bir andı
Çıkışı olmayan
Dipsiz bir kuyunun
Yoksa sarılışlarımı
Altın renkli başakların
Selamliyan ötüşleriyle
Bir sabahı, bir gün batımını
Çilli Traşların.
Buğulu bir salkım üzümü andırır
Dağlarım akşam güneşinde
Çorak tepelerim
Öten saka kuşunun hasreti gibi
Suya hasret öylesine
Van Gogh'u hatırlattı yine
Bayırlara serilen renklerden sarı
Gülmekle ağlamak arası
Bir akşamdı
Denizin meltemi
Sıvazlarken akşamı!...

25 Mayıs 1991 - Boğaz

TEPKİ:

Rüzgarın tepkisidir
Alevin, alev üstüne
Ormanın derin uğultusu
Sanır da irkilirsin
Sevdanın inceliği
Tenin üstüne!...

12 Mayıs 1991 - Boğaz

Gümral Açıkada

Uzaktaki bir yakına mektup - 2

EGOİZMİN SINIRI...

Y. Hasançebi

Sevgili...

Niye mi mavi? Mavi bana hep özgür olma duygusu vermiştir. Onunla nerede karşılaşmışsam, orada hep bir derinlik görmüşümdür... Şöyle bir içine atlasam, kucaklasa beni, alıp uzaklara götürse... Bir kuş gibi... Sen, rüyanda hiç uçtuğunu gördün mü? Atıyorsun kendini boşluğa, bir an düşeceksin diye korkuyorsun, hayır düşmüyorsun, uçuyorsun. İstediğin yöne, istediğin hızla... İşte benim mavi ile aşkım da böyle bir duygu. Sana son yazdığım mektupta gözlerin mavi miydi diye sorarken de bu duygunun esiriydim.

***

Biliyor musun, bu mektuba başlarken bütün sorduklarını cevaplamayı düşünüyordum. Ama bugünlerde beni o kadar çok meşgul eden başka sorular var ki. Ve bu soruları sana sormazsam mektubu başka türlü yazıp-bitiremeyeceğimi görüyorum.

***

Son günlerde, kendi kendime sık sık "insanlık nereye gidiyor?" diyorum. Sırf bana ait olmayan, milyonlarca başka insanın sorup cevap aradığı bu soru iddialı gibi görünmesine rağmen, aslında ürktüücü. Ürktüücü çünkü, insanın birey olarak özgür olması sürecinde gidilen nokta bireysellikten öteye, bireyciliğe doğru kayıyor. Bugünkü genel kültürümüz doğal yapımızda varolan egoizmin sınırını sağlıklı bir noktada tutmayı başaramıyor. Egoizmin sınırı olmayınca da hiçbir değer yargısı kalmıyor, herşey yerle bir oluyor... Konuşamıyorsun bile...

***

Şimdi düşün. Soğuk bir odadasın, ellerin bağlı. Hiçbir şey göremiyorsun, çünkü gözlerin de bağlı. İçinde, biraz sonra başlayacak "operasyon" un korkusu ve sıkıntısı var. Karşındakiler seni "konuş... anlat... konuş..." diye sıkıştırıyorlar. Bir anda, son bir gayretle karşındakilere insan olduklarını hatırlatmayı düşünüp, ama yine aynı hızla, istemediğin halde seni konuşmaya zorlayanlara acıyıp, onlardan tiksiniş kendini koyuvermek, ya da olacıklara karşı hazırlamak duygusu var ya, egoizmini sağlıklı noktada tutamayanlarla konuşmak zorunda kalmak da aynı duyguyu uyandırıyor bende. Birincisinde insani hakkın olarak susmak istiyorsun, işkence görüyorsun. İkincisinde susmak zorunda kalıyorsun, bu da başka bir çeşit işkence...

Aklımı işkence ile bozduğumu söyleyeceksin, olsun. Ama, sen düşünmeye devam et.

Saykı birisiyle uzun süredir bir birlikteliğin var. Bu, bir iş ortaklığı, çok yakın bir dostluk ve hatta bir evlilik olabilir. Birliktelik yürümedi. Bitireceksiniz. Birden bire çıplak gerçeği farkediyorsun... Görüyorsun ki,

karşı taraf sana sürekli yalan söyleyebiliyor. Kendi çıkarları için gayri-insani de olabilecek her yolu deneyebileceğinin örneklerini seğiliyor. Seni her fırsatta provoke etmekten çekinmiyor, vs. Şimdi, böyle sıkıntılı bir durum yaşıyorsun. Ne yaparsın? Karşı tarafa, son bir gayretle insan olduğunu hatırlatmanın yararı var mıdır? Böyle birisiyle konuşmak zorunda kalmayı işkence diye adlandırmak abartı mıdır sence?

Bak güzelim, bu "birliktelik" senaryosunu biraz daha detaylandırmak istiyorum... İnsan olarak sıkıntı duyuyorsun, ama çözümlemeniz gereken sorunlar var. Herşeye rağmen karşılıklı konuşmak zorundasın. Bir yerde ürküyorsun. Karşı taraf, geride kalanlara karşı hiçbir insani sorumluluk hissetmeyeceğini, gerekirse vicdansız olabileceğini de söylüyor... Söyle bakalım şimdi, egoizmin sınırı yok mudur? İnsani ilişkilerin, sorumlulukların hiç mi değeri kalmıyor? Süreç içinde oluşmuş çeşitli değerler bir kalemde silinip atılırsa, insanlığı bekleyen çürüme olduğunu söylemek büyük laf etmek midir? Peki, insanlar içine girdikleri davranış biçimleriyle çürümeye doğru hızla yol aldıklarını görmekte niye zorlanırlar. Ya da normal insani hasletlere sahip birisinin çürümeyi görebilmesi, hiç değilse hissedebilmesi mümkün değil midir?

Devam edelim... Geride bırakmak zorunda kaldığın birlikteliğin kendiliğinden oluşmuş bir insani hukuku var. Ya da sen, doğal olarak öyle olduğunu düşünüyor, çözümleri bu hukuk çerçevesinde arıyorsun. Ama farkediyorsun ki, senin bu davranışın her fırsatta istismar ediliyor... Şimdi yine söyle bakalım; karşındakinden sürekli kazık yiyebileceğini düşünerek yaşamak zorunda kalacak bir insanın konumu ne olur? Böyle bir yaşam felsefesi içindeki insan, ilelebet insan olarak kalma metanetini gösterebilir mi? Ya da diğer yönüyle, karşındakini her fırsatta kazıklamayı alışkanlık edinenleri hâlâ insan kategorisinde değerlendirmek ne derece doğrudur?... Bu soruları çoğaltmak mümkün. Ama, zannediyorum ki yazdıklarından, düşündüklerim konusunda bir fikir edinmişsin. Umarım mektubunda bu konularda benimle tartışırsın... Yahu, söyle ağız tadıyla tartışacak kimse kalmadı diyecek noktadayım. Bazen, tüm olumsuzluklarına rağmen, dünyayı değiştirmek uğruna içinde kaybolup gittiğimiz, bittiğimiz kendi küçük dünyamızda daha mı mutluyduk, diye düşünüyorum.

***

Bu sefer sana can sıkıcı bir mektup yazdığımı, okuyunca senin de canının sıkılacağını biliyorum. Saykı bu da benim egoizim... Şimdilik hoşçakal...

SİZ DE ABONE OLABİLİRSİNİZ !

Zeitschrift für Türkeistudien (ZfTS)

4. Jahrgang 1991, Heft 1

Herausgeber: Zentrum für Türkeistudien
Direktor: Prof. Dr. Faruk Şen
4300 Essen 1, Overbergstr. 27
tel. 0201 - 31 10 41 / 42 Fax: 0201 - 31 10 43

5300 Bonn 2, Ahrstr. 45
tel. 0228 -30 21 68 Fax: 0228 -30 22 70

Redaktion: Fikret Adanır, Manfred Cryns, Johannes Fest,
Christian Petry, Christian Rumpf, Faruk Şen

mit Beiträgen von Björn Engholm, Christian Rumpf, W.G. Lerch, Nilüfer Narlı, Gülistan Gürbey u.a.

Inhalt

- Die Ausländerpolitik im Europa der 90'er Jahre
- Der Menschenrechtsverein und die Menschenrechtsstiftung der Türkei
- State, Religion and the Opposition in Turkey
- Probleme aus dem türkischen Familienrecht.
- 30 Jahre Zuwanderung aus der Türkei
- Das Türkei bild in den deutschen Medien
- Das deutsch-türkische Verhältnis im politischen Streit um den "Bündnisfall" im Golfkrieg

Buchbesprechungen, Bücherschau, Literatur

Bestellungen bitte an: Verlag Leske & Budrich GmbH, Gerhart-Hauptmann-Str. 27
Postfach 300 551, 5090 Leverkusen 3

Erscheinen und Bezugsbedingungen: Die Zeitschrift erscheint halbjährlich. Einzelpreis: DM 35,- Jahresabonnement: DM 60,- jeweils zuzüglich Zustellgebühren. Das Jahresabonnement verlängert sich jeweils um ein Jahr, wenn es nicht bis zum 31. Oktober des laufenden Jahres gekündigt wird.

ISSN: 0934-0696

Faruk Şen'in yeni kitapları:

- * Bonn-Ankara Hattı (Şubat 1992)
- * AT'ı Alan Üsküdar'ı Geçti (Mart 1992) - (Türkiye AT İlişkileri)

İsteme adresi: Önel Kitabevi - 5000 Köln
Fax: 0221/488093
tel.: 0221/488091

Sevgili Okurlar !

Biz, 6 yıllık yayın yaşamı boyunca DERGİ'yi çok yakından izleyen, zorluklarına üzülen, başarılarını sevinçle karşılayan ve zaman zaman göndedikleri yazılarla ona omuz vermeye çalışan bir gurup yazarız.

Gerek Türkiye'de gerek Almanya'da olsun edebiyat ve kültür dergilerinin hiçte uzun ömürlü olmadığını; kiminin bir iki sayı, kiminin bir iki yıl sonra kapandığını düşünürsek DERGİ'nin 6 yıldır yaşamda kalması daha bir anlam kazanır. Ancak DERGİ'yi çıkaran arkadaşlarımız nerdeyse her sayının ardından, gelecek sayının önündeki, özellikle ekonomik güçlükleri aşmak için durmaksızın çaba harcadılar.

Elimize pırl pırl ulaşan her dergi, bize bu arkadaşların umutlu yürek çırpınışlarını da birlikte getirdi. Ancak, DERGİ'nin okuyucusundan başka bir desteğinin olmayışı ve bu desteğin de sınırlı kalışı, onu çoğu kez çıkmakla çıkmamak arasında bir ikilemin içine itiyor. Oysa DERGİ'nin Federal Almanya'da ve hatta Avrupa'nın diğer ülkelerinde Yaşayan Türkiyelilerin kültürel yaşamına yaptığı katkı; edebi değerlerimizin burada da tanınıp okunması ve Almanya'da çok kültürlü bir toplumun oluşturulması yönünde iki dilde yaptığı başarılı yayın, derginin önemini ve daha uzun yıllar yaşatılmasının gerekliliğini somut biçimde anlatıyor sanırız.

DERGİ'nin ulusal ve kültürel değerlerin taşıyıcılığı yanı sıra, o güzel Türkçemizin korunup gelişmesi ve burada yetişen genç neslin kendi özgün kimliğini bulması yolunda da önemli görevler üstlendiğini ve bunu karınca kararınca yerine getirmeye çalıştığını saygıyla izliyoruz. Ayrıca göç sürecinde yazınsal etkinliklere yönelen, edebiyat alanında ürünler veren birçok arkadaşın sesini duyurmasına da yardımcı olan DERGİ'nin bu çabasını ilerde de aralıksız ve kararlılıkla sürdüreceğine inanıyoruz.

Ne var ki, bütün bunların sürdürebilmesinin ilk koşulu, yazarıyla, okuyucusuyla DERGİ'ye "yeni bir kan" verilmesidir. İşte bu bağlamda, biz aşağıda adı bulunanlar, ilk adımı atmaya karar verdik. Destek ve dayanışmamızı, öncelikle yeni parasal kaynaklar yaratmaya çalışarak, DERGİ redaksiyon/yayın çalışmalarına doğrudan katılarak ve yeni aboneler kazandırarak sürdüreceğiz. Siz değerli okuyucuları, yazar arkadaşları, yazın ve sanat severleri de bu girişimimizi desteklemeye çağırıyoruz. Bağış yaparak, yeni aboneler/dostlar bularak, yazarak, eleştirerek DERGİ'mizi birlikte yaşatalım!

Halit Ünal, Ali Özenç Çağlar, Birsen Samancı, Sami Sülük, Molla Demirer, Hüseyin Çölgeçen, Fakir Baykurt